

**10**  
**KOLEDAR**  
**CANKARJEVE**  
**DRUŽBE**



**1939**

## **DELAVSKI TISK:**

- Delavska politika** — trikrat tedensko, stane 10 din mes  
**Ljudski glas** — izhaja 1. v mesecu in stane din 10.— letno  
**Delavec** — izhaja 15. v mesecu in stane komad din 2.—  
**Ujedinjeni železničar** — mesečno in stane din 2.—  
**Vzajemna Svoboda** — marksistična revija, din 20 letno

## *Kako pravilno kuhamo makarone?*

*Pravilno kuhanje makaronov je enostavno, ako pazimo na sledeče:*

- 1. količina vode: za  $\frac{1}{4}$  kg vzamemo 3 litre, za  $\frac{1}{2}$  kg 4 litre vode i. t. d.*
- 2. način kuhanja: vodo osolimo in stresemo makarone v njo kadar zavre. Ves čas kuhanja naj voda živahno vre.*
- 3. čas kuhanja: čim boljša je kakovost makaronov, tem dalj časa jih moramo kuhati. Dobro, po italijanskem načinu izdelane Pekatete-Jajnine kuhamo 20—25 minut. Kuhane makarone odcedimo v rešetku in jih oblijemo z mrzlo vodo.*

*Dober tek!*

## **Gospodarska organizacija je hrbtnica delavskega gibanja!**

### **Splošna gospodarska in konzumna zadruga za Gorenjsko L.L.I. O.L. na Jesenicah**

vabi v svojo sredo vse zavedne delavce in nameščence, male kmete in obrtnike, sploh vse delovno ljudstvo gornje-savske doline

Pristopi lahko vsaki! Delež din 300.—, vpis din 5.—

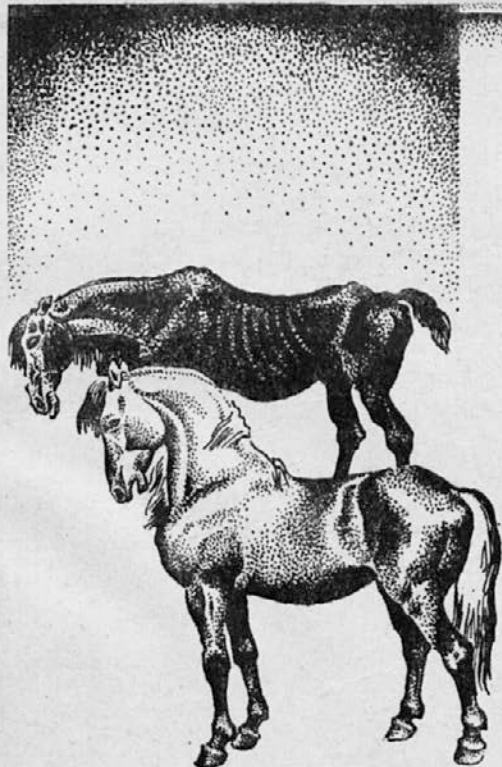
Zadruga ima: sedem prodajalnih in to na Savi, Jesenicah, Borovljah, Koroški Beli, Dobravi ter v Gorjah in Mojstrani; dve zadrugi gostilni: na Jesenicah (Delavski dom, nasproti tovarne) in na Javorniku (pri Konjčiču, nasproti postaje); zvočni kino Radio na Savi, nasproti tovarne poleg Delavskega doma, lastna Delavska domova na Savi in v Gorjah, delav. park in delav. sportni stadion

**Svoji K svojim! / V združenju je moč!**

## *Člani Cankarjeve družbe*

so prejeli za leto 1939 sledeče knjige:

1. Koledar za leto 1939
2. Roger Martin du Gard: Taki so ljudje
3. Arthur Koestler: Španski testament
4. Dr. Živko Topalović: Pomlad človeštva



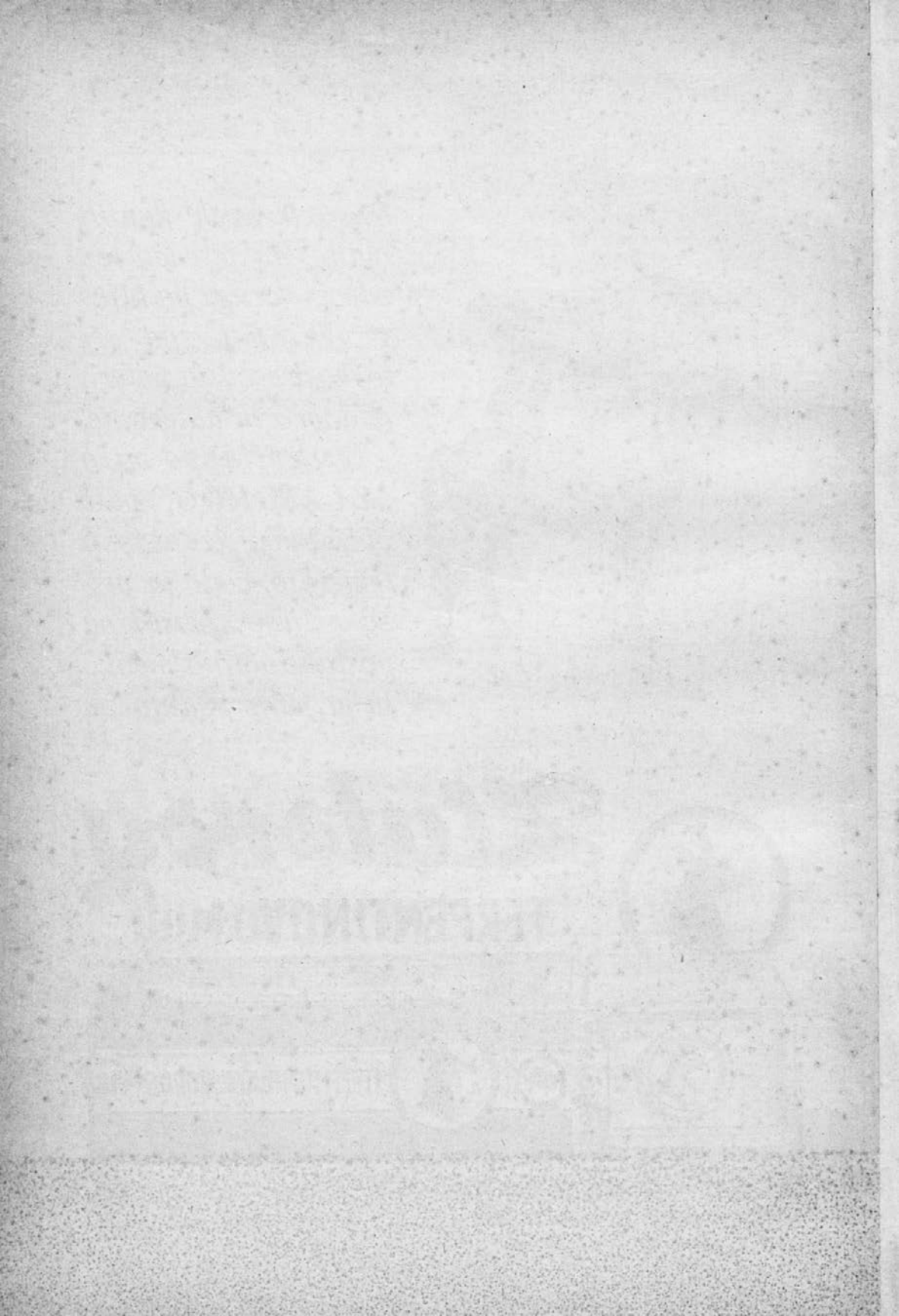
*Pri teh dveh konjih vidite, da je eden lep zdrav - drugi pa kljuse. Pri milu pa oči težko presodijo, katero je dobro in katero ne. - Terpentinsvo milo „ZLATOROG“ pere v kljub svoji izdatnosti temeljito, čisto in prizanesljivo; perilo pa postane voljno, mehko in prijetno poduhteva*



# Zlatorog

## TERPENTINOVNO MILO





# KOLEDAR

CANKARJEVE DRUŽBE

ZA NAVADNO LETO

1939



030024/73

IZDALA CANKARJEVA DRUŽBA V LJUBLJANI  
TISKALA LJUDSKA TISKARNA V MARIBORU

II

48241

Prejeto od urada  
za upravljanje imovine  
upornikov





## Vaš verni tovariš!

Od nekdanj že je Schichtovo terpeninovo milo gospodinjici zvest zaveznik pri pranju in domačem delu. Ohranite mu tudi Vi trajno prijateljstvo.

Torej: Pazite prav posebno na izvorni ovaj in na varnostno znamko „JELEN“. Potem se Vam ni bati ponarejenih mil.



.. ampak  
poprej za  
namakanje:  
Ženska  
hvala!



**SCHICHT**<sup>OVO</sup>  
TERPENTINOVNO MILO

S.T.J. 3-33

**PRILJUBLJENI JUGOSLOVANSKI IZDELEK!**



- 1 N Novo leto  
 2 P Makarij  
 3 T Genovefa  
 4 S Tit, Angela  
 5 Č Telesfor  
 6 P Sv. 3 kralji  
 7 S Valentin, šk.

- 8 N Severin op.  
 9 P Julij  
 10 T Pavel, pušč.  
 11 S Higin, šk.  
 12 Č Ernest, op.  
 13 P Veronika d.  
 14 S Hilarij, šk.

- 15 N Mavricij  
 16 P Marcel  
 17 T Anton, pušč.  
 18 S Priska, dev.  
 19 Č Kanut, m.  
 20 P Fabijan in S.  
 21 S Neža

- 22 N Vincenc  
 23 P Zar. B. D. M.  
 24 T Timotej, šk.  
 25 S Spr. Pavla  
 26 Č Polikarp  
 27 P Janez Zlatoust  
 28 S Ildefons, šk.

- 29 N Franc Sal.  
 30 P Martina, d.  
 31 T Peter Nolaški

## BELEŽKE

Dan je dolg 8 ur 25 minut do 9 ur 26 minut.  
 Dan naraste za 1 uro 1 minuto.

## Cvetličarna „Split“

sprejema vsa naročila vsakovrstnih žopkov, žalnih in jubilejskih vencev, ter vsa v to stroko spadajoča dela. Društva imajo popust! Za cenj. obisk se priporoča

Ivanka Benedik Ljubljana, Frančiškanska 8 (naspr. kopališča Sion)





- 1 S Ignacij, šk.  
2 Č Svečnica  
3 P Blaž, šk.  
4 S Andrej

- 5 N Agata  
6 P Tit, šk.  
7 T Romuald, op.  
8 S Janez Mat.  
9 Č Apolonija  
10 P Skolastika, d.  
11 S Deziderij

- 12 N Evlalija  
13 P Štefan, op.  
14 T Valentin  
15 S Favstin in J.  
16 Č Julijana  
17 P Kristijan, m.  
18 S Simeon, šk.

- 19 N Konrad  
20 P Rajmund  
21 T Pust  
22 S Stol sv. P.  
23 Č Peter Damj.  
24 P Matija, ap.  
25 S Valburga, dev.

- 26 N Aleksander  
27 P Leander, šk.  
28 T Roman, op.

## BELEŽKE

Dan je dolg 9 ur 29 minut do 10 ur 57 minut.  
Dan naraste za 1 uro 28 minut.

*Anton Legat*

delikatesa, špecerija, zajtrkovalnica  
Ljubljana, Miklošičeva 24

Telefon Interurban 89 95

Poleg Delavske zbirnice



- |   |   |           |
|---|---|-----------|
| 1 | S | Albin     |
| 2 | Č | Simplicij |
| 3 | P | Kunigunda |
| 4 | S | Kazimir   |

- |    |   |                |
|----|---|----------------|
| 5  | N | <b>Euzebij</b> |
| 6  | P | Miroslav       |
| 7  | T | Tomaž Akv.     |
| 8  | S | Janez od B.    |
| 9  | Č | Frančiška      |
| 10 | P | 40 mučenikov   |
| 11 | S | Heraklij       |

- |    |   |               |
|----|---|---------------|
| 12 | N | <b>Gregor</b> |
| 13 | P | Nikefor, šk.  |
| 14 | T | Matilda       |
| 15 | S | Kv. Klemen    |
| 16 | Č | Hilarij, m.   |
| 17 | P | Jedert        |
| 18 | S | Edvard        |

- |    |   |                      |
|----|---|----------------------|
| 19 | N | <b>Sv. Jožef</b>     |
| 20 | P | Niketas              |
| 21 | T | Benedikt, op.        |
| 22 | S | Katarina             |
| 23 | Č | Oton                 |
| 24 | P | Gabrijel, arh.       |
| 25 | S | <b>Marijino ozn.</b> |

- |    |   |                |
|----|---|----------------|
| 26 | N | <b>Emanuel</b> |
| 27 | P | Rupert         |
| 28 | T | Janez Kapis.   |
| 29 | S | Evstazij       |
| 30 | Č | Viktor         |
| 31 | P | Amos           |

## BELEŽKE

Dan je dolg 11 ur 1 minuto do 12 ur 46 minut.  
Dan naraste za 1 uro 45 minut.

Zahtevajte le

*Gagelova semena*

v vašem konzumu!



1 S Hugo

2 N **Cvetna ned.**

3 P Rihard

4 T Izidor, šk.

5 S Vinko

6 Č Vel. četrtek

7 P Vel. petek

8 S Vel. sobota

9 N **Velika noč**

10 P **Vel. pond.**

11 T Pij I.

12 S Julij, p.

13 Č Hermenegild

14 P Justin

15 S Anastazija

16 N **Turibij, šk.**

17 P Rudolf

18 T Apolonija

19 S Krescencij

20 Č Viktor

21 P Anzelm

22 S Soter in K.

23 N **Vojteh**

24 P Jurij

25 T Marko, ev.

26 S Klet in Marc.

27 Č Peregrin

28 P Pavel

29 S Peter, m.

30 N **Katarina**

## BELEŽKE

Dan je dolg 12 ur 49 minut do 14 ur 27 minut.  
Dan naraste za 1 uro 38 minut.

*Boris V. Simandl*

Telef. 24-07 LJUBLJANA, DVOŘAKOVA 3 — TYRŠEVA 25 Telef. 24-07  
Special. mehanična delav. za knjigovodstvene, pisalne, računske stroje in registrirane blagajne „NATIONAL“



- 1 P Filip in Jakob  
 2 T Atanazij, šk.  
 3 S Najd. sv. križa  
 4 Č Cvetko  
 5 P Pij V.  
 6 S Janez

- 7 N Stanislav, šk.  
 8 P Prik. Mihaela  
 9 T Gregorij Nic.  
 10 S Antonin  
 11 Č Franč. H.  
 12 P Pankracij  
 13 S Servacij

- 14 N Bonifacij  
 15 P Zofija  
 16 T Janez Nep.  
 17 S Paskal  
 18 Č Vnebohod  
 19 P Celestin  
 20 S Bernardin

- 21 N Srečko  
 22 P Julijana  
 23 T Deziderij  
 24 S Janez, Pr.  
 25 Č Gregor  
 26 P Filip  
 27 S Beda

- 28 N Binkošti  
 29 P Bink. pond.  
 30 T Ferdinand, kr.  
 31 S Angela, dev.

## BELEŽKE

Dan je dolg 14 ur 30 minut do 15 ur 45 minut.  
 Dan naraste za 1 uro 45 minut.

## „PRODUKTA“

tovarna za kis in kemične proizvode  
 družba z o. z.

LJUBLJANA

PREDAL 35

TELEF. 21-61

### PROIZVODI:

Natural kis 12 %  
 Vinal kis 9 %  
 Estragon kis 12 %

Ocet. kislina 70 %/o, 80 %  
 Kristalna soda  
 Pralni lug  
 Kumarce



# TUNIJ

1 Č Pamfil  
2 P Marcellin, m.  
3 S Klotilda

4 N Kvirin  
5 P Bonifacij  
6 T Norbert  
7 S Lukrecija  
8 Č Sv. Reš. Telo  
9 P Felicij. in Pr.  
10 S Margareta

11 N Barnaba  
12 P Sv. Trojica  
13 T Anton Pad.  
14 S Vasilij  
15 Č Vid, muč.  
16 P Benjamin  
17 S Adolf

18 N Efrem  
19 P Julijana  
20 T Silverij  
21 S Alojzij  
22 Č Pavel, šk.  
23 P Sidonija  
24 S Janez Krstnik

25 N Prosper, šk.  
26 P Janez in P. m.  
27 T Ladislav  
28 S Vidov dan  
29 Č Peter in Pavel  
30 P Sp. sv. Pavla

## BELEŽKE

Dan je dolg 15 ur 46 minut do 16 ur 2 minuti.  
Dan naraste do 21. za 19 min. in se skrči  
do konca za 3 min

## *Splašno konzumno društvo „Posavje“ c. z. o. z.* Zagorje ob Savi

Prodaja svojim članom v prodajalnah Zagorje in Loke vedno sveže in prvovrstno blago po najnižjih dnevni cenah. Član zadruga lahko postane vsak, ki plača din 2:50 vpisnine in din 50 deleža. Pristopajte k zadrugi, ki bo postala tudi Vaša last in od katere imate le dobiček



1 S Presv. kri Je.

2 N **Obisk BDM**

3 P Heliodor, šk.

4 T Uldarik

5 S Ciril in Metod

6 Č Izaija, prer.

7 P Vilibald

8 S Elizabeta, kr.

9 N **Nikolaj**

10 P Amalija

11 T Pij I., Olga

12 S Moh. in F.

13 Č Marjeta

14 P Bonaventura

15 S Henrik, ces.

16 N **Mar. d. K.**

17 P Aleš

18 T Fric

19 S Vincencij

20 Č Elija

21 P Daniel

22 S Mar. Magdalena

23 N **Apolonij**

24 P Kristina

25 T Jakob

26 S Ana, mati D. M.

27 Č Natalija

28 P Viktor I., pap.

29 S Marta

30 N **Abdon in Sen.**

31 P Ignacij

## BELEŽKE

Dan je dolg 16 ur 2 minuti do 15 ur 7 minut.  
Dan se skrči za 55 minut.

### Delavci!

Kupujte pri Vašem trgovcu kvas od  
Prve jugoslovanske tovarne za diaslad, slad in kvas

*Rudolf Zaloher, Ljubljana-Vič*



- 1 T Vezi Petra, ap.
- 2 S Alfonz
- 3 Č N. sv. Štef.
- 4 P Dominik
- 5 S Marija Snežn.

- 6 N **Gosp spr.**
- 7 P Kajetan
- 8 T Cirijak in tov.
- 9 S Afra
- 10 Č Lovrenc
- 11 P Suzana
- 12 S Klara

- 13 N **Hip. in Kas.**
- 14 P Euzebij
- 15 T **Vel. Šmaren**
- 16 S Rok, spoz.
- 17 Č Emilija, dev.
- 18 P Helena
- 19 S Ludovik T.

- 20 N **Štefan**
- 21 P Ivana
- 22 T Timotej, m.
- 23 S Filip, B.
- 24 Č Jernej
- 25 P Ludovik
- 26 S Cefirin

- 27 N **Jožef Kal.**
- 28 P Avguštin
- 29 T Obgl. J. Krst.
- 30 S Rozalija
- 31 Č Rajmund

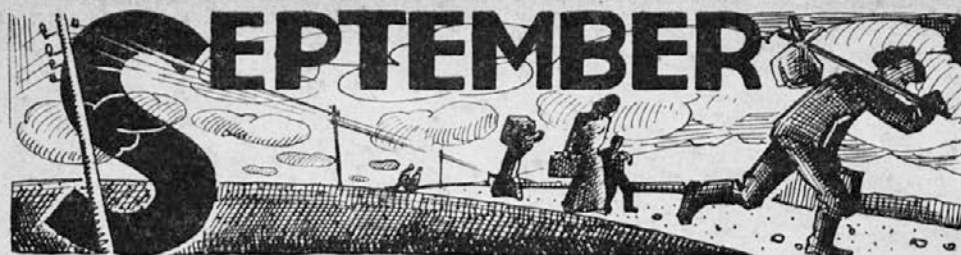
## BELEŽKE

Dan je dolg 15 ur 4 minute do 13 ur 30 minut.  
Dan se skrči za 1 uro 34 minut.

Manufakturna trgovina na veliko

*Salamun & Lampe, Ljubljana*

Frančiškanska ul.4



- 1 P Egidij  
2 S Štefan, kr.  
3 N **Serafina**  
4 P Rozalija  
5 T Lovrenc  
6 S **R. Kr. Petra II.**  
7 Č Regina  
8 P **Mali Šmaren**  
9 S Peter Kl.

- 10 N **Nikolaj**  
11 P Prot. in Hijac.  
12 T Ime Marijino  
13 S Frančišek K.  
14 Č Pov. sv. Križa  
15 P Marija 7. žal.  
16 S Ljudmila

- 17 N **Rane sv. Fr.**  
18 P Jožef, K.  
19 T Januarij  
20 S Evstahij  
21 Č Matevž  
22 P Mavricij, m.  
23 S Tekla

- 24 N **M. M. reš. ujet.**  
25 P Kleofa  
26 T Ciprijan  
27 S Koz. in Dam.  
28 Č Venčeslav  
29 P Mihael  
30 S Hijeronim

## BELEŽKE

Dan je dolg 13 ur 26 minut do 11 ur 46 minut.  
Dan se skrči za 1 uro 40 minut.

## *Konzumna zadruga za Ljubljano in okolico*

r. z. z. o. z.

Ljubljana, Sv. Jerneja cesta 39/a

Prilporoča svojim članom vedno sveže špacerljsko in galanterijsko blago.  
Cene konkurenčne. Član postane lahko vsak. Pristopnina din 5<sup>00</sup>, delež din 25<sup>00</sup>.





- 1 N Remigij  
2 P Angeli, var.  
3 T Terezika Det.  
4 S Frančišek As.  
5 Č Placid  
6 P Brunon  
7 S Justina

- 8 N Brigita  
9 P Dionizij  
10 T Frančišek B.  
11 S Nikazij  
12 Č Maksimilijan  
13 P Edvard  
14 S Kalist

- 15 N Terezija  
16 P Hedvika  
17 T Mira  
18 S Luka, evan.  
19 Č Peter Alk., sp.  
20 P Janez Kanc.  
21 S Uršula

- 22 N Kordula  
23 P Janez Kapistr.  
24 T Rafael, nadang.  
25 S Krizant in D.  
26 Č Dimitrij  
27 P Sabina  
28 S Simon in J.

- 29 N Narcis, šk.  
30 P Klaudij  
31 T Volbenk

## BELEŽKE

Dan je dolg 11 ur 43 minut do 10 ur 1 minuto.  
Dan se skrči za 1 uro 42 minut.

Izberite in kupite kuhinjsko posodo,  
gospodinske predmete, jedilno orodje  
v specialni trgovini

*Franc Golob, Ljubljana*



- 1 S Vsi sveti
- 2 Č Verne duše
- 3 P Viktorin, šk.
- 4 S Karel Bor.

- 5 N **Mirko**
- 6 P Lenard
- 7 T Engelbert
- 8 S Bogomir
- 9 Č Teodor
- 10 P Andrej Av.
- 11 S Martin, šk.

- 12 N **Martin, pap.**
- 13 P Stanislav
- 14 T Jozafat
- 15 S Leopold
- 16 Č Janez Trog.
- 17 P Gregor
- 18 S Odon

- 19 N **Elizabeta**
- 20 P Srečko
- 21 T Darov. M. D.
- 22 S Cecilija
- 23 Č Klemen
- 24 P Janez od Kr.
- 25 S Katarina

- 26 N **Konrad**
- 27 P Virginij
- 28 T Sosten
- 29 S Saturnin
- 30 Č Andrej

## BELEŽKE

Dan je dolg 9 ur 58 minut do 8 ur 42 minut.  
Dan se skrči za 1 uro 16 minut.

Elegantno si lahko uredite stanovanje,  
ako kupite **l e s t e n c e** pri trdk

*Slavo Kolar, Ljubljana*

Tyrševa cesta 25 a

Tel. 24-66



- 1 P Ujedinjenje  
 2 S Bibijana  
 3 N Franč. Ksav.  
 4 P Barbara  
 5 T Saba  
 6 S Miklavž  
 7 Č Ambrož  
 8 P M. Brezm. sp.  
 9 S Valerija

- 10 N Pr. Lor. hišice  
 11 P Damaz  
 12 T Maksencij  
 13 S Lucija dev. m.  
 14 Č Spiridion  
 15 P Kristina  
 16 S Albina

- 17 N R. † kr. Al. I.  
 18 P P. R. B. D. M.  
 19 T Urban V.  
 20 S Evgenij  
 21 Č Tomaž, ap.  
 22 P Demetrij  
 23 S Viktorija

- 24 N Adam in Eva  
 25 P Božič, R. Kr.  
 26 T Štefan, p. m.  
 27 S Janez, ap.  
 28 Č Nedolžni otr.  
 29 P Tomaž, šk.  
 30 S David, kralj

- 31 N Silvester

## BELEŽKE

Dan je dolg 8 ur 40 minut do 8 ur 24 minut.  
 Dan se skrči do 21. za 20. min. in naraste  
 do konca za 4 minute.

**Jože Mihelič, Ljubljana, Tyrševa cesta 41**

Tel. 43-69

Splošno kleparsko podjetje vodovodnih instalacij in izdelovalnica  
 zvršenih zalivk (plomb) se priporoča, cene solidne in konkurenčne



**Delaj in štedi, da ne vpraša starost, kakšna  
ti je bila mladost!**

Ob rojstvu otroka začnejo starši polagati v

## **MESTNO HRANILNICO V MARIBORU**

Vsak mesec Din 100.—. Ko dopolni otrok 21. leto mu izplačamo

**Din 44.028·98**

Ko dobi 21 letni mladenič službo ter vlaga mesečno Din 100.—  
v naš zavod do svojega 60. leta, dobi po preteku te dobe

**Din 140.622·11**

Varčujte in nalagajte svoje prihranke v domači mestni zavod v

**MESTNO HRANILNICO V MARIBORU**

Orožnova ulica 2 / Uradne ure dnevno: od 9. do 12. ure

## Ivana Cankarja

### zdravje, bolezen in smrt

Lojz Kraigher

#### I. Zunanja podoba.

V svojih dobrih letih je bil Ivan Cankar na zunaj lep in zdrav mladenič. Njegova postava je bila skoraj majhna, šibka in suhljata. Njegov nastop pa je bil prešeren, samozavesten, včasih kar razposajen. Oblačil se je dovolj lepo; zdelo se je celo, da je bil malce gizdav. Lica si je bril; košate brke si je česal na obe strani; nekoliko predolge, valovite, kostanjaste lase si je s prsti popravljal z visokega čela v teme. Njegov pogled je bil sanjav; celo v trenotkih, ko je smešil in napadal, se je zdel ko zameglen. Levo oko je bilo nekoliko manjše od desnega; če je pogledal srepo, je za spoznanje poškilil. Njegov nos je bil lepo oblikovan, a konica mu je bila obrnjena na levo. Spodnja ustnica je bila precej debela in to debelost je mnogokrat z mrdajočo kretnjo ali s prstom še bolj poudaril.

Ko sem ga prvič videl v Zadruzi, je neusmiljeno krtačil lirične pesmi Antona Drmote. To je bila edina seja, ki sem se je udeležil — in na prav nič drugega se ne spominjam z nje kakor na ta samozavestni, skoraj zasmehljivi Cankarjev nastop, ko je sodil s prepričevalnostjo, kakor da govori ex cathedra.

Drugič sem ga srečal pri Dragotinu Ketteju, v potresni baraki na Ledini. V primeri s trepetajoče nervoznim, nemirnim in negotovim Kettejem je bil Cankar miren, skoraj dostojanstven, kakor vzvišen nad dvomi vsega posvetnega.

Pozneje sva se srečala na Dunaju, ko se je vrnil tja iz Pulja, kjer je prebil poletje po materini smrti pri svoji sestri Neži Počevi. Tedaj je bil že vse bolj vzdržen, čeprav še vedno samozavesten, napadajoč, zasmehujoč, v literarnih sodbah celo nasilen.

Spominjam se noči, ko sva se vračala od Zalaznika (nočna kavarna »Schleicher«) in se je zaklinjal in rotill, da ga tudi v pesništvu nihče ne bo prekosil — niti Oton Župančič ne — in da bo tudi v pesništvu pri nas on prvi. Pa je minilo komaj leto dni — in se je z odločno kretnjo odpovedal pesništvu in se ves posvetil nevezani besedi. Hotel je biti prvi. S polja, ki na njem ni mogel prvačiti, se je umaknil.

Tudi v družbi je nastopal gospodovalno. V debatah je vodil z duhovitim in predrznimi pripombami, zafrkacijami in smešenji. Ženske je zelo rad spravljaj v zadrego, da jim je povedal vso resnico s kruto brezobzirnostjo v obraz, če mu niso ugajale njih oči, frizura, obleka, kretnje, način izražanja itd. Marsikateri dami se je s tem zameril. Če mu je pa ugajala, jo je vpričo vseh oščipal, poljubil ali celo ugriznil. V mlado, lepo, še ne izkušeno dekle se je zagledal, da je kar umolknil. Zdel se je zamaknjen, kakor pogreznjen sam vase — njegov pogled pa je bil kalen in je malce škilil.

## II. »Stric Šimen.«

To je skopa in medla slika samozavestnega Ivana Cankarja iz njegovih dobrih let. Saj je ostal tak skoraj prav do svoje smrti; vendar je kazal v zadnji četrtini svojega življenja že toliko živčne in telesne izčrpanosti, da slika tudi na zunaj že ni bila več tako enotna. Na znotraj pa je bila že v njegovih mladih, na videz zdravih, najbolj objestnih letih precej lažniva.

O popolnem telesnem zdravju Ivana Cankarja, tudi mladega, celo onega v otroških letih — prav za prav ni mogoče govoriti. Od vsega začetka je bil živčno bolan. Trpel je za živčno motnjo, ki je bila sama na sebi malost, pa ga je vse življenje in zlasti v njegovih deških letih trapila do obupa.

V »Stricu Šimnu« (Slovan 1914. Zbrani spisi 18.) opisuje bolnika, kakršen je bil sam:

»Ponoči se je Marko nenadoma predramil. Nekaj trenutkov je ležal čisto mirno, brez sape, mrtev. Vse je utrpilo v njem, telo je bilo kakor od kamna; nobenega vzdihla ni bilo iz ust, nobene misli iz duše.

Postelja je bila mokra. Po hrbtu gori, skoraj do tilnika mu je segala nagrusna vlaga; srajca se je spolzko oprijemala života in nog.

Mukoma se je izvila iz tope, zaklenjene groze prva nerazločna misel, senca misli, komaj molitev.

»Jezus! Marija! Jezus Marija! ... Zdaj je čisto vse končano! Zdaj je vse izgubljeno! Zdaj bi bilo najbolje ... Jezus Marija!«

Ni bila gola groza, ni bila žalost, ni bil občutek greha, — nobenega imena ni bilo tistemu neznañnemu, ki mu je davilo drobno dušo s silnimi rokami. Bila je smrt. Toda še ta smrt ni bila prijazna odrešnica; iz gnusobe se je bila vzdignila in v gnusobo ga je vodila.

Stisnil se je čisto k zidu; rjuha tam ni bila mokra.

»Molil bom ... Še večje čudeže je storil Bog ... zakaj bi pa tega ne, ki je zanj igrača?«

Občutil je, da se je sam sebi zlagal; da prav na dnu svojega srca ne veruje ne v čudeže ne v Boga samega. Vse na svetu in vse v njem je ostudno in sramotno; nekaj ogabno spolzkega se preliva počasi in leno od kraja do kraja, sega višje, lije mu v usta. Kam bi pogledal, koga poklical?

»Mati! Mati!«

Zarek je planil v vso to noč, krik je presekal ta črni molk. Trepetal je in ihtel ter ihtel zaspal.«

Marko se je bal strica Šimna in je trepetal pred njim. Stric Šimen je pomenil zanj zunanji svet, ves svet. »Vse, kar je bilo na svetu žalostnega, grdega, neusmiljenega in nasilnega, je bilo kakor mračna, do vrh neba grozeča podoba strica Šimna, je bila ogromna mesena grmada. Kako ji ubežati, kam se ji skriti?«

»Marko se je še tesneje potajil in potuhnil. Skril se je sam vase, ob tisti čudni želji, ki ga je mnogokdaj ponevedoma prešinila: »Da bi ga kar ne bilo več, — ali da bi bil vsaj kdo drugi.«

Začutil je, da se ga je bila srajca tesno in ščemeče oprijela krog života... gnusna golazen se je bila zasesala in neče izpustiti. Stud se mu je vzdignil do grla.

»Če je tako... pa naj me ubije! Naj me kar ubije... najbolje bo!«

Od obupa nad samim seboj, od studa nad svojo slabostjo, od strahu pred »stricem Šimnom« je odprl okno in skočil v sneg in legel vanj, da bi se prehladil in umrl.

»Jutri pojdem morda še v šolo... pojutrišnjem ne bom več vstal... Še



*Stostolpa Praga. Sredi slike tymska cerkev, na levi stolp v starem mestu, na desni zgoraj Hradčani, sedež prezidenta republike*

en dan, pa mi bodo svetili... in še en dan... In nihče ne bo vedel! Nikomur ne bom povedal!«

Zaspal je smehljaje. — — —

Oj Marko, zdramil se ne boš smehljaje! Smrt, Marko, se ne da opehariti! Smrt, Marko, se ne da priklicati! Postelji si posteljo na ledu, ali na žerjavici — jutraj boš ugledal strica Šimna! Skoči s strehe, poženi se v vodo, ali v ogenj — smrt pojde mimo, še ne pogleda te ne! Stricu Šimnu, mesnati grmadi, ne uideš nikakor in nikoli, tudi ne ob zadnji uri; s pestjo ti bo zatisnil oči in pojde s teboj še na ono stran! Jaz poznam te reči, Marko! —«

»Jaz poznam te reči, Marko!« Prav kakor Marko je čutil tudi Ivan Cankar. Tudi on je nosil »butaro na plečih«, ki bi jo bil rad »odložil«, pa je bilo zapisano v njegovem srcu, da jo bo vlekel »med smradljivo množico do konca dni.« (»Nina«, druga noč.)

Bolezen — enureza, mokrenje — je sama na sebi zares malost. V otroški dobi je precej pogosta. Z lepo besedo in potrpljenjem, s krepilnimi zdravili, s premišljenim vzgajanjem jo po največ lahko odpraviš in ozdraviš. Komur pa

ostane za vse življenje, ta je siromak. Kakor Damoklejev meč visi nad njim — visi — a tudi pada in zadeva — in spet — in spet — do konca. V bolnikovi zavesti in podzavesti pa kljuje neprestano kakor v Marku:

»Če je tako . . . pa naj me ubije! Naj me kar ubije . . . najbolje bo!« Stric Šimen naj ga kar ubije, da bo končno dotrpel!

Taka bolezen je malost — duševno pa bolnik trpi neznosne muke in bi se od sramote skrnil pred samim seboj in pred vsem svetom. Te muke je trpel Ivan Cankar vse življenje, vse svoje kratko, a spričo takšnih muk vendar dolgo, tako zelo dolgo življenje.

Bolezen je malost. V ugodnih razmerah jo morda odpraviš. V proletarskih razmerah v hišici »na klancu« je bilo to težko. Kako naj se je loti nepoučena, preobložena mati? Leto za letom porod, tako da je izba že polna otrok. Z možem je ubijanje in trud. Mati komaj utegne, da za silo pospravi hišo, odpravi otroke in nalupi krompirja za obed. Komaj je dovolj denarja na polici, da kupi mleka in skuha kave za večerjo. Mati dela čudeže. Mati ve za Ivanovo živčno napako — pa si ne more predstavljati, da mu je tako hudo zaradi nje in ga more komaj tu in tam pobožati in potolažiti, da ga ne stare obup. Oče ga včasih zaradi mokrenja bržkone celo našeška. Z brati in sestrami, ki ga zmerjajo in zasmehujejo, pa se prepira in pretepa. Zmerom močnejši je njegov odpor, zmerom hujši je njegov pogled, s katerim se brani, s katerim odkriva napake drugih, da bi bila njegova manjša — zmerom ostrejši je njegov duh in zmerom gibčnejši njegov jezik, s katerim odbija napade in nazadnje sam pada.

Telesna šibkost — bolezen, malost — je bila mogoče glavni vzrok, da se je Ivanov duh sprostil in dvignil in vse prekosil daleč okoli sebe. Telesna šibkost je rodila moč duha. Bolezen — sama na sebi malost, vendar mučna, zoprna bolezen — je rodila zdravje Cankarjevega duha, njegovo moč za polet navzgor.

Imel je dovolj moči in volje, da se je dvignil nad bolezen in zatrli ves zasmeh okoli sebe — moči in volje, da bi premagal bolezen samo, ni imel. Morda je bila bolezen pregloboko zasidrana v njegovem organizmu, v njegovem živčevju, v notranjih žlezah, v nerednosti notranjega izločevanja žlez. On sam je bržkone za svojo bolezen krivil razmere, v katerih je živel, neurejene, skoraj beraške razmere v hišici »na klancu«. V proletarskih razmerah je postal bolnik — bolezen je bila morda prvi povod, da se je usmeril v boj za proletarce.

Živčna napaka Ivana Cankarja ni bila težka bolezen — a pripravljala mu je toliko mučnih zadreg in toliko grenke sramote, da mu je vcepila občutek manjvrednosti. V obrambi pred lastnim čustvom in pred preziranjem in zasmehovanjem zunanjega sveta si je nabrusil svojega uma svetle meče in izoblikoval svoje umetniške sposobnosti tako visoko in tako viharo, da je vse onemelo okrog njega. Ko je »stric Šimen« gledal v sijaj umetnikovih in mislečevih oči, se je potuhnil in skrnil za vrata — v vsej svoji grdi obilnosti se je stisnil v kot in si je komaj upal oprezati skozi špranjo.

Živčna napaka Ivana Cankarja pa je bila take vrste, da je bila tesno po-

Elitna  
konfekcija

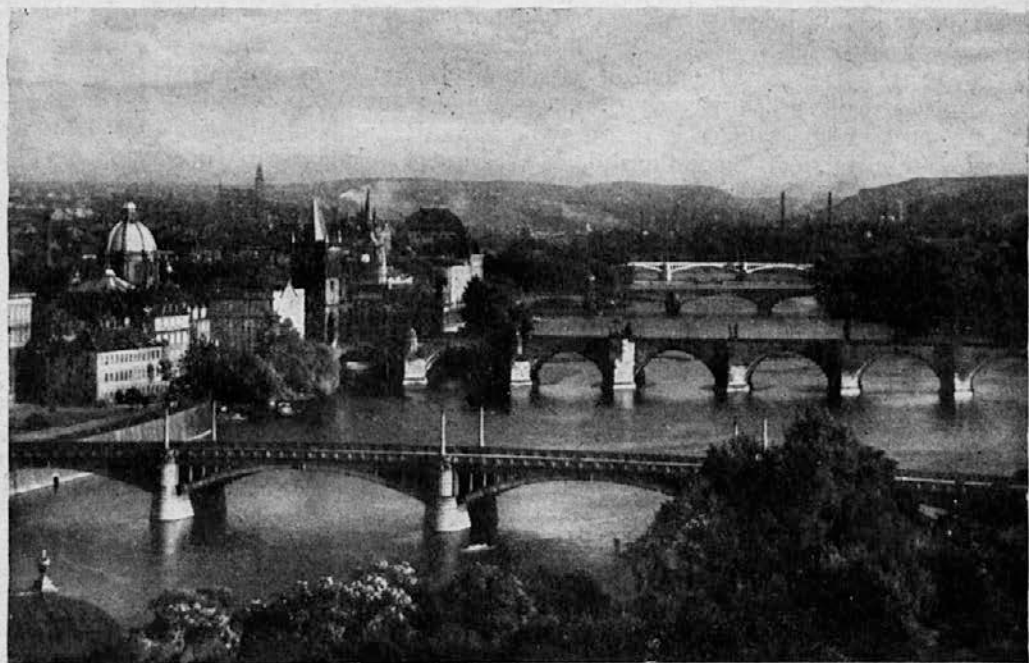
**MASTEK**

M A R I B O R

za dame in gospode je v  
kroju najboljša!



vezana z njegovim spolnim življenjem. Ivan Cankar je imel zelo močan spolni nagon. A kakor so mu bili zapleteni in zavozlani živci, ki so povzročali njegovo otroško bolezen, tako se mu je polagoma zaplelo in zavozlalo njegovo spolno živčevje. In to njegovo nebogljeno živčno stanje mu je izpodjedalo korenine telesne sile in močatosti. In tu je vir njegovega materinskega kompleksa. Kakor se je Marko ob urah najsilnejše svoje tesnobe vpraševal: »Kam bi pogledal, koga poklical?« — pa mu je »žarek planil v noč in mu odgovoril: »Mati! Mati!« — tako je bilo tudi Ivanu Cankarju edino zavetje materina bo-



*Mostovi preko Vltave v Pragi. Spredaj Manesov most, imenovan po znamenitem baročnem slikarju Manesu; nato Karlov most, imenovan po češkem kralju Karlu IV. (14. stol.); potem Legijski most, v ozadju Jiraskov most (imenovan po češkem romanopiscu Jirasku)*

žajoča roka. Po njeni smrti pa si je iskal novih mater. Saj je bil za mnoge na zunaj skrajno nepriljuden, skoraj odbijajoč po svoji rogajoči napadalnosti in nasilnosti. Vendar je bil v bistvu tako otroško dober, tako otroško lep in nebogljen, da si je kjerkoli skoraj igraje pridobil prijateljico, ki mu je bila kakor pestunja in mati.

Hrepenenje Cankarjevega življenja je bila ženitev z lepo, mlado in nedolžno izvoljenko njegovega srca. Dano mu je bilo živeti s prijateljicami, starejšimi, izkušenimi ženskami, ki so ga ljubile, pa so mu bile vse bolj pestunje kakor ljubice. Pri njih se mu je posrečilo premagati zavozlane ovire svojega živčevja. Kadarkoli pa se je lotil ženitovanjskih načrtov z mladim, neizkušenim dekletom, mu je izpodletelo. Tu bi moral speljati in voditi v ljubezen on sam. A tu se je vsakokrat pokazalo, da so bile psihične ovire v njem tako mogočne, da je omagal sredi poti. Dano mu je bilo hrepenenje, nič ko hrepenenje — in hrepenenje more ostati to, kar je, samo, če najde zadoščenje v samem sebi; zakaj — spoznanje je že smrt.

### III. »Nina.«

V svojem tridesetem letu je Ivan Cankar že obupal nad svojim zdravjem, nad življenjem in ljubeznijo. Za svoj trideseti rojstni dan je napisal »Nino«, ki je njegova samoizpoved in kot taka bržkone izmed najbolj tragičnih, najbolj obupnih samoizpovedi svetovne literature. Takrat je že poznal drja Sigmunda Freuda in njegovo psihoanalizo. Dejal bi, da se je hotel v »Nini« pred vsem svetom izpovedati na glas, da bi si izpisal in izbrisal iz duše svojo življenjsko nesposobnost. A njegove samoizpovedi, njegove »Nine« ni nihče razumel. Pred to visoko pesmijo življenjskega obupa smo stali kot pred sfingo. Njegova samoizpoved je bila kakor pljuska v vodo. Operacija, ki jo je tvegala na svoji duši, se je ponesrečila.

Kakor vsak z nadlogami in napakami obtežen bolnik je bil prepričan, da je njegova nebogljenost vsemu svetu vidna in znana do podrobnosti. Zdelo se mu je, da kriči; zato se je že od svoje najbolj zgodnje mladosti trudil, da bi njen krik prekričal. Pa je pozabil, da se je »stric Šimen« spričo njegove umetniške sile in veličine že davno skrila za vrata in da že davno nič ne vidi, še skozi špranjo ne. Onega dokončnega, orjaškega poguma pa tudi ni imel, da bi bil s preprosto in jasno kretljivo razgalil svojo rano in jo pokazal svetu: Dovolite, stric Šimen, da ozdravim! V visoki pesmi skrajnega obupa je pokazal svojo rano skozi vse pregoste tančice pesniške mnogobarvnosti.

Njegovo hrepenenje je bila ženitev z lepo, mlado in nedolžno izvoljenko njegovega srca. A ko se je po dolgih letih tručnih samoopazovanj končno že do kraja zavedel svoje neozdravljive nebogljenosti, je pokazal v »Nini« kot v krvav zasmeh sebe samega, kakšna nevesta bi bila morda zapisana pokvečencu njegove vrste. Ne mlada, lepa in nedolžna deklica — pač pa komaj doraslo, bolno otroče, pobrano s ceste, kamor sta jo poslala služiti kruh s telesom njen rodni oče in njen zvodnik. V sedmih poglavjih — v sedmih nočeh — pripoveduje zgodbo z Nino. V kolikor jo pripoveduje naravnost, je pripovedovanje silno skopo. Največ pove v vzporednih, zrcalnih slikah, deloma iznakaženih in spačenih, groteskiziranih.

V »prvi noči« pokaže v Olgi zrcalno sliko Nine. Olgo izkoriščajo pijani oče, pobožna mati in surov zvodnik. In če ji je fant iztrgal goldinar, ki si ga je zaslужila s svojo pocestno ljubeznijo, se je razveselila: »Samo da me ni udaril!« In vendar je imela rada tega fanta. Če mu je pobegnila, se je spet vrnila k njemu in je pokleknila prédenj: »Odpusti!« — Pesnik pa jo na tistem zavida celo za to ljubezen. O Olgi pravi Nini: »Živela je, nesrečnica, na svetu, midva pa sva ga pahnila od sebe . . .« On je živel z Nino čisto ljubezen upanja in hrepenenja, »svet« pa je pahnil od sebe, zemeljski ljubezni se je odpovedal. Olgi se je izpolnilo hrepenenje. »Mlad gospod, lep in blag« jo je povabil v kočijo in sta »se vozila križem po mestu — ali ves dan, ali ves teden, ali pol življenja.« In pesnik tolaži Nino: »Tudi nama vzide drugačen dan . . . tako nama je zapisano, kakor je zapisana pot tisti zvezdi, ki roma tiho in bo romala na veke . . .« Pa je komaj dogovoril — je zašepetala Nina: »Glej, zvezda se je utrnila!« . . . Romanje na veke se je v istem hipu utrnilo. Že v »prvi noči« ta kruta in grenka zavest, da je latnik previsok.

V »drugi noči« pripoveduje o svojem deškem življenju, ko je hodil v gozd po dračje in nosil butaro na plečih — motiv, ki ga je tako pogosto uporabljal. »Nikoli pozneje, v vseh neugodah tega klavrnega življenja ni bilo moje srce tako potrto in brez upanja kakor v tistih časih.« Zakaj je bil že kot deček — deset let mu je bilo takrat — tako strahotno nesrečen, da je »ljubil razbojnika in paricido«, človeka, ki je ubil očeta — in zakaj je »sovražil bogoljubnega sosedo«? Od kod pri desetletnem dečku ta pretirani obup, da že misli na samo-

mor, da bi »odložil butaro« in jo vrgel s svojih pleč? Ali je bila butara dračja tako grozovito težka, pot tako strašno nezmogljiva, solnce tako obupno vroče? — — Butara je bila v njegovi duši, v njegovi ranjeni in razboljeni duši zaradi te njegove — tako poniglave — živčne motnje. Samo tu je ključ za njegov obup, isti obup, ki je gnal Marka v »stricu Šimnu«, da je skočil skozi okno v sneg z željo, da bi zbolel in umrl.

V »tretji noči« opisuje, kako je našel Nino, dvojnico Olge, v temnih, osmrajenih ulicah z umazanimi hišami, kjer ni solnca ne radosti, zgolj siroma-



*Vaclavski trg ponoči. Vaclavski trg je središče Prage; slika je posneta s stopnišča muzeja; sredi trga spomenik sv. Vaclava*

štvo, vlačugarstvo, pijanost, bolezen, obup in smrt. Tam je odkril »spoznanje kamna: kamen ostane kamen in je vseeno, kje leži, dokler ga kolo ne zmelje . . .« »Videl sem bedo in trpljenje, ves pekel življenja in zdelo se mi je, da je najboljši, če se krohotoma smejem.« In se je krohotoma smejal, ko je pisal razpravo »o uporabi delavskih otrok«. Človeštvo bi bilo treba razdeliti »v dvoje vrst: plemensko in suženjsko. Plemenska vrsta bi skrbela prvič za ohranitev suženjske vrste, drugič za preskrbljevanje višjih krogov z nežno hrano.« Ta hrana pa bi bila — grozotna misel — delavski otroci, zaplojeni, zdi se, od višjih krogov, rejeni in vestno pripravljani. Suženjska vrsta bi bila »čreda okornih, debelih, na mrtvo delo navajenih kastratov.« Danes smo po nekih ideologijah morebiti času kastrirane, sterilizirane človeške vrste — vsaj ponekod v Evropi — sumljivo blizu. Takrat je bil to pesnikov krohot, krohot, ki je zvenel — kot se je zdelo — preko obzidja blaznice. Pesnikov osebni obup je našel hrane v obupu nad krivično, v resnici blazno ureditvijo človeške družbe. V tem dnu življenja je našel drobno, majhno, jetično Nino. Izvabil jo je od surove matere, pretepajočega očeta in živalskega zvodnika. A ko jo je prvokrat ustavil na ulici, je vztrepetala in zaihtela: »Ne, gospod!« Ustrašila se je, da jo hoče imeti kakor drugi. »Onemogel od groze« je njeno roko izpustil. Pozneje jo je doma tolažil: »Iz smrti sva se vzdignila, smrt sva premagala, čemu se je bojiš zdaj? . . . Ob-

jemi me? V mojem naročju si in ni ga na svetu, ne onstran sveta, ki bi se te dotaknil, tebe, meni iz smrti porojene!»

»Četrta noč« poje pesem hrepenenja. »In vse je hrepenenje. Hrepenenje ne vidi, ne dela, ne hodi; nima oči, ne rok, ne nog. Hrepenenje je umetnik: ne živi, toda vsega sveta življenje je v njem — — — Veliko je bilo moje hrepenenje. Toda bilo je kakor plamen brez sveče, izgubljeno v praznoti — — — Kakor hudodelec blodi, komur je vsegavedni Bog dodelil strašno milost hrepenenja . . .« — V vzporedni zgodbi poje o cukrarni, ki »se razprostira ob leni vodi, molčeči v globoki strugi, veliko poslopje, črno in tiho kakor ogromna mrtvašnica.« Tam umirajo njegovi prijatelji in tovariši, tam sta umrla Kette in Murn. Umrla sta v mrtvašnici. »Velika je in prostorna, cel narod lahko stanuje v nji — — — Nameri korak, kamor hočeš, mrtvašnica te spremlja.« — »To je pesem o lepi Vidi: umrla je, ker je bilo veliko njenega srca hrepenenje.« Pobegnila je iz mrtvašnice v življenje, pa se je vrnila in utopila v »leni vodi, molčeči v globoki strugi«. — »Ni mogoče pobegniti iz mrtvašnice — — — Razprostira se v brezkončnost — — — Nikjer ni meje, nikjer duri. V svojem srcu nosi mrtvašnico in jo ljubi — — — In hrepenenje samo je bolen cvet iz mrtvašnice; nikjer drugod ne more vzkliti in rasti. Neutešljivo je in jaz ne verjamem, da je utešeno v smrti.« — »O Nina, bolna si ti in bolan sem jaz! Strašen je ta mir brez časa in brez življenja . . .« — Nina je bila kakor lepa Vida . . . »In jaz sem bil poet, ki je sedel bolan na postelji, rdečo odejo preko kolen, in je brenkal na gitaro . . .«

V »peti noči« opisuje strah, ki ga je prevzel, ko je mislil, da mu je Nina pobegnila. »Ko sem šel po ulicah, med ljudmi, se mi je zdelo (in še zdaj vem, da je bila resnica), da so se ozirali name s pomilujočim pogledom; toda hiteli so mimo, kakor pomiluje človek gobavca in beži pred njim.« — Popolnoma je bil prepričan, da mu bo Nina pobegnila, kakor je pobegnila Olga in kakor je pobegnila lepa Vida iz mrtvašnice. — Nato obnavlja spomine iz onega dne, ko je odvedel Nino na svoj dom, na za njo pripravljeni dom. Takrat je oklevala, ko je hušnil mimo njen zvodnik, njegov »od nizkotnega greha oskrunjeni obraz.« — »Glej, šel je mimo in jaz moram za njim — — — tam doli je moj dom, tja pojdem; tam umrjem, kakor je Bog hotel . . .« — Pa je le šla s pesnikom — in sta zablodila iz mesta . . . Ko pa je bila končno v njegovem domu in je ležala na postelji, mu je stisnil strah srce in se mu je zdelo, da stoji ob njenem mrtvaškem odru . . . »Saj sem hotel praznovati vstajenje . . . vse sem bil že pripravil . . . in nato tiste sanje — ki niso bile v programu . . . Kakšne so bile tiste sanje?« — »Upanje, pričakovanje velikonočnega jutra — to so bile sanje!« — Vstajenje od mrtvih — vstajenje iz mrtvašnice v življenje. Vendar: »Usoda nama je zapisala trpljenje in ponižanje; njena beseda, Nina, je plakat v pustinji!« — »In vse, zdi se mi, kar sem sanjal in upal lepega, so bile blodne sanje sirot, maha, ki upa v raj, ker mu zemlja ni bila dodeljena . . .« — Hrepenenje iz mrtvašnice mu je zapisano. Življenje na zemlji sami mu ni zapisano; izpolnitev hrepenenja, spoznanje mu ni zapisano.

V »šesti noči« riše v groteskni zrcalni sliki življenje, kakor bi se lahko razvilo med njim in Nino. — On je ječičen in zloben. Ona je življenja željna,

— KEMIKALIJE —

— KOZMETIKA —

— PARFUMERIJA —

Sanitetno in gumijasto blago

**Ivan Pečar**

**Marlbor, Gosposka 11**

Pošt. ček. rač. št. 13.191 - Telefon 25-21

FOTO in oddetek za

KINO. — Specijalist

za LEICA-aparato, po-

trebšine in izdelavo

zdrava, a vlačugarska in tudi zlobna. On pije iz njenega kozarca iz same škodoželjnosti, ker bi ji privoščil jetiko. Ona pa si naroči drug kozarec in stud in zloba sta v njenem pogledu. »Zdravnik je prepovedal, da bi pila iz njegovega kozarca.« — In on jo zatoži: »Ta ženska, ki sedi zdaj med nama, je vlačuga — — Komaj ležem, komaj zatisnem oči, že izgine, tako potihoma, narahlo kakor tat — — Tako je, gospod, moja žena je vlačuga!« — Srečali so črn pogreb; za krsto je šla »ženska s prelepim pajčolanom, ki je segal do tal.« Tedaj je rekla ona: »Da bi že jaz doživela tako lep pogreb, da bi že jaz nosila tako lep pajčolan!« On pa se je stresal v tihem smehu: »Jaz bom nosil črn trak na



*Zlata ulička na Hradčanih. Tu so stanovali srednjeveški alkimisti*



*Delavnica srednjeveškega alkimista; (iz tehničnega muzeja v Pragi)*

klobuku . . . Z veseljem ga bom nosil!« — In pesnik reče Nini: »Vidim jo kakor tebe; in čudno se mi zdi, da ti je bila takrat tako podobna. Tudi ona je bila napol otrok in tudi njene sanje, iz prezrelega življenja porojene, so bile čisto otroške.« In tudi Nina bi lahko govorila kakor ona: »Rekel je, da sem vlačuga in resnico je govoril. Vsako uro — — vsak večer — — pobegnem na ulico — — Zmerom iščem človeka, ki sem ga videla pred davnim časom; teman in grob je bil njegov obraz in kadar je bil pijan, je ovil moje lase okoli roke in me je vrgel na tla; iščem ga in tako hrepenim po njem in ga ne najdem več . . .« — In dalje: »Zasanjala sta prihodnost in sta sanjala brez vere; vstajenje sta praznovala in nista verovala v vstajenje!« — »Strahovito se vleče čas in jaz mislim, da si nalašč doliva življenje v tisti prazni kozarec.« — »Tam na polici, čisto zadaj skrita, je namreč drobna steklenica in v steklenici je bel prah, ki se mi ne zdi krščanski — — Ne bila bi človek, na tej zemlji rojen, če bi ne imela tistega praška na polici.« — »Varala sva drug drugega na tale znameniti način: pokazal sem ji mesec, klavrn šcip in sem jo vprašal: ali vidiš solnce, dušica? — Vidim! — je odgovorila in je pokazala na skedenj ob poti: Ali vidiš najin grad, prijatelj? — Vidim ga; — sem odgovoril modro in zelo lepo je bilo, dokler sva verjela drug drugemu. Ampak mesec je mesec in skedenj je skedenj; zmošta je bila ta, da sva se preveč zanesla na svojo lahkovernost . . .«

In v »zadnji noči« je hotela Nina — morda pa je pesnik samo sanjal — zares oditi, kakor je pobegnila Olga in lepa Vida in kakor je uhajala ona druga svojemu jetičniku. — »Odpri okno!« je zaječala Nina. »Odpri okno! Tam stoji že tako dolgo in me čaka in me kliče. Odpri!« — »Ostani pri meni — — O, Nina, hvaležen sem ti za smehljaj in hotel sem te nekoč vso — to tvoje telo in ves tvoj pogled in vse tvoje misli!« — »Če je čas, da se izpolni usoda, naj se

izpolni in pogledal ji bom naravnost v lice; nisem bojazljivec, da bi bežal pred poslednjim trpljenjem; dovolj sem že nosil, zadel bom še to butaro.« — »Ustvarjenima za temo, nama ni bilo usojeno, da bi gledala sonce. Za trpljenje ustvarjenima, iz trpljenja porojenima, nama ni bilo dodeljeno, da bi uživala čisto radost, o kateri sva sanjala za hip v nespametnem, predrznem upanju.« — »Nina! Tako mrzla so tvoja lica; do mene puhti njih mraz...« — »Kdo umira v tej izbi, ženska, da kleče ljudje na pragu? Komu prinaša duhovnik sveto popotnico? Zaprite duri!«

Nina je mrtva.

V »epilogu« je šel pesnik »iz mesta ob zgodnji spomladi« in je srečal »siroten par«, starca ob palici in staro. Pa je bilo življenje, živo življenje v njih in starec je zagotavljal: »Letos, Tončka, pojdeva v hribe!« — »Prišlo je mimo dvoje moških, črno oblečenih; eden je nosil pod pazduho drobno belo rakev — za njima je hitela mlada ženska.« — »In starec je stal in se je čudil; starica je stresala z glavo. »Tako mladi... umirajo!« — »Tako mladi!« — — Ob izkopani jami sta se igrala dva mlada delavca, iz objestnosti sta se ruvala in se zrušila v jamo. »Iz jame, iz groba vesel krohot, prikaže se dvoje veselih obrazov, dvoje prstenih teles — vzrasla sta iz žive zemlje.« — — Fant in dekle, obadva še napol otroka, sta se ruvala na pokopališču. Fantu pa ni šlo zares. »Zakaj nisi lasal?« — Nočem!« se je smejal — In ko se je smejal, je izpustila, otisnila mu je lica v dlani, tudi on jo je objel okoli vratu in poljubila sta se na ustnice.« — — Troje življenjskih prizorov ob pogrebu in na pokopališču. Kakšno nasprotje hrepenenju iz mrtvašnice v sedmih nočeh! Pesnik pa je šel mimo:

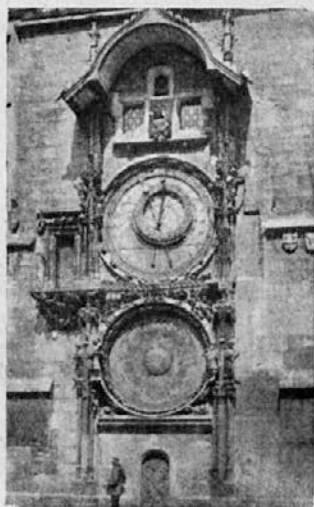
»Šel sem, nisem maral življenja in tudi ono samo se ni brigalo zame in me ni videlo, ko sem šel mimo; obadva, jaz in življenje, sva vedela, kje je moja družba...«

#### IV. »Boj, večni boj.«

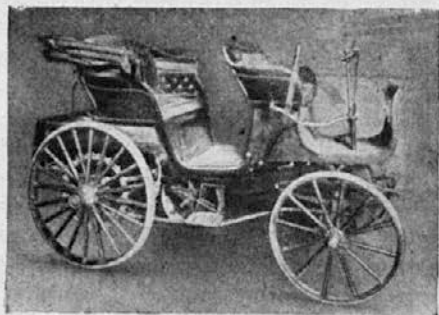
Potrebno je bilo, da sem »Nino« nekoliko obširneje obdelal, ker je do sedaj še menda nihče ni pravilno razčlenil in tudi ne razumel. In vendar je »Nina« generalna izpoved Ivana Cankarja. Kdor ima ključ do »Nine«, ima tudi ključ do Cankarja. V »Nini« je jasno izpovedal, da se je odpovedal zdravju, da se je odrekel življenju, mladosti in ljubezni in da je njegova pot zgolj v hrepenenju, v hrepenenju brez izpolnitve in spoznanja. In vsa njegova življenjska dejavnost je v umetnosti in v boju za lepoto, pravico in resnico, njegovo orožje pa so čim najpopolnejše umetniške stvaritve.

Ko je tiskal »Nino«, je prav gotovo mislil, da jo bomo razumeli in da bomo končno vendar vedeli, kako je z njim. Pa je nismo razumeli in nismo iz nje prav nič izvedeli. In morda je podvomil nad svojo lastno izpovedjo — nad svojo nebogljenostjo — in je še enkrat buknil plamen upanja iz njega. Če njegove življenjske nesposobnosti nihče ne vidi, se morda moti — in je ni. V »Nini« se je obsodil, da sme svojo življenjsko usodo navezati samo na bolno, jetično, zavrženo pecestnico. A tudi z njo bi mu »zemlja« ne bila dodeljena. Upanje v raj, hrepenenje iz mrtvašnice — to je njegova usoda. V resnici pa se je prav tedaj in še leto dni pozneje ženin z lepo, mlado in nedolžno izvoljenko srca — z Löfflerjevo Štefko. A zelo verjetno je, da je bilo vse to ženitovanje samo zunanja kretnja, s katero je varal sebe in vso okolico. Zakaj — po dolgem izmikanju in zavlačevanju je nazadnje le pobegnil svoji izvoljenki, pobegnil z Dunaja in se vrnil v domovino, da se je izognil nemogoči — zanj nemogoči — zvezi z zdravim, neizkušnim dekletom. In ni popolnoma izključeno,

da ni bila v resnici ona izvoljenka njegovega srca — morda je bil le on — Ivan Cankar — njen izvoljenec. Kako zelo je bila Štefka nanj navezana, mi je priča božič l. 1910., ko je bil Ivan pri meni v Slovenskih goricah in mu je poslala z Dunaja za praznike kot božično darilce celo majčkeno, okrašeno božično drevesce. Takšne nežne, ljubeznive kretnje še po letih so menda vedno porojene samo iz ljubezenskih razmerij, ki so bila samo hrepenenje. Ivan Cankar sam pa je že pet mesecev nato — komaj se je vrnil iz Štajerske na Rožnik — vse to svoje ženitovanje osmešil v svojem potovanju »Iz Ottakringa v Oberholla-



Znamenita ura na praškem magistratu



Prvi češki avtomobil (iz l. 1898.), shranjen v tehničnem muzeju v Pragi

brunn«. Vsa njegova klavrna ženitev je kakor ponesrečeni, smešno ponesrečeni izlet v Oberhollabrunn. Že to krajevno ime, ki zveni poskočno in veselo, kar neresno, nam je priča, kako neresen je bil cilj ženitovanja samega. Obenem pa nam priča, da je premagal obup nad svojo življenjsko manjvrednostjo, saj se je dovolj zavedal svoje umetniške visokovrednosti in je bil dovolj ponosen na veliko ceno svojih del. Na zastavo si je napisal geslo »kakor koli«. V »Krpanovi kobili«, v prvem odstavku, v »Jubileju« je zapisal: »Obšla me je misel, nebogljenega, v sirotstvu vzdihujočega: boj, večni boj, do konca, do zadnje kaplje! In komaj me je obšla misel, so izginile vse nadloge, breme je padlo nenadoma raz ramo, srce ni vzdihovalo več; in kakor delež od Boga sem nosil uboštvo in bridkost.« Če ni šlo po glavni cesti, si je izbral vzporedno pot. Če ni mogel zmagovati s telesnostjo, je zmagoval z umetnostjo. »Boj, večni boj, do konca, do zadnje kaplje!« Tudi umetnost je življenje, celo višje vrste in višje vrednosti življenje, saj je ustvarjanje, ustvarjanje življenja samega, mladosti in ljubezni. Kot umetnik se je tako zelo zavedal svoje življenjske pomembnosti, da se je samo namrdnil nad svojo poniglavo telesnostjo. Ko je napisal »Nino«, visoko pesem svojega obupa, se je takoj obrnil proč od tega obupa in z najsilnejšim zamahom in s podvojeno močjo nadaljeval svoje umetniško življenjsko delo. Če si z »Nino« ni ozdravil in odpravil svoje telesne nebogljenosti, pa jo je premagal s svojo umetniško močjo. Skoraj v isti sapi z »Nino« je napisal pred njo »Kačurja«, za njo »Krpanovo kobilo« in »Hlapca Jerneja« in s temi deli dosegel višek svojega ustvarjanja. Nerazumljena »Nina«, odklonjena, zasramovana »Nina« v nobenem oziru ne zaostaja za katerim koli izmed naštetih del.

»Nina« je bila nekaka radikalna operacija, ki jo je izvršil Ivan Cankar na svoji duši. Posrečila se mu je vsaj na ta način, da je z njo ugotovil svoje meje. Čeprav je poslej še vedno iskal ljubezni in se tu in tam lovil za ženskami, je vsaj, zdi se, zmerom vedel, kje so njegove meje in ni več silil preko njih. Vendar so z leti vsi ti njegovi živčni in duševni napor, vsi ti boji z njegovim zdravjem, ki ni bilo zdravje, tako zelo izčrpali njegove telesne sile, da je od leta do leta živčno nevzdržema vedno bolj propadal in telesno vedno bolj slabel. Boriti se je moral obenem trajno z revščino, usojeno poklicnemu slovenskemu literatu, in napenjati preko mere svoje umetniške, ustvarjalne sile. Čim bolj je prihajal v zrela moška leta, tem bolj je postajalo očitno, da sta mu usihali in pešali tako volja kakor moč. Vedno manjše količine opojil so bile dovolj, da se je pod njimi zrušil.

Ko sem ga obiskal na Rožniku — mislim, da je bilo poleti l. 1912. — je bil tako zelo šibak, da je hodil po dvorišču oprijemajoč se plotu in tipajoč ob zidu. Ni se dal preiskavati. Rogal se je zaskrbljenosti in dvomom o njegovem zdravju. Ugotoviti sem mogel samo splošno izčrpanost in precej pospešeno utripanje srca. Zdravniškemu instinktu se je zdelo, da je vzrok njegove nenadne, navidezno nenadne telesne oslabeledosti zloraba nikotina, kofeina in alkohola, predvsem nemara prvih dveh. Že prej se mi je zmerom zdel telesno šibek, vendar žilav in odporen, zelo odporen. Do tedaj se nikdar nisem bal za njegovo življenje. Videl pa sem ga takrat le mimogrede in slišal sem potem, da je tedanja oslabeledost spet prebolel.

Človek živi s človekom, prijatelj s prijateljem, pa živi le mimo njega in ga ne gleda in ga ne vidi in ne preučuje — opazi marsikaj, pa se tega skoraj ne zavé in se mu ne zdi v nobenem oziru važno. Človek ne spozna človeka, prijatelj ne prijatelja. Odkar je bil Ivan Cankar pri meni v Slovenskih goricah, sem ga videl zelo poredkoma in še takrat le mimogrede in samo površno. In vsakokrat sem ga bolj poslušal kakor gledal. Tako se mi je z njim zgodilo, da ga za živa skoraj nisem resno preiskoval in preučeval in da so se mi moja opazovanja šele dolgo po smrti pokazala v luči, ki mi ga je polagoma razgalila in odkrila.

Ko je izbruhnila svetovna vojna, je prestal internacijo na ljubljanskem Gradu, katere se je rad spominjal in je marsikaj pripovedoval o ljubih in ne-ljubih mu sojetnikih. Bil je takrat telesno še tako krepak in čvrst, da je bil celo k vojakom potrjen in v Judenburg poslan. Vendar je bila njegova moč prav gotovo samo navidezna in razen tega je bil tako zelo samosvoj in nediscipliniran človek, da se v ustroju vojašnice in vojaške vrste ni mogel obnesti. Prepričan sem, da so njegovi poveljniki — bolj kakor on — od prvega trenutka delovali za njegovo razrešitev. Pošiljali so ga v Bruck in Gradec na konstatacije, pa se je obakrat vrnil z izvidom A, ki je potrjeval njegovo sposobnost za vojaško službo na bojišču. Ti pa, ki so ga opazovali dan za dnem, največ v gostilnicah, so vedeli, da bi vojne službe ne prenesel in so ga spravili k rekonvalescentni četi v Scheiflingu. Nazadnje se je le nekako preril do izvida D in je prišel k stražni stotnji v Judenburg. Od naših zdravnikov, ki so bili v Judenburgu in Scheiflingu, se nobeden ne spominja, da bi ga bil zdravniško preiskoval. Dr. Jože Tavčar se samo spominja, da je podpisal za Ivana Cankarja neki odlok, ki mu ga je predložil njegov ordinacijski pisar gospod Hano Ogorevc. Služil je Ivan Cankar pri vojaki menda kar poldrugo leto. Kako je služil, si lahko predstavljamo. »Pri lepem razgledu« (»Zur schönen Aussicht«) je posedal in popival, kadil in črno kavo srebal. Tako je končno le



dosegel svojo superarbitracijo. (Pismeno sem naprosil zaradi podatkov o Judenburgu gđa Hana Ogorevca in drja Avgušтина Arselina. Odgovorov nisem prejel, ker jih moja pisma bržkone niso dosegla. Dr. Jože Tavčar vé, kar mi je povedal in kar sem navedel, od gđa Ogorevca.) Dr. Tone Jamar kot vojaški zdravnik osebno ni imel opravka z njim, vendar mi piše: »Če se prav spominjam, je bil odpuščen od vojaščine radi splošne slabosti in razdraženega živčevja.« Zelo verjetno je, da je bilo res tako.

Akad. slikar Henrik Smrekar poroča v svojem »Črnovojniku« (1919. I.),



*Hradčani s cerkvijo sv. Vita; na levi del Karlovega mostu*

da »je za tri dni in tri noči utonil v brezmejnem veselju Judovega. Tretjo noč ga je oficirska patrolja pod vodstvom nekega Rebolja — totalno nasutega zapisala. Poleg njega Ivana Cankarja.« Ta je torej tudi utonil v veselju Judenburga in je bil tudi totalno »nasut«. V oklepaju navaja Smrekar nasutoponosni vzklík Ivana Cankarja: »Tiiii, al' nisem res en fejst soldat?« Osebno pa mi pripoveduje, da je Cankar po vrnitvi v Ljubljano še tri dni hodil v uniformi. Tega se tudi sam spominjam in še tega se spominjam, da je prišel takrat tudi k meni z istim vzklíkom: »Al' nisem res en fejst soldat?« Prav gotovo ni bil vesel avstrijske uniforme; pač pa je bil ponosen na to, da je bil vojak. Njegovo čustvo manjvrednosti je bilo s tem zelo zmanjšano in tega je bil vsaj na površini svoje zavesti zelo vesel. Vsaj površno in kakor v neki omamici se je to poldrugo leto svojega vojaškega službovanja čutil nekoliko bolj moža, bolj zdravega in telesno krepkega, bolj takega — kakor so vsi drugi. In to je bilo tudi nekaj.

V resnici pa je morda prav v tej svoji vojaški dobi živčno in telesno še bolj propadal. Če je umrl za jetiko, kakor deloma, poudarjam »deloma« ugotavlja bolniški list tedanje deželne bolnišnice v Ljubljani, potem je zelo ver-

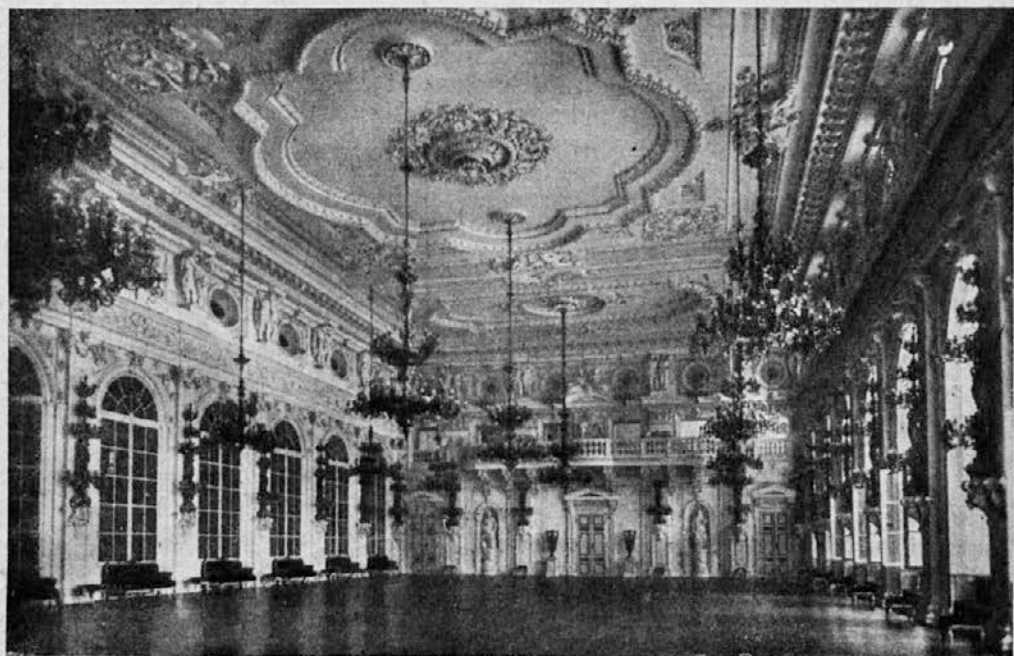
jetno, da si je nakopal kal bolezní prav v tej svoji vojaški dobi. Spominjam se, da je nekoč med vojno — ne vem, katerega leta je bilo, na vsak način pa že po Judenburgu, brzkone celo šele l. 1918. — pritekél k meni in se potožil, da ga zbada v prséh. Vročine ni imel, kašljal ni, žila pa je bila precej pospešena. Takrat mi je dovolil, da sem ga za silo preiskal. Vendar nisem našel nobene organske napake ne na srcu, ne na pljučéh, ne na rebrni mreni. Zbadalo ga je na levi strani in bil sem kar potrjen v svoji domnevi, da gre za zlorabo nikotina, kofeina in alkohola in da izvira od živčne srčne motnje. Takrat mu je odleglo, zbadanje je prenehalo. A če sem ga opominjal, se mi je smejal v obraz in je vsakokrat zamahnil z roko:

»Kaj me briga moje srce? Ono zase, jaz pa zase.«

In je živetaril dalje, pač prav zares samo živetaril in nič ko živetaril. Bil je telesno v resnici že tako izčrpan, da za daljše delo, za daljši koncept sploh ni bil več sposoben. Za kakšen dan, za nekaj dni, za teden dni se je še opogumil in zbral svoje sile, da je napisal črtico ali novelo, podobo iz sanj. Pisal je dobre stvari, četudi kratke — bili so biseri med njimi. V načrtu pa je imei tudi daljša dela, novelistična in dramatična. V zadnjih letih svojega življenja mi je večkrat omenil svoj načrt za veliko tragedijo »Starec«. Če mi je govoril o drugih svojih daljših načrtih, mi je po navadi tudi kaj povedal o njih vsebini. Pri »Starcu« pa je molčal o snovi in vsebini in pomembno — zdaj šele se mi zdi tako, da je — pomembno čakal. Takrat se tega še nisem prav zavedel. Videla sva se le tu in tam in še to bolj mimogrede; časi pa so bili tako resni, burni in napeti, da je imel človek že s svojimi skrbmi preveč opravka in da so ga drugače vsega prevzemala vprašanja vojne in politike, domače in svetovne. Imel sem skoraj vtis, da mi je omenjal »Starca« s skrito mislijo, potipati me kot zdravnika in izvedeti moje mnenje o tem, ali je telesno res že ostarel ali še ne. Če bi bil takrat poznal njegovo novelo »Starec«, ki je izšla že l. 1911. v Slovenskem Narodu, bi mi bilo prišlo to njegovo tipanje prav gotovo do zavesti. Morda sem bil l. 1911. novelo sploh prezrl, ali pa sem jo preletel tako zelo površno, da mi ni pustila nobenega sledu v spominu. Spoznal sem jo šele sedaj v njegovih zbranih spisih, kjer sem tudi izvedel, da je že l. 1913. pisal svojemu bratu Karlu o načrtu za tragedijo »Starec«. Misel na ostarelost ga je torej mučila že l. 1911. Skrbela pa ga je stvar že davno prej. L. 1906. je zapisal v »Jubileju« v »Krpanovi kobili«, da je »zgodaj postaran« pisal svojo drugo dramo. To dramo — »Za narodov blagor« — pa je napisal že l. 1900. Komaj trideset let mu je bilo, ko ga je v »Jubileju« že mučila misel na svojo zgodnjo postaranost. Svoje telesno razpoloženje in čustvovanje iz l. 1900. je šele v »Jubileju« strnil v besedo »zgodaj postaran«. Da bi bil že tedaj, ko je bil komaj štiriindvajsetletnik in je pisal svojo drugo dramo, mislil na postaranost, to je skoraj neverjetno. Ob času, ko je pisal pesem svojega obupa »Nino« — l. 1906. — pa ga je ta misel prav gotovo že hudo morila. In če sem pozneje kot zdravnik tehtal Cankarjevo telesnost, sem prihajal vedno iz nova do diagnoze, ki je bila — kakor vidimo — tudi njegova lastna razpoznavna: prezgodnja ostarelost, marasmus praecox.

Kako čudno se mi je zgodilo s tem njegovim »Starcem«! Ko sem imel tole svojo študijo že koncipirano, sem listal po Zbranih spisih in naletel v 18. zvezku v zbirki »Moja njiva« na naslov »Starec«. Ostrmel sem in šel gledat, brat — in sem se čudil: Ali so to preroške sanje, ki jih je Ivan Cankar sanjal l. 1911. in so se mu uresničile med vojno? — V noveli »Starec« piše: »Komaj je dobro ležal in še preden je bil upihnil luč, je začutil na levi strani rahlo bolečino, kakor da ga je bila zbadla bucika. Prestrašil se je in je položil dlan na prsi; srce je kluvalo enakomerno, ali kluvalo je močno, kakor da se je bilo

vzdramilo v nočni tišini. Držal je roko mirno, poslušal je napeto in zdelo se mu je, da sliši čisto razločno kljuvanje srca. Kljuvanje je za hip prestalo, nato je udarilo dvakrat zapored hitreje in nenadoma je vdrugeč zbudila bucika.« — Tu je opisal srčno zbadanje in nerednost (arythmijo) srčnega utripanja. Ko je pritekel med vojno k meni, ni imel arythmije, pač pa mnogo močnejše zbadanje. Vendar je podobnost položaja še očitnejša: tudi v noveli se je zatekel k »zdravniku, prijatelju«. In popolnoma podoben odstavek, kakor ga imam v tej študiji (str. 30), ima že on v noveli: »Prijatelj vidi prijatelja od dne do dne, od



*Spanska dvorana na Hradčanih*

leta do leta, pozna ga že iz zgodnje mladosti. Zato se obraz nič ne spremeni, se ne stara, je v dvajsetem letu kakor v devetdesetem.« — Očitno je, da je že prej, morda že večkrat prej doživel napade srčnega zbadanja, pospešenje (tachycardijo) in nerednost srčnega utripanja. Bržkone je že večkrat obiskoval zdravnike prijatelje ali zdravnike starce, ki jim ni bil znan, kakor to opisuje v svoji noveli. In že v noveli govori o zastrupljenju s kofeinom, alkoholom in nikotinom. Tam vzklika: »Odkod in kdaj prezgodnja starost? Bog sam ve! Kdaj prezgodnja smrt? Morda je tam za oglom, morda še daleč za gorami.« — »S kakšno mero in po kakšni sodbi deli Bog starost in mladost?« — Če ni v resnici sam doživel teh stvari, si jih je z umetniško intuicijo (navdahnjenjem) sijajno izmislil. Verjetnejše pa je, da jih ni doživel samo enkrat, pač pa večkrat.

## VI. »Hudodelec Janez«. . .

Po vsem, kar sem povedal in navedel, je skoraj ugotovljeno, da je vsa telesna nebogljenost Ivana Cankarja izvirala iz ene same majhne živčne motnje, iz enureze, ki ga je kot dečka spravljala do samomorilnih misli. Tesna

povezanost te slabosti s spolnim življenjem pa ga je ovirala in izpodjedala v mladeniški in moški dobi in ga prignala že s tridesetim letom do obupa nad svojo klavrno telesnostjo. Pri starejši, zreli, poučeni ženski, ki ga je znala prijeti za roko in ga voditi kakor dečka, je še lahko premagal plahost in pomanjkanje vere v svojo moč. Njegovo hrepenenje pa je kipelo k cvetu mladosti in lepote. Tu pa bi bil moral sam zamaševati povzdigovanje in obhajilo, a ga je izpodnašalo njegovo vse premočno čustvo telesne manjvrednosti. Tu se je zaman boril s svojimi duševnimi ovirami — obupal je in se odrekel zdravju: življenju, mladosti in ljubezni.

V prvih letih njegovega umetniškega udejstvovanja mu je zadostovala zavest njegove velike ustvarjalne sile, da je to nesrečno živčno motnjo in z njo povezano malovernost v svojo telesno moč še nekako tlačil in odrival in svoj obup krotil. Ko pa je dorastel v moža in ko so dekleta, ki se jim je bližal, hotela videti snubca v njem — in je tudi sam vedno zopet čutil, da bi se moral odločiti za zakon, je zavest umetniške visokovrednosti polagoma izgubljala svojo odrešujočo moč — zatekati se je moral zmerom bolj pogosto k opojilom in mamilom, vera v lastno telesno moč in vrednost pa mu je vedno bolj propadala.

Še mlad študent je na Dunaju že nekako kar za trajno obvisel pri zapuščeni materi in ženi gospé Albin Löfflerjevi, ki sama na sebi ni imela skoraj nobene ženske zapeljivosti in je bila kot ljubica komaj mogoča. A prenašala je njegovo živčno motnjo in mu pomagala skrivati jo pred drugimi. Sprejela ga je pod svoje materinsko okrilje — on pa ji je bil hvaležen in kar otroško vdan. Ko se je pozneje ženil z njeno hčerko Štefko, je hvaležnost do matere prav gotovo še zelo povečala in množila vse njegove druge duševne ovire.

Pozneje, po strahotnem obupu v »Nini«, po prvi zavesti zgodnje ostarelosti, ki se je v domovini polagoma stopnjevala do obupa v »Starcu«, do obupa, ki ga ni več zapustil in ki mu je razjedal dušo do zadnjega in se mu izobličil v njegovo lastno življenjsko tragedijo, ki jo je umetniško snoval pod naslovom »Starec« — pozneje je ubogal starega zdravnika, ki mu je v noveli sam položil na jezik cinični nasvet: »Ker ste star človek pa ne otrok. veste pač sami, kaj in kako ... ne? — Če se vam zdi, da se ne izplača za teh par let, kar veseljačite v božjem imenu!« In ker se mu je zdelo, da se res ne »izplača za teh par let«, je živel s črno kavo, z vinom in tobakom in šel — kakor koli, kamor koli — svojo pot z napol zavezanimi očmi v neznanu.

V »Podobah iz sanj«, jeseni 1917. je že potegnil črto pod svoje življenjsko delo, zapel »Te deum« in napisal »Konec«. A še tu je izpovedal svoj neugnani optimizem umetnika: Smrti, ki je sedela poleg njega in ga držala za roko, je bilo ime: »Življenje, Mladost, Ljubezen.« — »To zlato klasje, ki je bilo pokošeno in povezano v snope, ni umrlo, temveč bo obrodilo tisočkratno življenje! Pomislil nisi, da nikoli še nobena solza ni bila prelita zastonj; pomislil nisi, da je smrt mati in da teše nebeški tesar mrtvaško posteljo in zibelj obenem.« — Še v tem obupu: »Življenje, Mladost, Ljubezen.« Zakaj: — niso bile samo smrtno slutnje, ki so mu tedaj pero vodile — bil je obup, bila je naravnost želja, bilo je hrepenenje v smrt in »konec«. Najvišje pa, pred čimer je kedaj klečal,

Moško in damsko  
perilo v veliki izbiri  
Vam nudi

MODNA TRGOVINA

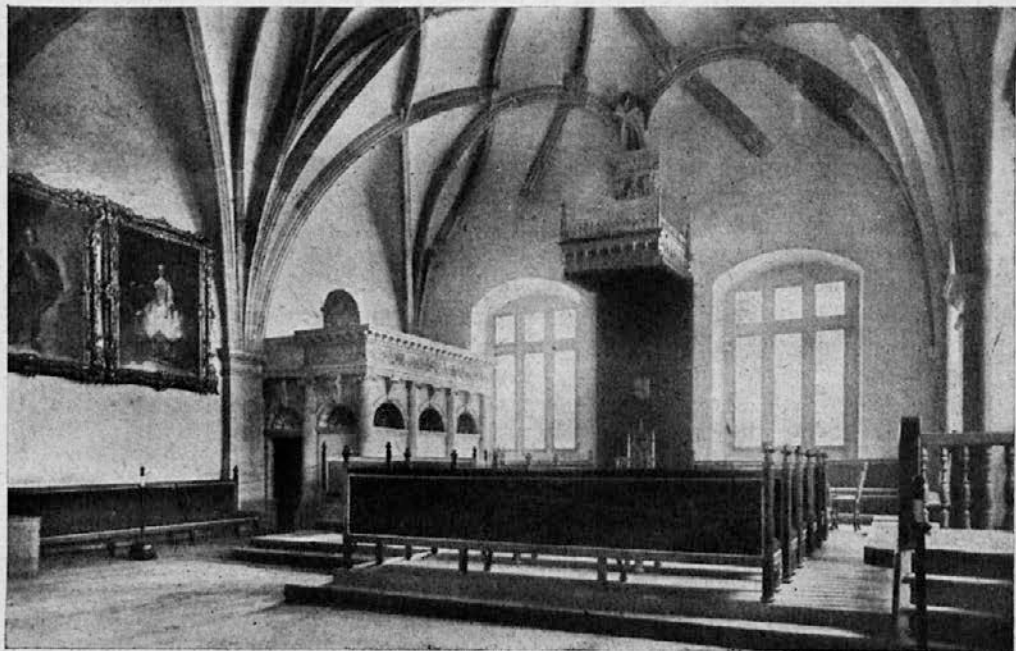
**August Hedžet**

Kvalitetno blago!

MARIBOR, ALEKSANDROVA CESTA št. 9 Nizke cene!

kar je molil, k čemur se je dvigalo njegovo hrepenenje, je bilo prav ono nedosegljivo trojstvo, ki se mu je bil odrekel: »Življenje, Mladost, Ljubezen.«

»Podobe iz sanj« so bile vsaj do neke meje pripravljene in prirejene. Priateljski konfesionalni krog, ki ga je tedaj obdajal; literarna družba in revija, za katero je delal, da si je služil kruh; založba, ki mu je izdala knjigo — vse to je nezavedno, podzavestno in zavedno, vse obenem, vtisnilo knjigi svoj pečat. Jaz sam sem mislil, da so bile »Podobe iz sanj« njegov testament. Zdaj vidim, kako malo smo se v onih burnih časih brigali zanj in za njegovo delo.



*Vladislavska dvorana na Hradčanih; tu so kronali češke kralje*

Od človeka, ki nam je s svojo bolno šibkostjo napravljaval vtis, da ga je zapustila vsa odporna sila in vsa upornost, nismo več pričakovali velikih del. Naše skrbi in brige niso bile toliko v literarnih kolikor v političnih stvareh. Pa smo tedanje knjižno delo Ivana Cankarja komaj še zasledovali. Moreče vojno razpoloženje nas je tlačilo in tiralo v nekak misticizem. Okultizem je vzbrstel po svetu, na bojiščih in v zaledju; tudi mi smo si iskali zasilnega zavetja v okultizmu. Nič ni bilo čudno, da je tudi Ivan Cankar klonil pod pritiskom. Pohleven je postal, spravljiv na vse strani. Hvalil je slovensko časopisje, proslavljal je naš mili narod in bil je sam ves mil in nežen, vdan v usodo in previdnost božjo. Krog, ki ga je obdajal, ga je usmeril v verski misticizem. Na znotraj pa je bil razklan, kakor smo bili vsi razklani — in celo v trenutku, ko je izpovedal svojega »Boga«, je vztrepetal v smehljaju pred totranskim trojstvom, ki ga je imenoval: »Življenje, Mladost, Ljubezen«.

Šele danes, ko imamo v Zbranih spisih tudi Cankarjevo predsmrtno delo, šele danes nam je odstrt pogled tudi v to njegovo predsmrtno misel in snovanje. Tako se je zgodilo, da nam je postalo očitno šele danes: »Podobe iz sanj« niso bile Cankarjev labodji spev. Tisto črto, ki jo je potegnil v knjigi, je takoj

nato izbrisal. Še večkrat se je oglasil z dobrimi stvarmi in v zadnjem letu svojega življenja je še nastopal s pogumnimi predavanji pred meščanskim in delavskim občinstvom. Delavcu je hotel vcepiti »ponosa in samozavesti, tako da bo čutil v sebi: Na meni, na mojih plečih, na plečih delavca-proletarca, sloni bodočnost slovenskega naroda, naroda-proletarca!« In mater-delavko je učil, naj dopove »že otroku, ki ga pestuje — — odkod vsa ta nezaslišana krivica, ki jo moramo trpeti«.

In prav ta »nezaslišana krivica« ga je l. 1917. podžgala, da se je še enkrat lotil daljšega koncepta. Še enkrat je premagal svojo telesno nebogljenost, še enkrat zbral vse svoje ustvarjalne sile, še enkrat izbruhnil v grmeč upor zoper krivični red na tem krvavem svetu. »Hudodelca Janeza« je pisal v sijajni formi, ki je upravičevala upanje, da se mu posreči lepo delo, ki bi po umetniškem zaletu in zamahu komaj zaostajalo za umotvorom, kakršen je n. pr. »Hlapec Jernej«. Sedem poglavij »Hudodelca Janeza« (prvo in deveto tvorita okvir) nam nudi razgibano in duhovito, revlucionarno, z veliko moralno silo pisano povest, ki presega, mislim, po svoji umetniški kakovosti in moči daleč vse, kar je napisal v zadnjih letih. Vendar je pisatelj — nepopravljiva škoda! — na vrhuncu Janezove tragedije nenadoma opešal, pretrgal skoraj kar na lepem svojo zgodbo in zaključil njen okvir.

V primeri s »Hudodelcem« so »Podobe iz sanj« cmerava knjiga. A zdaj je očitno, da ni v »Podobah«, temveč v »Hudodelcu« zapel labod svoj zadnji spev — pa mu je sredi petja počila struna v grlu in glas njegov je onemel. Vendar je gotovo: ne skrajno vdanost, pogumno in porogljivo upornost je odmevala njegova zadnja melodija.

Kakor je vprašal v »Starcu«: »S kakšno mero in po kakšni sodbi deli Bog starost in mladost?« — tako zveni iz »Hudodelca« očitajoče vprašanje ponižanega in razžaljenega: S kakšno mero in po kakšni sodbi deli Bog pravico in krivico?

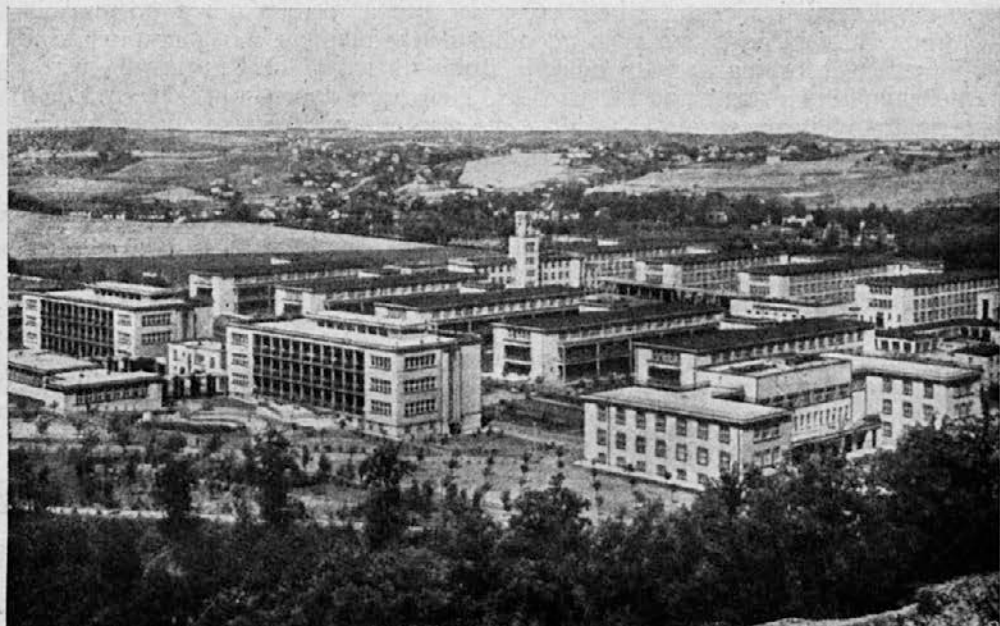
Iz ene same majčkene besedice »bezgec« se je razvila Janezova zgodba v tragedijo »Hudodelca«, ki je presedel za prazen nič po čudoviti uredbi tega božjega sveta skoraj trideset let po ječah, izdan, zasramovan, teptan. Ena sama majčkena besedica je sprožila vse neverjetne vzvode, ves zapleteni mehanizem tega smešnega ustroja človeške družbe, ki bi bil zares kar komičen, če bi ne bile posledice tako neznansko tragične. Že l. 1913. si je bil zabeležil Cankar idejo za zgodbo: »Hudodelec Janez — v dobrodušnosti in pravici od polomije do polomije.« Zdaj — l. 1917. — je izvedel stvar drugače: Za dobrodušnost, poštenost in pravičnost ga je tepel svet s krivico nad krivico. Po izpovedi »Boga« je očital tukaj stvarniku krivičnost stvarstva. Saj je res, da izzvenci tragedija »Hudodelca Janeza« v pohlevni sklep, ki ga »z drobnimi, veselimi očmi« mežika v solnce: »Zdaj čakam samo še na žolnirja, ki bo nekoč podrl plot med božjo in človeško postavo, na tistega žolnirja, ki ima koso na rami...« A ta pohlevna vdanost je samo v okvirju, ne v povesti — in še tam, se zdi, mežika v solnce pritajen zasmeh: Če je ustvarjen človek po božji podobi, je tudi njegova postava ustvarjena po božji postavi.

Nič ni čudno, da je prav »Hudodelec Janez«, ki je izhajal v »Domu in Svetu« l. 1918., Cankarjev labodji spev, njegov zadnji krik upornika. Vse njegovo življenje je skoraj kot zrcalna slika »Hudodelčeva«. Iz ene same besede »bezgec« trideset let življenja v ječah — iz ene same majhne živčne motnje štiri-deset let trpljenja in obupavanja in odpovedi življenju, mladosti in ljubezni. Okrog tega poniglavega telesnega življenja pa okvir umetniškega ustvarjanja — kot vesel, pogumen in uporniški krohot človeka, ki mežika v solnce.

»Hudodelec Janez« je Cankarjev labodji spev. Njegov testament ni bil Te deum, njegov testament je bil upor.

### VII. Smrt.

Po Cankarjevi smrti sem bil zapisal: »Kakor da sta bila dva človeka v njem: telesni in duševni! Natančno je ločil življenje svojega telesa od svojega duševnega življenja. Duh mu je bil vse — on je bil duh. Svoje telo pa je mnogokrat naravnost zaničeval in je gledal nanj kot na tujca.« (»Spominu Ivanu



*Masarykovi domovi za onemogle; najvažnejša praška socialna ustanova*

Cankarju« 1919.) Takrat sem komaj slutoma gledal pred seboj bistvo Cankarjeve razklanosti. Danes mi je jasno in zdaj je odkrito, zakaj je umetnik Ivan Cankar tako zelo zaničeval svojo lastno poniglavo telesnost.

Komaj dvainštirideset let je bil dosegel, pa se je že čutil starca, ki je hrepenel po smrti, starca, ki je svojo zgodnjo postaranost pribil že dvanajst let poprej.

Vendar je gotovo, da bi bil lahko še dolgo živel, ali vsaj še dolgo živo-taril, če bi ne bilo poseglo vmes naključje. Skoraj kot na željo se mu je izpolnilo in mu sprožilo resnični — konec.

V zadnji tretjini oktobra l. 1918. je prišel neko noč od »Štruklja« domov na Kongresni trg št. 5. Pil je bil pri »Štruklju. Bržčas ne preveč, a zanj je bila tedaj že majhna mera kar dovolj. In ko je v temi taval po stopnicah, se je moral izpodtakniti, da se je zvrnil vznak in treščil z glavo naprej navzdol. Udaril se je na zatilje. Nekoliko je krvavel, v prihodnjih dneh mu je rana za spoznanje ctekla, pa se ni brigal zanjo. Pobrigala pa se je za ranjenca gdčna Milena Rohrmanova in ga — vsega šibkega in opešanega — preselila k svojim staršem na Sv. Petra cesto št. 28. Zdelo se je, da ne bo nič hudega. V noči od 28. na 29. oktober pa mu je nenadoma postalo slabše in v zgodnjih jutranjih urah ga je vrgla božjast, da je izgubil zavest.

Bilo je prav na dan naše osvoboditve.

Gospodične Rohrmanove so me prišle zgodaj zjutraj klicat k njemu — in ko sem ga zagledal, sem se ustrašil, da je že konec z njim. Vsakih petnajst minut ga je vrgla božjast, lomili so ga krči, pene so mu silile na usta, ves čas je ležal v nezavesti. Šlo je očitno za posledice poškodbe na zatilju, ki je morala biti hujša, kakor se je zdelo. Bržkone je bila lobanja počena.

Z reševalnim vozom sem ga prepeljal v deželno bolnišnico na kirurški oddelek primarija dr. Stojca. Ko sem ga po zadnjem napadu ob 8. uri zjutraj zapustil in odšel v službo, sem bil skoraj prepričan, da ga ob 10. uri, ko sem se mislil vrniti k njemu, ne bom več našel živega. Vendar mu je po punkciji (vbodu) hrbteničnega mozga in po odtoku neke množine možganske tekočine (liquor cerebrospinalis) takoj odleglo. Božjastni napad ob 8. uri je bil v resnici zadnji in ko sem ga ob 10. uri videl, je bil zopet dober in pri zavesti. Zdelo se je, da bo stvar prebolel. Napadi se mu niso povrnili, rana se mu je zacelila; telesno se je okreplil — in sredi novembra se je zopet vrnil iz bolnišnice k Rohrmanovim.

Diagnoza na kirurškem oddelku se je glasila: pachymeningitis haemorrhagica traumatica, vnetje možganskih men s krvavenjem, povzročeno po padcu na zatilje. Pritisk oteklih, s krvjo podplutih open na možgane je bil vzrok obolenja, ki ga pozna zdravniška veda pod imenom Jacksonova epilepsija možganske skorje.

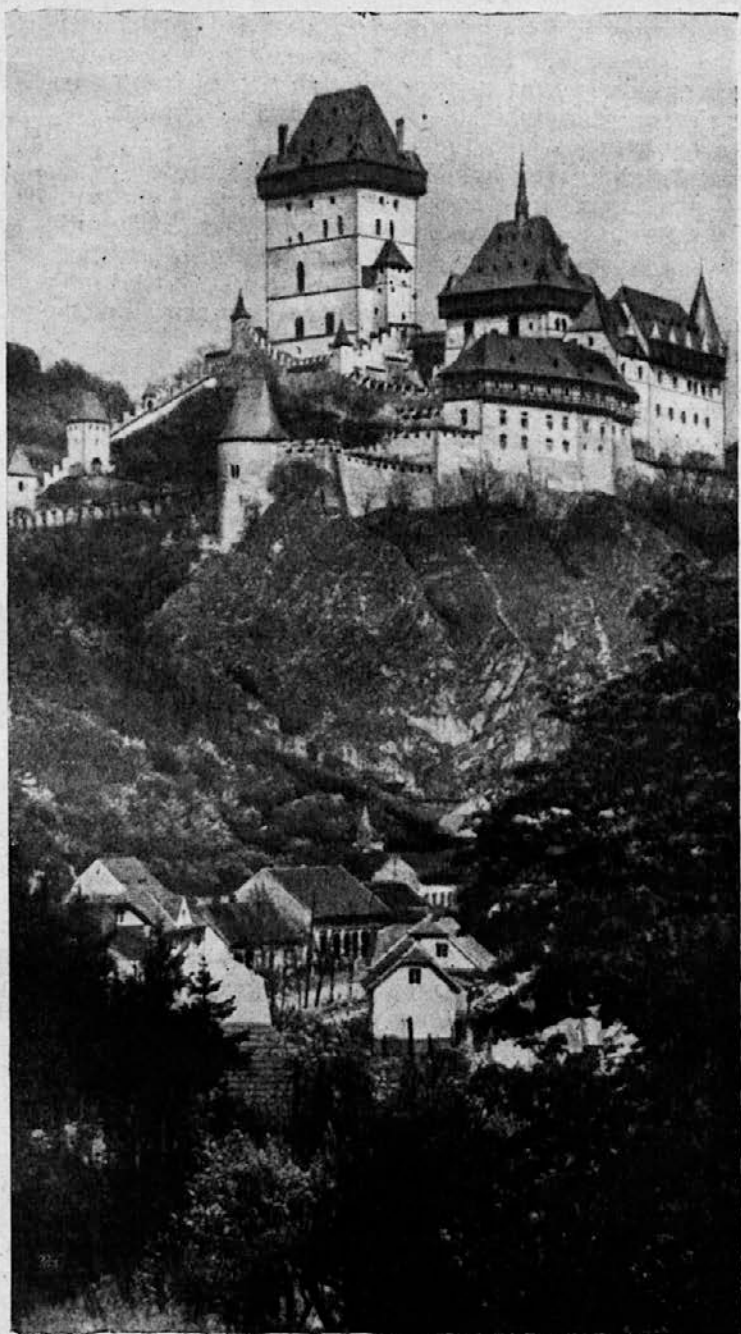
Bili so burni tedni. Vse je vrelo po Sloveniji, zlasti pa v Ljubljani. Dan za dnem so se vrstili sestanki, razgovori, seje, zborovanja na vseh področjih kulturnega, gospodarskega, socialnega in političnega življenja, povsod je kipel delo in so se kresale misli, kako si naj uredimo svobodno življenje v svobodni državi. V kulturnem odseku narodnega sveta smo sestavljali resolucijo, ki je zahtevala kulturno avtonomijo za Slovence. Z načrtom resolucije sem Ivana Cankarja zadnjikrat obiskal pri Rohrmanovih. Prebral sem mu načrt in on me je pooblastil, da ga zanj podpišem. A nenadoma je bilo narodnega sveta konec in tudi kulturni odsek se ni več sestel.

Ko sem bil takrat pri Cankarju, je bil v resnici še zelo šibak, vendar se mi je zdelo, da je najhujše že prebolel in da bo kljub slabotnosti spet okrevati. Bil je v najboljših rokah, najbolje oskrbovan in negovan. Kot bolnik je bil prisiljen, da se je držal v hrani in pijači zdravega redu. Tako je bilo mnogo upanja, da si bo tudi živčno opomogel.

Kakih deset dni pozneje pa sem slišal, da so ga zopet prepeljali v bolnišnico, to pot na oddelek za notranje bolezni k primariju dr. Jenku. Tam ga nisem več videl. Prevratni dnevi so bili vse preburni, vse prekratki — in ker mi zadnjič ni napravil vtisa, da bi bilo njegovo življenje že v nevarnosti, sem odlašal s svojim obiskom. Nenadoma pa je prišla vest, da je 11. decembra zgodaj zjutraj umrl.

Diagnoza na internem oddelku se je glasila: tuberkuloza in gangraena pulmonum, jetika in gnitje pljuč. Njegov bolniški listek je nosil matično številko 8114, dan sprejema 25. nov. 1918. in štev. oddelka 1947. Popis bolezni navaja v anamnezi o dotedanem poteku bolezni: »Že več mesecev pokašljuje. Poleti se je zdravil na Bledu in se je zelo izboljšal. Pred enim mesecem je padel vznok po stopnicah, dobil je rano zadaj na glavi. Tekom zdravljenja je bil po več časa nezavesten. Nekolikokrat epileptični napadi. Ze kakih 14 dni mu sapa močno smrdi. Mnogo kašlja. Kak teden spušča blato in vodo v posteljo. Zavedal se je do sprejema v bolnico po večini popolnoma.« — Navedba, da »je bil po več časa nezavesten« ni prav točna. Nezavesten je bil nekaj časa samo tedaj, ko se je zvrnil po stopnicah in pa 29. oktobra zjutraj za časa epileptičnih





*Karlštajn pri Pragi  
eden najlepših čeških gradov (zgrajen v 14. stoletju)*

napadov. — Na Bledu se skoraj gotovo ni zdravil zaradi jetike, ker takrat bržkone še nihče ni mislil na to, da bi bil morda jetičen. Naj navedem samo izjavo gospe Jule Molnarjeve, rojene Vovkove, lastnice Grand Hotela Toplice, za katero je bil Ivan Cankar že od nekdanj prijateljsko zelo navdušen: »Ne spominjam se več natančno, na kakšnih boleznih je trpel Ivan Cankar 1. 1918. — kašljal je sicer, a vtisa tuberkuloznega človeka ni napravil — prej splošno oslabljenega.«

V opisu bolezni navaja bolniški listek, kar se tiče levih pljuč, sledeče: »Na levi strani razen nekoliko bronchitide (katarja) precej normalen izvid — dihanje čisto. Srce: od pljuč precej pokrito, zvoki jasni, tachycardija (pospešeno utripanje)«. — V »Starcu« je bil opisal Ivan Cankar zbadanje pri srcu. K meni je pritekel z zbadanjem na levi strani. Njegov bolniški listek torej potrjuje mojo domnevo, da je šlo prej zmerom samo za srčno neurozo ali pa mogoče tudi za degeneracijo (propadanje) srčnih mišic.

Kar se tiče desnih pljuč, je bil bolniški izvid precej težak. Zadaj zgoraj: »Prikrajsan zvok s timpanizmom (bobnenjem)«. Bolj spodaj »precejšnja zamolklina, proti strani s timpanitičnim (bobnečim) sozvokom. Navzdol do baze (dna) prikrajsan zvok s timpanizmom. Na konici je podaljšan, skoraj bronchijalen inspirij (dihanje skoraj izključno v zrakovodih)«. Bolj spodaj »manj slišno dihanje z zvenečim rožljanjem, na bazi malo in srednje mehurčasto cvrčanje in prasketanje. — — Spredaj na desni grčanje in ječanje — — Pacient (bolnik) leži skoraj neprestano v nezavesti, včasih ima mimogrede polsvetle trenutke. Intenziven foetor expiracijskega zraka (močan smrad izdihanega zraka). Sputum (izmeček) pičlo expektoriran (izkašljevan), foetiden (smrdeč). Mikroskopično (pod drobnogledom) v njem bujna, pisana flora (rastlinska brst), bacilov (gliv) TBC ni najti. — 3. 12. Status idem (enako stanje). Pacient propada. — 11. 12. exitus letalis (smrt) ob  $\frac{1}{4}$  na 2. uri po polnoči.«

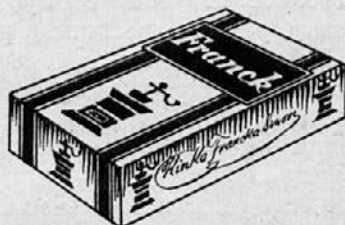
Po tem bolezenskem popisu se mi tuberkuloza (jetika) ne zdi popolnoma dokazana. Bacilov TBC ni bilo najti in ves potek bolezni pred tem smrtnim obolenjem in vse njegovo zdravstveno stanje v zadnjih letih ni kazalo na jetiko. Zdi se mi še vedno, da je šlo pri Cankarju za splošno telesno oslabelelost, živčno izčrpanost in propadanje moči njegovega srca. Gangraena pulmonum (gnitje pljuč) pa je najbrže povzročilo vdihavanje nesnažne slin ali celo živilskih drobcev ob času njegove nezavesti, ko so ga metali božjastni krči. Drobci so mu obležali v pljučih in počasi gnili. Gnitje mu je prešlo na pljuča sama in proti koncu novembra je izbruhnila akutna broncho-pneumonia (nagla pljučnica ob zrakovodih) z gangraeno pulmonum (s splošnim gnitjem pljuč). Tuberkuloza se mi pri Ivanu Cankarju ne zdi tako popolnoma izključena; vendar sem še vedno istega mnenja, kakor sem bil takoj po njegovi smrti, ko sem obžaloval, da ga niso raztelesili, ker bi bilo samo na ta način mogoče s polno gotovostjo dognati osnovo njegovega smrtnega obolenja.

V bolniškem listu beremo: »Pacient leži skoraj neprestano v nezavesti, včasih ima mimogrede polsvetle trenutke.« Zabeleženo pred 3. decembrom. F. S. Finžgar pa piše v »Domu in Svetu« 1920. str. 13: »Tiho, po prstih sem stopil v sobo deželne bolnice, kjer je ležal zadnje dni pred smrtjo. Ob koncu postelje sem obstal. — — Oči zaklopljene, celo trepalnice so se mi zdele tako svinčeno težke, da ga nisem upal nagovoriti in predramiti. — — Hipoma glasno vzdihne. Počasi privzdigne trepalnico levega očesa, motno se upre zenica vame in tedaj naenkrat odpre obe očesi na široko, po vsem licu se razlije tisti edino njemu pristni, skoraj razposajeni smeh, s katerim je pozdravljaj prijatelje, če je bil dobre volje. Veselo je bušilo iz njega, kot bi ga bil naletel ob čaju: »Glej ga, ali si ti?« — Ta opis ne priča za neprestano nezavest s polsvetlimi



## Radi varčnosti

sigurno ne bi kupili premajhnega klobuka. Ravnotako bi bilo nepravilno, ako bi vzeli za kavo manj Francka. Da dobi Vaša bela kava prijeten, dober okus, da bo izdatnejša in, da se zdravju bolje prileže, je treba vzeti vedno dobro mero „Pravega Francka“, rajši več kot manj.



trenotki. Bržkone je šlo pri Cankarju tedaj še samo za ono otopelo trudnost, ko si težko bolni želi samo počitka in miru in nobenega nadlegovanja.

F. S. Finžgar nadaljuje: »Domislil sem se pogovora, ko sva modrovala o smrti. Rekel mi je: »Jaz se ne bojim smrti. Vedi, da bo lažji moj opravek z Bogom tedaj, kot mnogo drugim — morda tudi lažji kot tebi.«

Ta Ivanova beseda, ki sem jo bral v Finžgarjevem spisu »Za spomin!« l. 1920., je bila zame kakor sunek v rebra:

Kako čisto je moral živeti Ivan Cankar, če je bil tako gotov, da bo njegov opravek z Bogom lažji, kakor bo opravek katoliškega duhonivka!

Tedaj so se mi začele polagoma odstirati zavese, ki so mi zakrivala resnično notranjo podobo Cankarjevo. In ko sem šel na novo brat — po več ko tridesetih letih — njegovo »Nino«, potem njegovega »Starca« in »Hudodelca Janeza« in drugo, sem ga končno videl jasno pred seboj.

Manufakturna veletrgovina

**J. C. Mayer, Ljubljana**

Se priporoča cenjenim odjemalcem

Ustanovljena leta 1834

engros

detail

# Cankar in delavske matere

Janez Kocmur

Izmed vseh dogodkov sta vplivala na Cankarja smrt njegove matere in usoda njegove prve knjige najbolj globoko. Izguba matere ob prvem svobodnejšim zadihu zanj ni bil dogodek, ki spomin nanj obledi; postal mu je temveč glas najtišje notranjosti, gon in izhodišče pri mnogih njegovih poznejših delih.

Pogreb materin je plačal z zaslužkom za svojo prvo knjigo; na krsto z najdražjim so legli stebniki, udarjeni s pečatom prekletstva. Skromno grudo je zagrnil mrak črnih ogorkov. In žvenket srebrnikov ni več utihnil, plamen grmade ni več ugasnil.

Na Dunaj je prišel Cankar raztrgan na duši in telesu. Sam, neznanec med neznanci, izobčenec brez doma, popotnik brez cilja. Ostal je samo še spomin. Šele sedaj se je zavedel do kraja, kaj mu je bila mati.

Pa je pohitela misel nazaj, pod klanec s spominom in lesenim križem nad njim. In je videla natančno, česar ni bilo videti prej nikoli. Tam stoji dom in na pragu ona, vsa drobna in zgrbljena, oči polne plahe udanosti. V daljavo gleda, kakor nekoč vedno, na belo prašno cesto, da jej vrne sina. Stoji in čaka, da mu še enkrat pogleda v oči, ga še enkrat posadi za mizo. In te oči niso več prenehale gledati.

In še je videla misel razločno. Omara je prazna, shramba brez kosca krompirja. Nič ne de. Pride čas in miza bo pogrnjena. Sedite, otroci, in jejte. In se dejo in zajemajo. Nihče ne vpraša. Otroška usta ne sprašujejo takih reči. In čemu bi sploh spraševali, ko je pa tako bilo že včeraj in bo vse dni. Kjer je mati, tam je kruh.

Misel se ne ustavlja ob vsakdanjostih. Pogosto ponavljanje naredi največje stvari samoobsebnosti in majhne, da jih še vidimo ne. Sonce je sijalo včeraj, sije danes in bo sijalo vse dni; kdo bi še mislil nanje, ko je vendar zato, da prihaja in sije in greje. Tistikrat pa se je utrnilo in misel se je ustavila ob njem.

Obstala je ob ugasli luči in gorkoti. Česar ni bilo videti prej pri jasnem dnevu, so zagledale zdaj njene oči v temi, je začutilo srce ob ugaslem ognju. Razodel se je čudež, večji od čudeža v puščavi. Prej je bil prepogost, da bi se bila misel ustavljala ob njem.

Ob težkih urah se razodevajo velike stvari. Smrt je začetek novega življenja. Grob se zagrne, da se kdaj spet odpre. Odvali se kamen, čuvarji trohnebe popadajo, iz teme plane mlada sila.

Zažarel je plamen v mogočen ogenj, srebrniki so zazvonili veliko noč, misel je pohitela naprej...

\* \* \*

Srce postaja nemirno, hrepenenje se drami, življenje budi iz mrtvila. Prvi maj. Po Ringu valove množice, predmestje za predmestjem se zgrinja, človek hiti majski svetlobi nasproti. Truma za trumo prihaja, slapovi rdečih nagljev žaře v jutranjem soncu, zamolklo bobni težki korak...

On pa stoji ob strani. Iz daljave priplava kakor rahel trepet strune, kane na srce in misel se zgane. Kane na spomin in na leseno znamenje nad njim. Glej, še stoji tam dom in mati na pragu. A zdaj dom ni več mračen in ponižen, od vzhoda do zahoda mu segajo otroki, in sonce sije v njem. Njen pogled ni več pohleven in udan — glej, tam stopa potisočerja, v očeh ogenj, na prsih rdeč nagelj! Pogled njen ni ugasnil, razločno sliši njen glas: Množice tam že gredo. Tudi jaz sem med njimi. Stopi še ti na pot, ki jo je hodila tvoja mati...

Smrt matere v trenutku, ki je drugim eden najveselejših v življenju, ob maturi, in drugi dogodki ob njej, so odprli Cankarju pogled na življenje od strani, ki mu je bila dosihmal le v slutnji. Znašel se je čez noč sredi trde stvarnosti, doživeto mu je postalo razumljivo in v pomoč, da je pogledal resnici naravnost v obraz. Zroč v mrzlo in trdo obličje nje, ki je lezla v klanec vse življenje, dokler se ni zgrudila tiho in udano, je dobila misel jasno obliko. Sedaj šele se je zavedel v vsej polnosti njenega trpljenja in čudeža v puščavi, ki ga je ponav-



*Tabor, središče čeških husitov (v 15. stol.); slika nam kaže husitske utrdbe*

ljala vsak dan, in ga zato še videl ni. Gorela je in dogorela kakor sveča, ki daje sebe za svetlobo drugim. Je bilo to življenje?

Težki korak dunajskih predmestij ga je vzdramil. Ali na lepo gladko cesto, ki daje kruha in udobja, ali s predmestjem v klanec, na katerem je obležala mati? Plamen švigne, srebrniki zazvone, jasno stopi predenj podoba matere — in že stopa tudi sam.

Pridruživši se vrstam dunajskega proletariata, se je postavil Cankar na čelo slovenskih delovnih množic. Misel njegova je dobila cilj, ki je cilj tudi slovenskega predmestja. Nameril je korak v klanec in ga ni več ustavil. In še stopa pred nami; luč, ki jo je prižgal, še gori in ne ugasne več.

Svoji materi je postavil Cankar spomenik, ki nima primere v svetovnem slovstvu. Preprost je in zato veličastnejši. Potisočiril je njeno oporoko in dal z njo trden podstavek v srcu vseh, ki mislijo brez predsodkov. Gorkega mati že stopa s sinom za skupnim ciljem, Cankarjeva pa še tava v mraku, trpeč le za sina. Gorki je pridobil mater, pri Cankarju je narobe: mati je dala velikega sina s svojim trpljenjem.

Cankarjeva ljubezen do matere je daleč od tiste sladkobe, ki zalivajo z njo materinske dneve, nič skrivnostnega ni v nji — poskusi, dati njegovemu razmerju

do matere izraz nekega posebnega nastrojenja, imajo določen namen in so da-  
leč od resnice. Cankar jemlje svojo mater kot simbol delavske žene — matere  
trpinke. Vsi njegovi liki so vzeti iz resničnega življenja, a dočim je dal tem razna  
imena, postavlja svojo mater pred nas neposredno. Oskrunil bi njen spomin,  
razžalil bi vse delavske matere, zatajil bi samega sebe, če bi ravnal drugače. Ti-  
soče je Cankarjevih mater, tisoče jih leze v klanec in pada pod težo bremena.  
Naj pogleda, kdor zna pogledati, pa bo spoznal v Cankarjevi materi svojo last-  
no mater.

Cankarjevo razmerje do matere v ljudskošolski dobi je bilo kakor pri vseh  
dečkih njegove vrste, vsakdanje, v ničemer nenavadno. Dasi telesno slaboten in  
bolehav, se je navzel vseh svojstev ministranta, ki ga domačnost v cerkvi in živ-  
ljenje v zakristiji narede razposajenega. Poklicna pobožnost opravlja svoj posel  
površno, mehanično; ustnice se odpirajo in zapirajo, roke se sklepajo, misel pa  
blodi kdo ve kje, mogoče se celo koplje v grehu. Pri njem se je objestnost jav-  
ljala bolj v kujavi cmeravosti kakor v prešerni razposajenosti; zaradi svoje šib-  
kosti je bil namreč ljubljenec materin, ki ga je stregla z vso nežnostjo, skušajoč  
mu ustreči z vsem dosegljivim. Slabo zadovoljeno izbirčnost je izražal z zmr-  
ljivo zadirčnostjo, čuteč, da s tem mater najbolj zadene. Otroku je skrb tuja.

Sicer pa je po svoji naravi bil nagnjen k samevanju in sanjarjenju. Očetova  
obrt, krojaštvo, slab zaslužek in stalno pomanjkanje niso veličali ugleda številne  
družine pri trški košatosti. Glavna skrb je visela na ramah matere. Odtod njeno  
samevanje in pogreznjenost v samo sebe. Materina spokojna zamišljenost je mo-  
gočno vplivala na sina, ki se je tudi začel ogibati družbe in udajati tilhemu raz-  
glabljanju. Prvi začetki Cankarjevega opazovanja življenja in njegove neenake  
razodanosti segajo prav v ljudskošolsko dobo. Obilica in pomanjkanje, posejana  
tako različno, sta zanetila že v mladem srcu iskro nezadovoljstva, izražajočega se  
podzavestno v kujavi upornosti. Zaslutil je že zgodaj, da življenje v družini ne  
boža z mehko roko, da so njegovi prsti koščenji in mrzli, pa naj si gladijo še  
tako rahlo in nežno.

Kos samega sebe iz tiste dobe podaja Cankar v črtici »Greh«. V njej se  
izpoveduje z brezobzirno odkritostjo, kako je nekoč kot ministrant ubil na  
cerkvenem podstrešju mačko. Mračnost prostora, dejanje in upor vse svoje  
notranjosti prikazuje z živostjo, ki vzbuja grozo. Črtico je napisal mnogo let  
pozneje, v moški dobi, ko mu je nagib k dejanju in strah pred njim bil že  
davno iz otroške podzavesti. Silen gnev veje iz slehernega stavka, slednja be-  
seda diha po tolikih letih še vso grozo tistih trenutkov. Kaj si storil? Greh!  
Otroški razum tedaj še ni bil poznal druge razlage za objestni čin; le priučeno  
je zakričalo v njem: Greh! Vsa notranjost je planila v blazen beg pred krvjo,  
vihar je zatulil, iz teme je vprlo vanj svoj pogled dvoje zelenih oči. In ta po-  
gled ga ni več zapustil, zvesto ga je spremljal na vseh njegovih potih, in se sve-  
tlikal iz vseh kotov, zdaj mirno in spokojno, zdaj grozeče, podnevi in ponoči,  
mučec ga do vročične groze. Podoba po letih ni obledela; nasprotno, jasnila  
se je bolj in bolj v spoznanju, dokler se njeni obrisi niso strnili v samoizpo-  
ved, silno in pretresljivo, ki jej ni primere v svetovnem slovstvu. Črtica od-  
kriva z elementarno silo, kako močan je bil v Cankariu že v prvi mladosti  
odpor zoper krivico, četudi storjeno »le« — živali. Koliko jih je, ki bi se jim  
vsaj malo tako oglašala vest, ne zastran krivic, storjenih živalim, ampak svojim  
bližnjim? Stopijo, če sploh stopijo, pomomliajo z ustnicami in se vrnejo oči-  
ščeni, da greše znova in še hujše. Tako delajo, leto za letom, vse življenje;  
slačijo se in preoblačijo s točnostjo ure, notranjost se jim pomirja že v naprej,  
vedoč, da bodo s srajco odvrgli tudi nesnago. Da, njim je vest srajca, ki se  
odloži in opere, po potrebi zakrpa ali zamenja z novo.



*Zanimiva hiša v Taboru iz druge polovice 16. stoletja*

Ni rekel tja v en dan Cankar, da je vsaka beseda, ki jo napiše, kaplja njegove krvi. V resnici je pisal tako rekoč s svojo krvjo, sleherna njegova beseda je odmev njegove najtišje notranjosti, utrip njegovega srca. Pisal je s preudarkom, sledeč le glasu svoje vesti, ki jej je bil sam najstrožji sodnik. Postavljanje občestnih znamenj na potu življenja od mehničnega očiščevanja do novega pranja mu je bilo mrzko in tuje; njegov pogled je segal od začekta do kraja in ga niso zastirale nobene pregraje. Krivica mu je bila krivica tudi za zastorom; zato mu je uboj mačka v otroških letih stopal pred oči tudi še moža kot strašna hudobija. Treba je samo brati »Greh« še in še z občutjem, da dojameš človeka, nastajajočega v njem že v otroku. Vsako branje postane novo razodetje, ki da čutiti živo kri, še vso tisto, ki je nekoč pregnala iz človeka žival.

Pozneje nekoč je zatajil pred sošolci svojo mater, ko ga je bila prišla čakati pred realko. Iz sramu pred njeno borno zunanostjo. Zagledavši jo, ga je neprijetno zbudilo; spomnil se je revščine doma. V njem je zavrelo od sramu, hotel je veljati za boljšega in se je zlagal. Koj ga je zapeklo. Odtrgal se je od družbe in odtaval z zavestjo izdajalca. Zroč pozneje materi v obraz, se mu je zdelo, da ve ona vse, da mu bere raz čelo njegovo izdajstvo. Umikal se je njenemu pogledu; tiščalo ga je za vrat, pritiskalo k tlom, da bi padel na kolena in jo prosil odpuščanja. A ni imel moči, sram ga je bilo pred njo in samim seboj. Še enkrat se je zlagal, da je ni videl, dasi bi jej najraje priznal. Čutil je, da mu ne verjame. Želel je, da ga prime; beseda iz njenih ust bi mu bila olajšanje. Laže bi se izpovedal. Padel bi jej okrog vratu in priznal hudobijo. A ona ga je le gledala s pogledom, ki je čutil v njem globoko bolečino. Bolečino, odpuščajočo nevrednežu. Stal je pred njo majhen, nemočen, ponižan do smrti. Najraje bi se pogreznil, se spremenil v nič, pobegnul od sramote pred pogledom, ki žge in razgalja najskrivnejše misli. Premagan je ležal pred njo, potepan v prah, nezmožen izjecljati le eno samo besedo. Prevelik je bil greh, hujši od Kainovega. Nikoli prej še ni bil videl matere take; sedaj se je dvigala pred njim silna in mogočna, a on pred njo pritlikav izdajalec. Morda mu je prišla tedaj prvikrat do zavesti, čeprav še nejasno, razloček med razkošnim izobiljem in plemenito skromnostjo, ki jej ne zmanjka, da ne bi dajala od svojega uboštva. Mati mu je odpustila, on pa si je očital vse življenje.

Uboštvo ni nikjer pošajeno na prestol, nikar da bi mu bile priznane kake pravice. Pač mu prerokujejo prvo mesto, a to le za tolažbo. Tako narekuje ustroj družbe, katerega bitni del je revščina vseh zvrsti, tvarna in umstvena. Njena pokroviteljica sta usmiljenje in dobrodelnost. Brez teh bi ne bilo ne zaslug ne zasluženja, pa tudi ne hvaležnosti, ki je enako sestaven del družbe. Za ped prostora pod soncem, za zrak, za vodo, za vse je treba biti hvaležen. Vsa vzgoja, vse življenje je postavljeno na to osnovo. Tisočletna izročila so prešla v vsakdanjost, postala so življenje, ki hodi misel mimo njega, ne da bi se ustavljala. Vsakdanjost je zapeljala tudi Cankarja, da se je posramoval matere. In dasi ni ru je misel obstala takoj, je spoznal šele pozneje v polnem obsegu, koliko bogastva in sile je bilo v njeni revščini.

Ni bil on ne prvi ne zadnji, ki je grešil na ta način. Enako in še huje greše vsi, ki zatajujejo svoje siromašno poreklo, a najbolj tisti, ki se bijejo po prsih, sklicujoč se na svoje delovne starše, delajo pa protiljudsko. Cankar je, spoznavši svojo napako, iz tega izvajal posledice: postavil se je ves na stran delavskega razreda. Podoba matere pred realko, ki jo je bil zatajil tako sramotno zavoljo njene revščine, mu ni več izginila izpred oči; postala mu je temveč simbol vseh delovnih mater, živ vrecel, ki je črpal iz njega vso moč in bogastvo svojih misli.





**NOVA**  
zdrava,  
boljše  
in cenejše  
sredstvo za  
negovanje  
zob

Zobni prašek Pebeco se ne da primerjati z dose-danjimi zobnimi praški, ker je nekaj popolnoma no-vega. Zobni prašek Pebeco ne vsebuje nikakega mi-la, vendar pa daje krasne mehke pene, ki temeljito očistijo in obenem tudi dezinficirajo zobe in ustno duplino.

Tak izredni učinek ima zobni prašek Pebeco za-radi tega, ker vsebuje **PEBECIN**, ki daje zobem bleščečo belo barvo in preprečuje zobni kamen. Okus je prijeten in osvežujoč. Uporaba zobnega praška Pebeco je zelo poceni.

Peneč zobni prašek Pebeco proizvaja firma Beiers-dorf v Mariboru in sicer po najnovejših znanstvenih izkušnjah **DUKE LABORATORIES, INC. LONG ISLAND CITY, N. V.**

Doza, ki Vam bo dolgo zadostovala, stane samo din 12.—.



Neke zime sem videl v Zagrebu »gospodično«, vso v krznu, kako je plnila v vežo, ugledavši svojega očeta v gosjem sprevedu delavcev, nosečih po sredi ceste reklamne deske neke tvrdke. Gnusen prizor. Hči se je skrila pred očetom, laž se je srečala z resnico in je zbežala pred njo. Tam je stopala, premrla od mraza, resnica brez suknje, tu pa je čepela laž, odeta v drage cunje, tresoča se od sramu pred samo seboj. Vendar še ni najslabši, ki mu srce še lahko požene kri pred lastnim spoznanjem; da je le iskra, ki more užgati ogenj, da se zbudi v človeku človek. Pred realko se je užgala in razplamtela v ogenj, ki še gori in vzbuja k spoznanju.

Iskati izvir Cankarjevega odnosa do matere v nekem skrivnostnem nastrojenju, je napačno. Vsi taki poskusi imajo zgolj namen, ga prikazati drugačnega, nego je bil v resnici. Pot njegovega razvoja je preočitna, beseda njegova prejasna in nedvoumna, da bi se dala obračati; zato skušajo izmaličiti njega samega. Smešen je tepež zanj, smešno vse tisto prerekanje, odkod navdih, ki mu je vodil pero. Kje je bil in čigav, za to je vsako pismarsko dokazovanje odveč; o tem je spregovoril že sam ne enkrat, izpričuje pa tudi vse njegovo življenje in delo. Če mu je kdaj košara bila primaknjena bliže, za vojne, se je pač sklonil, a ne uklonil — to tem manj, ker tisto usmiljenje ni bilo zastoj. Po sili si ga prisvaja le preračunljivo pismarstvo, iz strahu pred spoznanjem, ki je naredilo Cankarja za glasnika trpečih in ponižanih.

\* \* \*

Poleg spomina na mater je zelo vplival nanj tudi dr. Viktor Adler, prvak avstrijske socialne demokracije, ki ga je bil spoznal kmalu po svojem prihodu na Dunaj. Ko ga je bil slišal prvič, skoraj ni zamudil priložnosti, da ga vidi in sliši še in še. Prebral je tudi sleherno njegovo besedo v tisku. »Arbeiter-Zeitung« mu je postala nepogrešljivo dnevno čtivo. Ob branju Adlerjevih govorov se je ves poglobljal v njegovo besedo in značaj. Adler pa je tudi res bil mož, ki je osvajal že s svojo osebnostjo. Dunajsko delavstvo ga je oboževalo ne le kot moža izrednih sposobnosti, nego še bolj kot poštenjaka visoke nravsvene kakovosti. Visokega spoštovanja mu niso mogli odrekati celo možje, kakor sta bila dr. Janez Ev. Krek in dr. Ignacij Žitnik, njegova poslanska tovariša in načelna nasprotnika. Cankar je govoril o njem vedno le z najglobljim spoštovanjem, izjavljajoč odkrito, da mu je bil v mnogočem vzor in učitelj. Krek je vzbudil v njem prve klice socializma, Adler pa je pripomogel, da so se razrastle v mogočno drevo.

Iščoč zvez in osebnega znanja z delavskimi zaupniki, je prišel Adler poleti 1888. — pred hainfeldskim zborom — tudi v Ljubljano. Oglasil se je pri Rudolfu Vrtniku, čevljarju, stanujočem nekje v Krakovem (menda na Krakovskem nasipu št. 10), ki ga je bil poznal že prej. Storil je, kakor da prihaja slučajno, namenjen na Bled, in si hoče mimogrede ogledati tudi Ljubljano. Bilo mu je tedaj 36 let. S seboj je imel tudi desetletnega sina Friderika, poznejšega atentatorja na grota Stürgkha, avstrijskega ministrskega predsednika. Spoznavši v Vrtniku moža, ki mu lahko zaupa, se je pomenil z njim o vsem, kar ga je zanimalo, zlasti o delavskih razmerah in o osebah, ki bi mogle priti v poštev kot zaupniki v novo oživljenem delavskem gibanju.

Med razgovorom je Adlerju uhalj pogled na stene, ki so bile vse obložene s ptičjimi kletkami. Kakor vsi Krakovčani in Trnovčani, je bil tudi Vrtnik velik ljubitelj ptičev. Videč Adlerjevo zanimanje, je imel to za tiho priznanje svojega prijateljstva do krilatih pevcev. Ali kmalu se je prepričal o nasprotnem.

Soba je odmevala od cvrčanja in žvrgolenja, ki je mestoma zaglušilo vsako besedo. Tedaj prekrije Vrtnik dve tri kletke z robci. Mali kričachi so

utihnil. Adler se z dolgim pogledom ozre v Vrtnika in reče počasi: »Tega ne razumem, sodrug ... Hočete biti socialen demokrat, bojevati se za pravico in svobodo ... tu, tu,« in pokaže s prstom na pregrnjene kletke, »pa imate polno majhnih jetnikov ... Pa kako spreten žandar ste ... razen svobode jim jem-



*Žižkov spomenik v husitskem Táboru. Žižka je bil glavni poveljnik čeških husitov*

ljete še besedo ... Ne morem pojmiti, kako more koga razveseljovati pesem sužnjev ... — Da, ljubi moj, tudi živali čutijo nesvobodo ...»

Vrtniku, ki je to sam pripovedoval, je postalo vroče. Kri mu je bušila v lice, čelo oblihl hladen znoj, oči so ga zasketele od slane vlage. Stal je pred Adlerjem kakor otrok, zasačen pri grehu. V grlu ga je dušilo, udarec je prišel prenepričakovano, da bi mogel najti primerno besedo. V zadregi stopi, sname kletko za kletko in spusti vse ptiče skozi okno. Pustil je samo kanarčke.

Adler je mirno gledal. »Nisem mislil tako,« dé naposled, položivši Vrt-

niku roko na ramo. »Ne bi rad, da bi vam bilo žal. Predobro poznam strast ptičarjev. Veliko žrtev ste doprinesli. Ptičarji so povečini dobri ljudje; ali tega, kar ste storili, bi ne bil pričakoval. Videl sem, kako vas je zagrabilo, pa vam nisem branil. Veste, česa sem se bil domislil, ko ste pregrinjali kletke? Prepovedi zborovanj, svobodne besede, cenzure, konfiskacij, sploh preganjanj svobode... Zato sem se oglasil... Brez zamere, sodrug... Zadovoljen bom, če bom našel še več vam enakih...«

Adlerja se je Vrtnikov čin globoko dojmil. Enako Vrtnika Adlerjeva osebnost. Posledica Adlerjevega obiska v Ljubljani je bila, da so na hainfeldskem kongresu (od 30. dec. 1888. do 1. jan. 1889.) bili zastopani tudi Slovenci po dveh odposlancih iz Ljubljane: Karlu Kordeliču, čevljarju, in še živečem Ludoviku Zadniku, krojaču. Vrtnik je bil od srečanja z Adlerjem kakor preroben. Predal se je ves delavskemu gibanju. Ni imel sicer zgovornosti agitatorja, zato pa je tem bolj vplival s preprosto in mirno besedo. Enako Francetu Železnikarju je sovražil razbrzdanost in surovost. Tih in skromen se ni silil v ospredje, bil pa je povsod, kamor ga je klicala potreba. Že siv je nastopal mladeniško pri vseh delavskih prireditvah kot pevec. Dogodek z Adlerjem mu je ostal v spominu do zadnjega dne.

Osem in dvajset let pozneje — 21. oktobra 1916. zvečer v Narodni kavarini. Ravno sem odložil posebno izdajo »Slov. Naroda«, ko vstopi Cankar. Ozrši se najprej po prostoru, pristopi z običajnim vprašanjem, kaj je novega. Očitno ni vedel še ničesar o velikem dogodku tistega dne. Prihajal je z doma, namenjen v unionsko klet, ker je bilo že pozno. Šepnem zaupno, čeprav dogodek ni bil več nobena skrivnost: »Še ne veš? ... Atentat...« — »Kaj? Kakšen atentat?« se zdrzne in zabulji vame. »Sedi,« rečem pomenljivo. »Čudno, da še ne veš... Na Stürgkha vendar...« nadaljujem. Od strmenja mu zastane sapa, oči se mu razrogačijo še bolj. »Tak povej no, vraga!« bruhne. »Kdo ga je, kdaj, kje, kako — če je res... Kje si zvedel?« Ostro je zapičil v me svoj pogled, skušajoč uganiti, če se morda ne šalim. Ta trenutek me je prijelo, da podražim njegovo nestrpnost. Od strmenja niti ni opazil lista, ki je ležal zganjen pred menoj. »Doktor Adler... z revolverjem... do mrtvega...« nadaljujem počasi s poudarkom. Gleda me predirljivo, požira besede. Trenutek pomisli, nato odkloni odločno: »Ne, ne boš! ... Adler? ... Nak... Vsak drug prej kakor on...« Zadovoljno se zareži, misleč, da me je vjel pri potegavščini. Ali videč me resnega, povzame znova: »Povej, vraga, če je kaj! Ali je sploh kaj ali ni?« — »Na, tu poglej,« mu pomolim list. Hlastno seže po njem, pogleda in ostrmi. Res, tu stoji črno na belem: dr. Adler. A že trenutek nato vzkligne olajšano: »Saj sem vedel... Njegov sin ga je... Stari bi še črva ne pohodil... Ga predobro poznam...«

Odloživši list zastrmi pred se. Očitno si je skušal predočiti dogodek in dojeti vso njegovo dalekosežnost. Polagoma oživi, in dasi je bil atentat največjega političnega pomena, ni govoril toliko o njem, kakor o starem Adlerju. Pomiloval ga je kot očeta in človeka. Ugibal je hlastno, če bodo zaprli tudi njega kot sokrivca, če ni morda že v ječi; kako mu je za sina, ki ga čakajo vislice; kako za gibanje, ki bodo nadenj prihrumele persekucije. Preudarjal je vse možnosti, jih odklanjal kot neverjetne, se spet vračal k njim in jih obračal znova. Predstavljal si je starega moža v celici v pesteh rabljev; sklonjenega nad mrtvim truplom sina... Stresal se je od groze, da so mu vihrali lasje: »Ne, ne verjamem, ne bo tako!...«

Opisal je starega Adlerja, kakor bi ga ne mogel lepše njegov lastni sin. Spominjal se je, kakšen vtis je naredil nanj, ko ga je poslušal prvič. Ne posebnega; bil je skoraj razočaran. Zdel se mu je premalo živahen in udaren; pred-

**NAJVEČJI SLOVENSKI DENARNI ZAVOD**



---

**MESTNA  
HRANILNICA  
LJUBLJANSKA**

---



**Lastne rezerve nad  
din 26,000.000.—**

**Prirastek novih vlog od 1. januarja do 31. julija  
1938 din 55,066.000.—**

**Vse vloge izplačljive brez omejitve. — Za vse  
obveze hranilnice jamči:**

**MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA**

---

stavljal si ga je bil drugačnega, gibčnega, bolj ognjevitega. Neugodni prvi vtis pa je plahnel, čim bolj se je poglobljal v njegovo osebnost. Vzljubil ga je, ko se je v samoti ves predal premišljevanju o njem. Odslej ga je vlekle na njegove shode. Čim večkrat ga je poslušal, tem bolj ga je priklepal nase. Vse na njem mu je bilo čudovito skladno: zunanost in nastop, beseda in naglas. Gledajoč ga na odru skromnega in preprostega, je užival z dušo in srcem, saj se mu je vselej zdelo kakor da gleda in posluša lastno mater.

Redki, zares redki so bili trenutki, ko se je Cankar odprl. In res samo trenutki. Tedaj je bilo kakor da govori iz njega nekdo drug, a on sam da prisluškuje. Ne dolgo. Naenkrat je, kakor prebudivši se iz oмотice, zakrilil z roko in umolknil. Tako se odganjajo nadležne misli, zaloputnejo vrata pred goltnim pogledom. Oči so mu dobile spet navaden izraz. V takih trenutkih se je zdel kakor odmaknjen, breztelesen, da govori brez lastne volje in ne sliši samega sebe. Beseda je preokorna, glas pretrd, da bi ga mogla slišati misel, kadar je sama s seboj. Zunaj buči vihar, v globini pa je tiho in mirno, da se komaj sliši utrip strune, ko kane nanjo spomin. Naj se odpro vrata samo za trenutek, zaplahuta iz daljave, misel plane in se ustavi prestrašeno v grlu.

Eden takih trenutkov je bil tisti večer. Misel na Adlerja, spomin na dunajske dneve je planil prenašlo, da bi se mogel upreti. Preletel je v duhu vso preteklost, pred njim se je dvignil lik moža, ki je zasenčil vse druge spomine. V strahu za njegovo usodo ga je zdaj dojel v veličini, kakor morda še nikoli. Do dna duše pretresen je klonil v globokem spoštovanju pred njim. »Na njem ni nič umetnega, nenaravnega, kakor ni na materi nič umetnega in nenaravnega. Ves je resničen in preprost, dober in plemenit, kakršna more biti le mati otroku. Beseda mu je vrela iz najplemenitejšega nagiba; zato je segala iz srca v srce. Kadar sem ga poslušal, sem užival z dušo in srcem; zdelo se mi je, kakor da poslušam svojo mater...« Govoril je počasi, z odsotnim pogledom, kakor da govori z nekom nevidnim. A že se je zdrznil in umolknil.

Za trenutek plane in sikne: »Ne, ne bodo se upali... Tudi sina ne... Če pa... naj!... Poznam dunajskega delavca... Adler mu je oče... z materinskim srcem... Bog!... Ne bo pustil... Tisti trenutek izbruhne revolucija... Pa naj, če so tako kratkovidni... Ali potem bo konec in... zbogom Avstrija... Sicer pa: čim prej, tem bolje...« Stiskal je ustnice in krčil pesti, oči so bliskale uporno, glas mu je drhtel, tresel se je po vsem životu od jeze. »Nej... svinje, sufti!...« Vstal je in odšel.

Da doženemo svoje pravo nagnjenje do kakega bližnjega, svetuje Mark Avrelij v svojih zapiskih, da naj si ga mislimo pred seboj mrtvega. Brez dvoma si je predstavljal tisti večer tudi Cankar Adlerja mrtvega. Razločno sem mu bral z obraza strah za njegovo usodo. Nič čudnega, če mu je ob misli nanj stopila pred oči podoba matere. Ko so se bile njene oči zaprle za vedno in ga je slišal prvič, se mu je zdel njegov glas že znan od nekoč. Le beseda je bila druga, jasnejša, udarnejša. In oboje, spomin in beseda, se je prelilo v čudovito skladnost, v spoznanje, ki je dotlej tavallo in medlelo. Odprl se mu je pogled na vse silno bogastvo, ki ga mu je bila zapustila mati. Visoko je zamahnil in ni več odnehal — kopal je, oral in sejal boljšo usodo materam prihodnjih rodov.

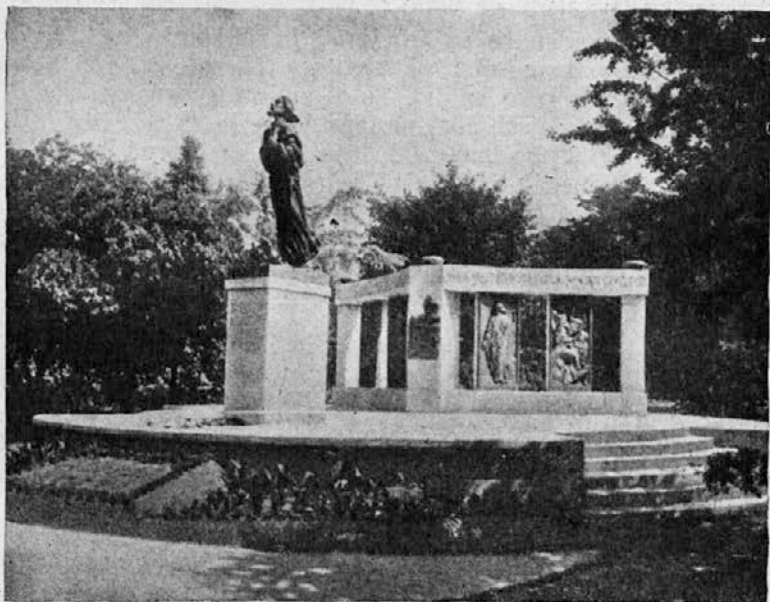
\* \* \*

Med vojno, po povratku iz Judenburga, kjer je bil spoznan kot za vojaško službo nesposoben, je živel najbednejše življenje. Pomanjkanje in draginja sta ubijala še dobro stoječe, on pa je bil brez zanesljivih dohodkov. Životaril je od danes do jutri, često po ves dan brez gorke hrane. Da bi se potožil ali

celo prosil, mu ni dal ponos. Zaupal se je le v skrajni sili le najboljšim prijateljem. Še najlaže se je zatekal k Lavoslavu Schwentnerju, svojemu založniku. Prijatelji največkrat sami niso imeli.

Ali pri njem denar ni imel obstanka. Kadar ga je imel on, so ga imeli vsi. Tedaj ga je bilo spoznati že od daleč, po hoji, po obrazu, govorjenju, po vsem obnašanju. Pogosto je izdal vse, ne da bi mislil na sebe. Dajal je svojem in prijateljem, kdorkoli ga je prosil. Brez obotavljanja.

Najboljši prijatelj njegov je bil Hinko Smrekar, akademski slikar. Z njim je bil skupaj tudi v Judenburgu. Usoda njegova ga je bolela bolj kakor lastno



*Husov spomenik v Taboru*

pomanjkanje. Bolan in brez zaslužka je skrbel Smrekar tudi za mater. »Kaj jaz! Jaz sem sam in zdrav — on je pa bolan, pa mater ima,« je dejal večkrat, govoreč o njem. Da skrbi za mater, je vselej posebno poudaril. Cenil ga je visoko kot umetnika, a še bolj kot značaj. Nekoč stopi iz lastnega nagiba k dr. Evgenu Lampetu in mu izposluje 200 K podpore iz deželnih sredstev. Bil je to eden njegovih najtežjih korakov, ker se ni razumel z Lampetom. Toda za prijatelja je storil vse. Na listič, dan mu od blagajnika, da napiše nanj pobotnico, je narisal Smrekar štiri pogrebce, nesoče mrliča v odprti krsti. Mrlič je bil on. Iz podobnosti obraza in ostale slike se je dala natančno razpoznati pobotnica za 200 K. Blagajnik je sliko užaljen zavrnil, zahtevajoč, naj se ne šali, ampak napiše pobotnico. Smrekar je odklonil. Lampe, o tem obveščen, je odredil, da se znesek izplača, slika pa obdrži kot pobotnica. »Slika bo nekoč še zanimiva zgodovinska listina,« je dejal.

Ker je prišlo v javnost, da je dobil podporo, je Smrekar denar podaril šolski družbi sv. Cirila in Metoda. Boled ga je že prispevek v taki obliki; ljubše bi mu bilo naročilo, da bi podpora ne bila zastoj. »Da je fest fant, sem vedel,« je vzkliknil Cankar, pripovedujoč mi to; »da je tak kerlc, tega pa nisem

misli!« In je še dodal: »Sedaj mi še bolj ugaja; če bi imel, bi mu dal sam že zaradi matere...«

Že prej močno izdelan in živčno razrvan, ga je oslabilo življenje med vojno še bolj. Večmesečni zapor na ljubljanskem gradu, negotovost usode, vohanje policije za njim, boj za vsakdanji kruh, vse to in drugo je vidno izpodjedalo njegovo odpornost. Čutil se je osamljenega, zapuščenega. Prijatelji, kolikor jih ni potegnili vojna v svoj vrvež, so bili po večini hudo zapeti. Tisti, ki so prihajali in ga vabili, pa so mu bili tuji po srcu in značaju. Govorili so pokroviteljsko, obnašali se kot dobrotniki. Vojni večeri so bili dolgi in tako se je pogosto znašel v družbi, ki se je čutil v njej kot peto kolo. Vdajal se je rad ali nerad, samotarsko tavanje bi ga ubilo še bolj.

Neki zimski dopoldan se srečava pred frančiškansko cerkvijo. Nosil je pod pazduho nekaj v časopisni papir zavitega. Nisem ga še videl, da bi bil kdaj kaj nosil, izvzemši kako knjigo. Videč moje začudenje, začne: »Mast in podplati... Daleč sem prišel, zdaj moram delati že za take reči... Dolžan sem gospodinj... To jej bo ljubše od denarja...« Odgrnil je rob, izpod katerega se je pokazal lonec. Z obraza mu je odsevala trpka zadovoljnost, da se bo odkrižal najsitnejšega dolga. Vedel je, da so podnajemnine večkrat glavni ali celo edini vir dohodkov mnogih gospodinj, pa mu je zato bil tak dolg največje breme. Kje je dobil blago, ne vem; da ga ni dobil zastonj, je gotovo, ker bi se sicer ne bil jezil, da mora »delati za take reči«. Dobil ga je najbrž po posredovanju kakega uredništva, ki je namesto njemu izplačalo denar dobavitelju. Zastonj dajati se je komaj upal celo dr. Krek pri Gospodarski zvezi, kajti vojna doba je bil čas, da je jedel bel kruh skrivaj, kdor ga je imel.

Da težko dela in ne tako, kakor bi rad, je tožil večkrat. »Včasih me prime, da bi se kar ubil«, je tožil nekoč. »Če bi imel revolver, bi se ustrelil. Obesiti se ne maram... Brrr!, fej!« se je stresel pri teh besedah. »Iz vode bi pa zlezal,« se je zasmel. »Samo omočil bi se... he,« je nadaljeval resno. »Bil bi strahopetec, figar... Poglej žene: same so s kopico otrok, pa vzdrže... he! Bil bi šuft, svinja!« Pogled na žene in matere pred trgovinami, čakajočimi v dolgih vrstah na živila, mu je vedno vlival novega poguma. Če vzdrže te, zakaj bi ne vzdržal on? Pero mi je preslabo, da bi mogel opisati dovolj naravno, kako je neki dan vplivala nanj vest o prostovoljni smrti matere z otrokom v naročju v valovih Ljubljane. Tistih trenutkov ne pozabim nikdar. Le še en dogodek med vojno me je pretresel tako globoko: justifikacija nekega primorskega Slovenca na Suhem bajerju. Štirje strelji, dva v srce, dva v čelo, a življenje ni ugasnilo — v strahovitih krčih so trepetala usta nemo obtožbo v sinje nebo. Še en strel — »milosten« strel, od blizu, v usta. Ubito je odjeknilo, en sam krik je pretresel ozračje, krik groze, da je zastalo srce in oledenela kri po žilah. Namesto glave brezoblična gmota krvave sodre. Zadovoljno je general ob strani sprožil fotografski aparat — slika se mu je gotovo posrečila. — Vihar, ki tuli in bobni, lomi in podira; v očeh divjá ogenj, jeza, strah in žalost; sleherna žilica treptajoča od razburjenja, vse v njem je besnelo, ruvalo, butalo od groze in sovraštva. Spomnil se je svoje matere. Glas mu je drhtel, pretresljivo je slikal, kako silen mora biti obup, da se odloči mati za smrt z otrokom v naročju. Še danes ga vidim: kakor da ruje skale, lomi okove, trga verige. Strašen v divji jezi, na duši pa mehak in nežen kakor dih pomladanskega vetra.

Nekega večera sredi februarja 1917. me dohiti pred hišo Matice Slovenske na Kongresnem trgu. »Kakor nalašč,« vzklikne vesel, položivši mi roko na ramo. Ustaviva se. »Kam?« vpraša. »V kavarno,« odgovorim. »Ravno prav,« povzame, kakor da mi ima povedati nekaj važnega. »Ti,« začne, prijemajoč me za rokav, »Nekaj te bom vprašal.« Odgovorim s pogledom, da čakam. Pogleda



me globoko, zazdi se mi, da je v zadregi. Čutim, da se obotavlja. »Imaš kaj denarja?« reče nato naglo, a skoraj plaho, kakor da se je ustrašil lastnega glasu. »Denarja?« odvrnem. »Za črno kavo ali čaj bo že. Če nimaš, kar stopi. Če hočeš, ti dam takoj.« — »Ne.« reče zdaj bolj pogumno, ko je bil led prebit. »Jaz rabim več . . . nujno . . . takoj . . . Vsaj sto kron. Imáš?« — »Kje naj jih vzamem?« se zasmejem. Spomnim se, da je v Unionu koncert Glasbene Maticе, kar je bilo med vojno velika redkost. Gotovo bi rad na koncert, pomislim, po koncertu pa z družbo; saj je nocojšnji večer namenjen Mateju Hubadu. A še



*Husitska vojska z vilami in kosami.  
(Slika je iz začetka 16. stoletja)*

*Ivan Beneš*  
6. 1. 1936.

*Benešev podpis*

preden sem znil, reče: »Že vidim, da nimaš.« — »Res nimam,« potrdim. »Jutri bi ti lahko priskrbel; nocoj je že prepozno.« — »Prepozno!« skloni resignirano. »Rabim takoj, sedajle, najmanj sto kron . . . Hudič! . . . Barabe, lumpi! . . . Ves popoldan sem letal zastonj . . . Nikjer nič . . . Fej! . . . Sram me je . . .« Bruhal je divje, sunkoma, iz bolnih prs; glas je razodeval skelečo bolečino, užaljen ponos, upor zoper sramotno ponižanje. »Eh, nič!« zamahne z roko in me potegne za seboj. »Pojdi; vsaj ne bom sam.«

V kavarni ga je čakala sestra Neža. Pripeljala se je bila iz Pulja, kjer je bila omožena. Prisilila jo je stiska. Možev zaslužek v arsenalu sicer ni bil majhen, toda pomanjkanje strašno, živila redka in draga. Istrska okolica že prej ni živela v izobilju. Doma pa kopica otrok, lačnih in potrebnih obleke. Kdo naj pomaga? Ivan. On piše in zasluži. Pa sam je in lahko da. Če pride sama, bo dal več, kakor če mu piše. V pismu se ne da razložiti tako, kakor bi rada. In je prišla z zaupanjem v Ivana.

Razložil mi je vse s kratkimi besedami. »Sestra mi je, otroke ima . . . mati je in sestra,« je ponavljal venomer in se grabil za glavo. »Jaz pa nič . . . Ne bo verjela . . . Za gospoda me ima . . . Sedaj me bo imela za falota . . . Ee . . .«, je sopel in govoril kakor sam s seboj. Težko mi je bilo, nerad bi bil priča strašnega razočaranja sestre-matere, ko zve resnico. Obotavljam se, povem pomisleke. Zastonj. Silil je v me, mi prigovarjal, prosil skoraj kakor otrok. »Laže mi bo, če boš zraven. Tudi bo bolj verjela. Storil sem napako, da sem ji ob-

ljubil že za nocoj. Ona misli, da imam sam; ne ve, da sem beračil. Tega jej tudi ne povem, vsaj nocoj ne, bi ne verjela.« Vdal sem se in stopil z njim.

Zgornji del Narodne kavarne je popolnoma prazen. Vse je na Matičnem koncertu. Le za mizo v zadnjem kotu ždi ob steni preprosta ženska nedoločne starosti, nemirno se ozirajoč proti vhodu. Sestra Cankarjeva. Vidno jej odleže, ugledavši brata. Globoko se oddahne in vzravna, oči zvedavo uprte vanj! Cankar se ji približa z naglimi koraki. »Že dolgo čakaš?« jo vpraša. »Zamudil sem se,« dostavi sveže, kakor da prinaša mošnjo zlatnikov. »Sem že mislila, da te ne bo,« odvrne ona, hoteč reči še nekaj, pa jej zastane beseda. Najbrž bi bila že odšla, da je imela za potrošek. Stal sem kaka dva koraka zadaj. Komaj da me je ošinila s pogledom, ne vedoč, da sem prišel z bratom. Šele ko me ta predstavi, se zave in me pogleda natančneje. Očitno jej moja navzočnost ni všeč. Bila bi pač rada sama z bratom. V komisni vojaški raševini tudi nisem bil videti preveč prikupljiv.

Predstavljal sem si jo bil vse drugačno: mlajšo, prožno, mestno. To je bila pa prava delavska žena, na prvi pogled mati. Nizka, suhotna in drobna; vsa zunanost je pričala, da jej življenje ne prizanaša s trdotami. Nekoliko zamolke polti, obraz ozek, naguban in preprežen z drobcenimi zarezami, ki jih bolj slutimo, kakor vidimo. Zgodaj ostarela mladost, jesen brez poletja. Udarci življenja, tiho trpljenje in skrb izklešejo včasih obraz, ki s svojo mirno resnobo vzbuja spoštovanje. Prvi pogled nanjo me je spomnil njune matere. Tudi ona je morala biti taka. Obleka skromna, južnjaška, mnogo prelahka za ljubljansko zimo. Njeno obličje re je prevzelo tako, da so mi skoraj vse druge podrobnosti izginile iz spomina. Najbrž je bila gologlava, predstavljam si jo s šalom, ker robca ni imela. Odsihmal sem si še bolj živo predstavljal ženo, ki jej je Cankar v svojih delih postavil nasmrten spomenik.

»Ti še nisi večerjala,« začne on naglo, da ga ne bi prehitela ona. Mogoče bi ga bila že vprašala, da ni bilo mene. »No, naroči kaj, kavo ali čaj, kar hočeš,« sili v zadregi naprej, dasi sam tudi še ni večerjal. »Ne, ne bom, sem že; nisem lačna,« se brani ona. Vedel je, da ne govori resnice. Bral jej je lahko na obrazu, da je še tešča. »Čaja ... dvakrat ... z rumom ... Pa kruha ali peciva ... kar imate ...« naroči odločno. »Te bo vsaj pogrel ... Hladno je ... slabo si oblečena ... Bi naročil jajca, pa jih nimajo ... Imajo jih že ... pa le za druge ... Ne misli, da je v Ljubljani boljše kakor tam ... Mogoče še slabše ... Le za denar se nič ne dobi ... le za zlato, cunje, tobak ...« Poznala se mu je zadrega, govoril je samo, da prisili sestro k molku in jo polagoma pripravi na resnico — da prihaja praznih rok.

Govoril je še in še, o vsem mogočem: o pomanjkanju in draginji, o verižnikih in navijalcih cen, o ubožanju na eni, kupičenju bogastva na drugi strani. V drugačnih okoliščinah bi mu tekla beseda gladko, prihajala bi mu iz srca; sedaj se mu je pa zatikala, govoril je samo, da govori, da pregluši vihar, ki divja v njem. Ona ga je gledala in molčala, sledeč slehernemu njegovemu gibu z očmi otroka, ki čaka, kdaj bo oče, vrnivši se s sejma, segel v žep. Čutil je, da igra svojo vlogo slabo, bral je dvom na njenem obrazu; saj ni prišla, da jej pripoveduje o bedi, ki jo sama pozna bolje od njega. On je sam, ona je pa mati; morda ga niti ne posluša, samo gleda ga in misli na otroka, ki čakajo, da jim prinese kruha. Njen pogled ga peče, čuti, kako mu prodira v notranjost, se zajeda v njegove misli, jih trga in razgalja. Studi se samemu sebi. Prepozno. Nazaj ne more več. Igra mora biti doigrana, do konca, kakršnega bodi. Le prekmalu naj ne pride. Strah ga je pred njim, pred bolečino, ki bi jo rad prihranil sestri. Sam bi jo prevzel, še hujšo, če bi mogel.



**V VSAKEM ZRNU  
PRAŽEN SLADNI SLADKOR!**

*V njem pa tiči izdatnost in  
redilna moč in prav v tem  
je iskati cenenost Kneippove*

**PRISTNA SAMO V TAKIH ZAVITKIH!**

**Kneippova**  
SLADNA KAVA

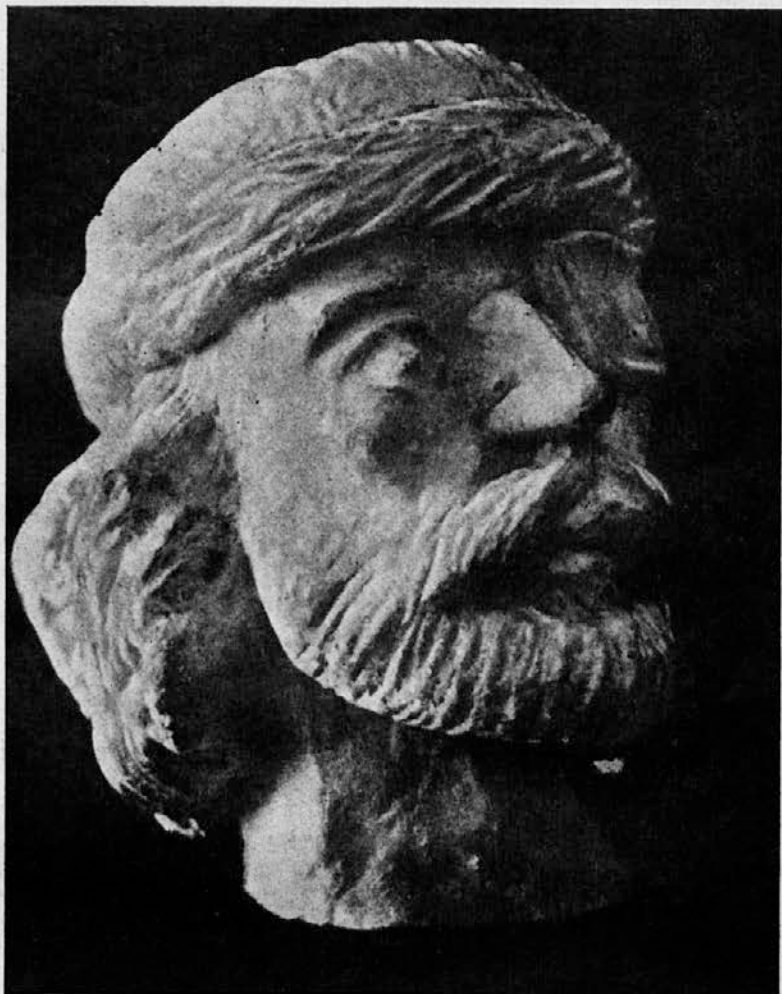
Postaja nemiren bolj in bolj. Mirnost sestre, njen nepremični pogled ga žge. Rad bi jo razgibal. Potem bi se laže razodel, tako ali tako. Četudi s hudo besedo, samo da bi se olajšal in bi bil konec. Tako lahko govori ves večer, vso noč, do jutra. Zgane se in široko zasmеje, trpko, prisiljeno. »Veš,« reče obrnjen proti meni. »Ona me ima za gospoda. Tako dolgo si bil na Dunaju, je rekla, ves čas živiš v mestu, gosposko si oblečen.« Zazibal se je na stolu, tlesknil po kolenih in se gromko zasmеjal. »Tole mrežo, te cape ima za gosposke!« Sestra ga začne poslušati pozorneje, čelo se jej rahlo nagubanči, zaslutila je, kam merijo besede. On pa nadaljuje: »No, kaj me tako gledaš? Bodi no malo bolj prijazna. Saj se ne norčujem, če povem, kako misliš. O, saj mislijo drugi enako. Cankar piiiše, piiiše, takole piiiše, mislijo,« in pokaže z roko po mizi, kakor bi pisal s prstom velike črke. »Piiiše, dobi denaar, ga spravi v žep, pa zbogom . . . O, saj! Denar ima, toliko ga ima, da ne ve kam z njim. . . Eh, kaj!« zamahne srdito. »Zaproši ga, zažre, zapije. . . Zakaj ne pišejo še drugi, če je tako lahko! . . .« Razjezil se je, da so se mu oči zaiskrile v čudnem lesku.

»Veste kaj, dajmo kaj drugega,« obrne nenadoma. »Kaj bi se cmerili.« In se začne šaliti. Pripoveduje razne zgodbe in domisljice. »Kaj boš, Neža, no!« postane neposreden. »Včasih nisi bila taka. Ali še veš, kako si bila nagajiva, da te je včasih mati z burklami? . . . Veš, ona je bila najbolj nagajiva izmed vseh . . .« Ali slabo je naletel. Zdajci se sestra vzravna, oči se ji zaiskre, da mu zastane sapa. Prestrašeno je pogledala s širokimi očmi, v trenutku se zave, da je segel predaleč. Prepozno. »Ni res!« plane ona. »Kaj govoriš! Ravno narobe je res . . . Ti si naredil materi največ sivih las . . . he, verjemite mi, gospod! . . . On je bil najbolj nagajiv in svojeglaven. Vse je moralo biti po njegovem; kar si je on vtépel v glavo, je moralo biti. Le spomni se, kako včasih še za sol ni bilo, veksar pa je moral biti, če bi ga morala mati izkopati iz tal . . . Če smo bili vsi lačni, cigarete si moral imeti . . .« Cankar strmi nanjo prestrašen, z izbuljenimi očmi, trd od sramu. Zardi do ušes, na čelo mu stopijo debele potne srage. »Ja, sedaj te je sram,« nadaljuje sestra, videč njegovo zadrego. »Saj te je lahko. Sedaj, ko je ni več, pa pišeš, kakor da si jo imel bogve kako rad . . .« Naprej ni prišla, bratov divji pogled jej je zaprl sapo. Zakrilil je z rokami, srdito stresel z glavo in šinil pokonci. Iz prsi se mu je izvil hropeč glas in obtičal v grlu. Krik groze. Koj nato se je sescedel brez moči, pogled uprt v me, kakor bi hotel reči: Čemu poslušáš?

Razumel sem — v njem je butalo: Razkrinkan! Pred oči mi je stopil prizor pred realko. Prav tako beden je moral biti tistikrat pred materjo. In vendar, kakšen razloček! Tedaj sta bila sama, sedaj pa gledajo tuje oči, poslušajo tuja ušesa. Takrat je lagal, res lagal; sedaj se je pa samo šalil, da olajša sestri bolečino, jo preloži na poznejši čas. A sestra ga ni razumela. V njej je prekipel prevarjeni up matere, ki je prišla, pa našla namesto tolažbe posmeh. Kakor tedaj pred realko mater, bi najraje planil in jo objel. Da je rekla le eno samo besedo, bi skočil: »Odpusti, sestra! Napačno me sodiš. Moja bolečina je večja od tvoje . . .« Dobro sem čutil sram in ponos, ki mu branita. Brez dvoma mu je stopila pred oči podoba matere, kako se ponižuje iz ljubezni do njega in prosi za desetico, da mu jo bo mogla dati . . . On pa ne more dati lastni sestri kruha . . . Da, le mati more ustvarjati čudeže v puščavi . . .

Koncert je končan, počasi začno prihajati gostje. Prva vstopita Ivan Mlinar in Jože Kopač, oba dobra najina znanca. Brez besede vstanem in presedem k njima. Cankar se ozre s topim pogledom, a ne opazi. Preveč je razburjen, mrtvo strmi pred se. Vstopijo Koblerjevi, gospod in gospa s hčerko Dano, pianistko. Govorjenje vzdrami Cankarja. Ozre se in pristopi začuden k Mlinarju: »Kdaj ste prišli, da vas nisem opazil?« Primakne stol in sède. Koj nato

vstane, opazivši pri oknu Koblerjeve. Prisede tesno h gospodični Dani in jej nekaj šepne na uho. Ona dvigne glavo, ga ošine na pol smejoč se z začudenim pogledom in nekaj reče. Cankar odskoči in se vrne ves zadovoljen v obraz. »Poznaš Koblerjevo Dano?« me vpraša. »Veš, kaj sem jo vprašal? ... Če ve,



*Jan Žižka, enooki poveljnik husitov (slika je posneta po nekdanjem grbu mesta Tabora)*

da gleda navskriž ... Pa veš, kaj je rekla? ... Nič; samo zasmejala se je ... Pač — rekla je: Oooh, gospod Cankar, kako ste poredni.« Skušal jo je oponašati z glasom in izrazom obraza. »Pa je fest punčka,« je dodal. »Jaz jo imam rad, čeprav se ne razumem na glasbo. Vem, da mi ne zameri. Če bi jo zdajle vprašal, bi me še ona prosila odpuščanja ... Eh!« se strese in odmahne z roko, spomnivši se najbrž sestre, ki jo je pustil samo v kotu.

Kmalu postane spet živahen, skoraj razposajen. Mlinar in Kopač slutita, da se je moralo zgoditi nekaj nenavadnega; čutita, da njegovo razpoloženje ni pristno, da tiči za njim nekaj neprijetnega. Bil je v resnici le obešenjaški hu-

mor, ki naj prežene hude misli. Začne pripovedati o Etbinu Kristanu, kako ga je bil nekoč dražil v vlakcu, vozečega se iz Trbovelj. A ni še končal, ko se zdrzne in reče ves vesel: »Saj res! Sedaj sem napisal nekaj, kar je še meni všeč. Če je meni všeč, potem je res dobro. Navadno so najslabše ravno tiste stvari, ki jih najbolj hvalijo. Tepci! Sedaj res delam skoraj po naročilu, kakor čevljar ali krojač. Sramota, fej! Res, sram me je samega sebe. To stvar sem dal pa v 'Slovenca', drugam bi je ne vzeli. 'Narod' ali 'Zvon' že, tja pa ne maram... Poznate Karla Pollaka? Tistega, ki se vozi vsako jutro k frančiškankom k maši, potem pa prihaja v unionsko kavarno na zajtrk. Bolj majhen je, v obraz rdeč, pa črno brado ima, kakor da jo barva. Tega sem si privoščil. Za Petra Mozolca sem ga krstil. Imenitno! 'Kako se je Peter Mozolec useknil,' je naslov. To morate brati...« Sedaj je bil neprisiljen, pristno živahen in razigran.

»Me res jezi,« je nadaljeval, »ko ga vidim, kako si streže. Človek se prihotapi kakor baraba, ne vedoč, če bo dobil čaj na upanje, on pa kavo ali čaj, surovo maslo, med, pecivo, sadje! Pa kako žmahitno se usede, oblastno, samozadovoljno. Iz žepa potegne robec, ga razgrne, seže z desnico podenj, pokrije z njim z največjo pobožnostjo nos, nato počaka, stisne, nato pa zatrobenta, da zažvenketajo šipe in se zamajejo lestenci.« Vse je pokazal tudi nazorno tako živo, da smo se morali smejati. Kopač se je kar zvijal od smeha.

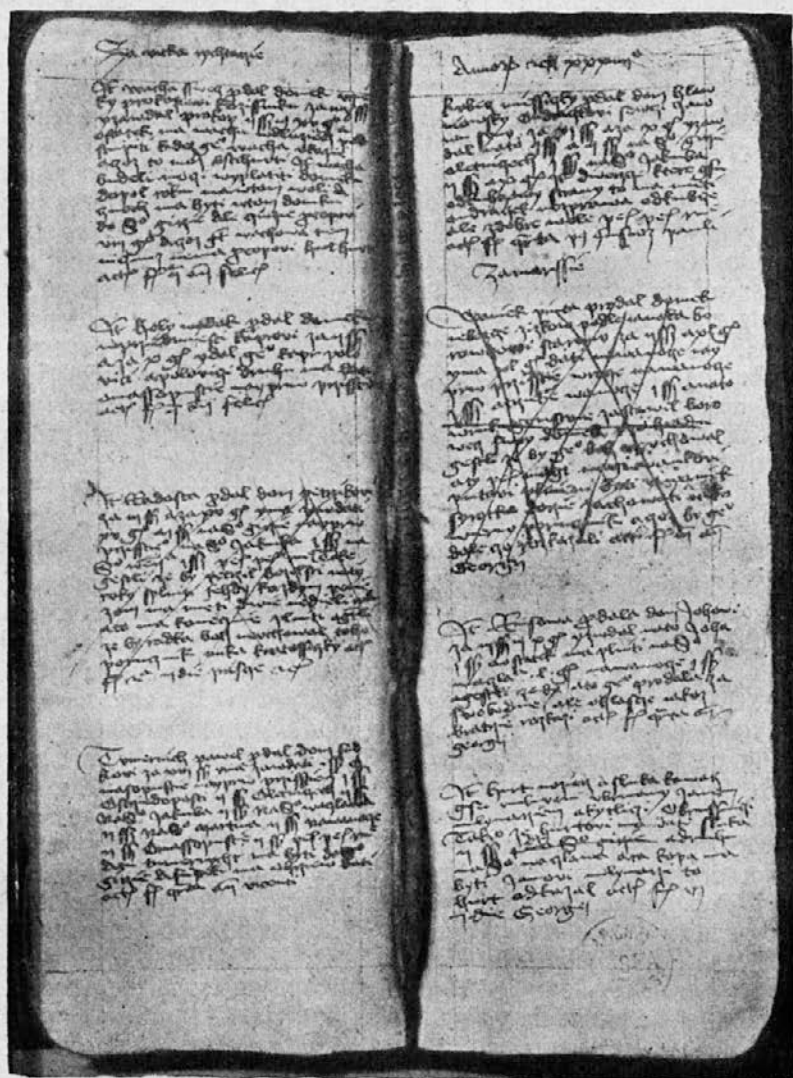
A najsi se je še tako silil, sence skrbi ni mogel prikriti. Smeh mu je bil trpek, ubit. Sedel je tako, da je lahko videl sestro in jo kdaj kdaj ošinil s skrivnim pogledom. Vselej, kadar se je ozrl nanjo od strani, se mu je zresnil obraz. Globoko je vzdihnil in začel znova. Sestra je sedela mirno, nemo zroč pred se. — Bila je polnoč, ko smo odhajali. Odšli smo zadnji. Le Cankar in sestra sta ostala. Sam se jej je gotovo razodel popolnoma. Nikdar ga nisem vprašal, kako se je končalo. Da je ni pustil praznih rok, sem prepričan.

\* \* \*

Aprila 1907. je bil volilni boj že v polnem razmahu. Ivan Cankar je kandidiral v okraju Litija, Višnja gora in Radeče. Misel na njegovo kandidaturo je sprožil dr. Jože Regali, ki ga je tudi prvi nagovarjal o priliki svojega bivanja na Dunaju. Strankin odbor v Trstu je v zaupni seji v nedeljo 3. februarja na moj predlog, stavljen na pobudo Etbina Kristana, odobril njegovo kandidaturo že v naprej z velikim navdušenjem. Hkrati sem, istotako na pobudo E. Kristana, ob viharnem pritrjevanju zbora povabil navzočega dr. Henrika Tumo, naj stopi v stranko, ponudivši mu kandidaturo kjerkoli. Zbor je pooblastil E. Kristana, da se odpelje na Dunaj in pridobi Cankarja dokončno. Tuma se je v daljšem govoru zahvalil za zaupanje, izjavivši, da iz taktičnih razlogov še ne vstopi v stranko. »Če bi vstopil sedaj,« je dejal, »bi mi nasprotniki očitali, da sem to storil iz preračunljivosti. Že moja kandidatura, če bi jo sprejel, bi bila dokaz za njihovo trditve. Bolje je torej, da počakam in s tem prihranim očitke sebi in vam, nasprotnikom pa gradivo za napade. Oni sicer vedo, kakor veste to tudi vi in jaz, da dogleden čas še misliti ni, da bi zmagal kak slovenski socialen demokrat.« Vstopil je šele naslednje leto.

Dokončno se je Cankar odločil za kandidaturo šele na prigovarjanje E. Kristana. Najbolj je vplivalo nanj, da so se delavski in kmečki zaupniki njegovega okraja, zbrani 10. marca pri Weinbergerju v Zagorju, soglasno izrekli zanj! E. Kristan mi je 25. marca pisal z Dunaja med drugim: »Cankar je pripravljen priti 31. marca ali 1. aprila v Ljubljano. Lahko bi se priredil dopoldan shod, zvečer pa predstava. En dan bi pa lahko porabil v svojem volilnem okrožju. Prosim vas, ker se že zelo mudi, pojdite k drju Jurančiču, ki je opoldan v gledališču, in se zmenite z njim za predstavo. Morda bi bilo 31. še bolje kakor 1.« Tedaj se je zaključila gledališka sezona o veliki noči, 31. marca pa

je bila velika nedelja, na kar E. Kristan ni mislil. S predstavo torej ni bilo nič, in bi zaradi praznikov, še bolj pa zaradi znane ljubljanske zaspanosti najbrž tudi ne bila uspela.



Češka listina iz prve polovice 15. stoletja

- ina

Namesto predstave pa je bil velikonočni ponedeljek dopoldan v Mestnem domu shod, na katerem sta nastopila ljubljanska občinska kandidata dr. Anton Dermota in E. Kristan, za njima je pa govoril Cankar. Bil je to prvi njegov nastop pred širšo javnostjo, zato je govoril zadnji, da se privadi. Govor njegov je objavljen v »Rdečem praporju« dobesedno, stenogram je pregledal celo sam. Shod ni bil dobro obiskan; Ljubljančan si tedaj ni dal kratiti praznikov; zato že Cankarjev prvi vtis o Ljubljani in Ljubljančanih ni bil ugoden.

V Ljubljano se je pripeljal po dolgih letih bivanja na Dunaju velikonočno

soboto zjutraj. Osebnost spoznala sva se še isti dopoldan v dvorani Union. To srečanje omenim, ker je postalo odločilno za vse najino poznejše medsebojno razmerje. Prišel je v družbi E. Kristana, ki je takoj odšel po nujnih opravkih. Ostala sva sama. Spominjal se me je še, ko mi je l. 1899. poslal k vojakom v Mostar svojo prvo »Erotiko«, ki je v knjigotrštvu ni bilo več dobiti. Pisal mu je bil zanjo moj pokojni brat Tone na Dunaj. Lepo v rdeče platno vezano knjigo z zlato obvezo sem pozneje posodil Vladimirju Schweigerju iz Novega mesta, slušatelju prava na dunajškem vseučilišču, ki je kmalu za tem umrl za jetiko. Tako knjige nisem videl več.

Eno prvih Cankarjevih vprašanj je bilo, da naj mu povem po pravici, kakšen vtis je naredil na mene. Spravil me je v zadrego; saj pa je želja bila originalna in nenavadna. Gotovo je bil opazil moje rahlo začudenje, skoraj razočaranje, ko sem ga zagledal. Visoki dvojni poškrubljeni ovratnik se mu ni namreč kar nič podal; zdelo se je, kakor da ga nosi prvič in ga mu je pripel nekdo drug z nerodno roko. »Le povejte, po pravici, da bom vedel; zares,« je silil v me. »Kakšen vtis?« ponovim v zadregi. »Če hočete, pa povem,« rečem, išoč primernege izraza. »No, saj — zato vas pa vprašam,« sili nestrpnost. »Ven z besedo, ne bom užaljen.« — »Dobro,« se ojunam: »Kakor prvi čevljarji pomočnik na deželi pri kaki vdovi, ki se nosi, da bi se ji čim bolj prikupil...« — »Bravo! Imenitno!« tleskne z rokama in buši v smeh, da je odskakoval. Primera mu je tako ugajala, da me je grabil za roko: »Veš kaj, reciva drug drugemu ti.« In postala sva si najboljša prijatelja.

\* \* \*

Kandidature se je veselil skoraj otroško. Delal pa si ni nobenih sanj o kaki zmagi. Za poplačanega se je imel že s tem, da je prišel v neposreden stik s slovenskimi delavci, izmed katerih je najbolj cenil zagorske rudarje in Primorce, ljubljanske pa najmanj. Najini prvi razgovori so se sukali največ okoli gospodarskih vprašanj in duševnega življenja delavcev. Prvi čas sem ga skoraj podcenjeval, toda sem se kmalu prepričal, da je silno pronicav in jasne sodbe.

Kmalu po prihodu v Ljubljano me poišče nekega večera v kavarni. Ko sede, potegne iz žepa več listov, popisanih s črnilom. »Moj oklic volilcem,« reče nekam slovesno. »Sestavil sem ga tako, da je za kmete, delavce in razumnike. Moj program je enak za vse, ki delajo. Enega od drugega trgajo in jih medsebojno ščuvajo le demagogi. Poslušaj!« prestane trenutek, da poveča mojo pozornost, in nadaljuje: »Poiskal sem te, da mi poveš svojo sodbo. Mislim, da že dobro poznam svoj okraj, pa vseeno. Pazi: jaz bom bral, na koncu pa povej, ali me pa opozori takoj!« In je začel, počasi, s poudarkom. Bral je na pol glasno, posamezne stavke in besede s posebnim naglasom, spremljajoč z desnico mesta, ki so se mu zdela važna, da jih podčrta. »Ali ni leš?« vzklikne na koncu zadovoljen in me pogleda, hoteč uganiti mojo sodbo z očmi. Oklic je potem izšel v natisku kot letak.

Videl sem ga bil že prej smejeti se, ali tedaj sem prvokrat opazil v njegovem smehu nekaj, kar je odslej vedno obračalo mojo pozornost na sebe. Njegov smeh je bil širok, odkrit, prisrčen, a vendar nekaj posebnega, kar me je vedno navdajalo z nekim trpkim čustvom. Posebno razpoložen je šinil kvišku, se nagnil nazaj, tlesknil po stegnih in stresel z glavo, da so mu zavihrali lasje. Noge so mu cepetale, zdaj zdaj je segel, si popravil lase in jih še bolj razmršil. Prsni koš se je tresel, da je zajemal s polnimi pljuči. Smejal se je ves obraz. Usta široko odprta, zobje vidni do kota, veliki, sprednji skoraj premočni za tako šibko telo. Nosnice so prhale, od očesnih kotov navzdol dva ohlapna kolobarja, obdana od nešteti brazd in brazdic, drugače komaj vidnih. Sleherna mišica je drhtela, velike rjave oči pa so žarele razkošno, otroško zvesti pogled



je sijal kakor cvetoča črešnja v pomladanskem soncu. Šmejal se je neprisljeno, prsrčno, kakor se smeje le človek brez hude misli. Pa vendar je bilo v njegovem smehu nekaj bolnega, otožnega, kakor opomin na davno minule dni. — Krepki ličnici, močne čeljusti, ustvarjene za močnejše telo, pokrite z zgodaj ovenelo kožo, so s svojimi obrvi vsiljivo motile. Smejala se je le duša. Pomanj-



*Podzemski tok Ponkve v Macochi. Tu vozijo obiskovalce na motornih čolnih*

kanje od zgodnje mladosti, opazovanje trpljenja drugih ga je bilo zresnilo in zarezalo vanj svoja znamenja. Do sedaj še nihče ni pogodil njegove prave podo-  
 obe. Obraz njegov je bil bližji žalosti in jezi, nego veselju. Smejalo se je le z očmi, z leskom v njih, kakor sonce po nevihti. Njegov smeh je bil kakor smehljaj matere na bolniški postelji, ki še zadnje uro prikriva bolečino.

Kmalu za tem dogodkom me je zaprosil, če bi ga spremljal na volilske shode v nedeljo 21. aprila dopoldan v Šmartnem pri Litiji, popoldan pa v Polšniku na levem bregu Save. Obljubil sem mu z veseljem. Toda 19. aprila, ravno na preddan njenega rojstva, mi umre hčerka, pogreb pa je bil določen za nedeljo, dan njenega godu. Poiščem Cankarja in mu odrečem. Brez obotavljanja odgovori: »Obljubil si; če ne greš, nisi mož beseda. Smrt otroka ni noben razlog; smrt matere ali očeta, to bi bilo kaj drugega.« Nisem verjel, pa je mislil resno. Dokazoval sem, kako bodo opletali jeziki, če me tak čas ne bo doma. Zastonj. Popustil je šele, ko sem ga opozoril, da bi tudi žene ne smel pustiti same. Domenila sva se samo za dopoldanski shod v Šmartnem, da bom z vlakom, ki odpelje iz Litije ob eni, popoldan že lahko doma.

V nedeljo je bil Cankar ves svež, znamenje, da je dobro spal. Med vožnjo nisva spregovorila skoraj nobene besede. V Litiji nikogar na postaji, dasi je bil Melhijor Čobal obljubil, da naju bo pričakovalo več delavcev iz bližnjih krajev. Stopiva v gostilno zraven postaje, kjer je imel prejšnjo nedeljo s Čobalom shod. Tudi tu nikogar. Popivši črno kavo, se napotiva molče čez most. Hoteč stopiti v cerkev, da si jo ogleda, se začudi, da je v nedeljo zaprta. »Kam sedaj?« začne. »Shod je ob enajstih, torej je še tri ure časa. Pot v Šmartno je preveč sončna; stopiva raje na drugo stran. Tam je gozd. Sedeti tak dan v beznici, bi bil smrten greh.« Zavijeva ob desnem bregu Save navzgor. Kmalu sva

v gozdu. »Pa daleč ne smeja,« se ustavi. »Kaj, če bi sedla; lep dan je.« Rekši sname slamnik in sede na parobek ob potu.

»Tisti parki, počesani in polizani, se mi gnusijo,« začne. »V njih se še stegniti ne moreš pošteno. Še misel se ne more razprostreti, da bi jej kdo ne stopil na prste.« Razkoračil se je udobno, zajemajoč s polnimi pljuči sveži jutranji zrak. Sedem kraj njega.

Nebo čisto, brez oblaka. Jutranji hlad se je umikal dopoldanski pripeki. Krog in krog svečan mir, poln skrivnostnega snovanja, združenega v veličasten utrip prirode. Sediva molče, opazujoč vrvež drobnega sveta na gozdni poti pred seboj. Misel mi je uhajala na dom, v mračno sobo, k mrličku. Bil je tudi rojstni dan moje žene in njen god. Tesno mi je bilo: obžaloval sem, da sem se udal.

Tudi Cankar je bil zamišljen. Bal se je motiti svečani mir. Čutil je, kaj se godi v meni. Sem ter tja je predramil molk s kako opazko ali brezpomembnim vprašanjem. Tipal je. Tudi njemu je bilo mučno. Čez čas se zdrami, pogleda in reče: »Ti, veš kaj?« Trenutek se gledava molče. »No, kaj?« povzame znova, kakor da ga je strah lastnega glasu. »Saj veš, kaj,« nadaljuje mehko. »Razumem te... Pa vseeno... Zdaj je, kar je... Nazaj ne moreš... Daj, pa kaj povej... Za molčanje boš imel še dosti časa... Prav taki trenutki, kakor so sedajle, so najbolj primerni, da se človek razodene, da pove svoje misli, čiste, take, kakršne so v resnici...« Pogledam ga očitajoče: »Čudim se... Zamisli se v moj položaj... Ženin rojstni dan je danes, njen god — pa tako vezilo!...« Hočem nadaljevati, a on plane: »Imaš prav!... Vem, razumem bolje, nego misliš... Takoj sem te razumel... ali da je danes tudi ženin rojstni dan in god, mi nisi povedal... Veš kaj, ali si hud?... Oprosti! Res te prosim... Znam tudi prositi... Če ti rečem, da mi je bilo takoj žal, in da mi je tudi sedajle žal, verjemi, da govorim resnico.«

Nad trideset let je od tega. Čas je iztrgal iz podobe že mnogo podrobnosti, da so ostali le fragmenti, kosi razpadlega mozaika. Ali še slišim njegovo besedo, še ga vidim, sedečega ob gozdni poti, pogreznjenega v sé, obraz ožarjen od spominov na dom in mladost. Govoril je o svoji materi. Nikdar več ni govoril o njej toliko in s takim občutjem. Morda se nikdar ne prej ne pozneje ni odkril tako, kakor tisto pomladansko jutro. Tedaj mi je odprl pogled, da sem tudi sam začel gledati svet z drugimi očmi. Postala mi je jasna tudi vloga njegove matere v njegovih delih.

## Konzumno društvo rudarjev r.z.z.o.z. v Hrastniku

*priporoča nakup blaga v trgovini, kakor tudi v lastni parni pekarni — izborna vina v lastni gostilni. Zadruga ima 3 prodajalne. Član lahko postane vsak, delež znaša Din 100*

**Vsak delavec naj postane član delavske zadruge**

# Črtice z razvojne poti človeštva

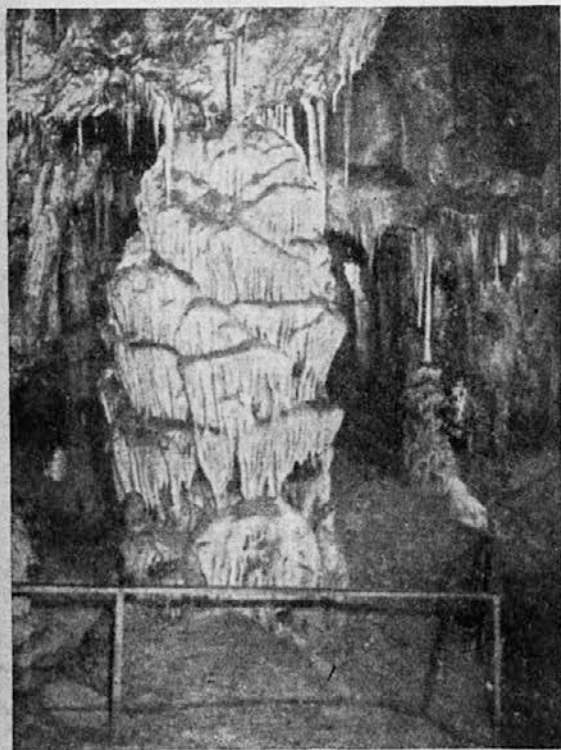
Leon Detela

V pradavnih časih je bil človek neprimerno bolj kot danes navezan na obdajajočo ga naravo. Z njo se je boril, obvladoval jo je ali ji podlegel, ljubil jo je ali sovražil: bil je del nje same. Z napredujočo kulturo se je vedno bolj dvigal nad njo in premišlujoč o samem sebi je ustvaril zase izjemen položaj v vsej živiaturi: sebe je proglasil za krono vsega stvarstva, vsa narava pa naj bi bila ustvarjena zato, da mu služi in da ji on vlada. Take misli so postale že pred davnimi tisočletji sestavni del raznih verskih naziranj. Starost sveta in človeštva bi bila po takih naziranjih izredno majhna, saj so učila, da je izšla vsa narava iz stvariteljske roke v dokončni, današnji obliki. Pod vplivom takih misli in verovanj so še pred 160-imi leti preračunali nekateri učenjaki, da je bil ustvarjen svet 23. septembra l. 4004. pred Kr. rojstvom, prvi človek pa kmalu po tem datumu v današnji Mezopotamiji in sicer ob obali reke Eufkrat, na kraju, ki je oddaljen od mesta Basre dva dneva vožnje po reki navzgor. Pogruntali so še cele kopice takih zabavnih zgodbic. Tako pripoveduje večina izročil starih narodov o velikanih, ki so živeli nekoč na Zemlji, kjer so se borili z zmaji in bogovi. Še dandanes mislijo Arabci, da sta bila Adam in Eva velikana, ki sta dosegala višino lepo razvite palme, torej kakih 15—20 m. Taka naziranja pa nikakor niso bila brez podlage, saj poročajo že stari grški in rimski zgodovinarji o najdbah ogromnih kosti nekdanjih velikanih. V lobanjo nekega takega velikana so nalili vina, a dva kretska vedra je nista mogla napolniti. V Valenciji na Španskem so hranili dolga stoletja ogromen kočnjak, ki so ga častili kot zob sv. Krištofa, svetnika, ki je z lahkoto prebredel tudi najglobljo reko. Drugod zopet so se lahko videla po cerkvah, romanjih in sej-

mih ogromna rebra »ajdovskih deklic«, kosti zavrženih hudobnih angelov, okostja »predpotopnih« grešnikov itd. Novejša raziskovanja so potrdila, da so bile to resnične kosti in zobje, a ne mogoče kosti oziroma zobje »predpotopnih« grešnikov, sv. Krištofa in drugih takih oseb, temveč kosti in zobje orjaškega slona mamuta, ki je živel še v ledeni dobi, kosti ogromnih pred milijoni leti izumrlih kuščaric in podobnih živali.

Trezneje se je začelo razmišljati o poreklu človeka šele ob koncu 19. stoletja, potem ko je izdal Anglež Charles Darwin svoji dve znameniti knjigi »O postanku vrst« (1859) in »O postanku človeka« (1871). V prvi knjigi je Darwin prepričevalno dokazal, da niso živalske in rastlinske vrste nekaj neizpremenljivega in da ni bila vsaka posebej ustvarjena. Pokazal je, da so se razvile najrazličnejše živalske in rastlinske vrste s počasnim izpreminjanjem iz preprostejših vrst v dolgih milijonih in milijonih letih zemeljske zgodovine in da je živalstvo in rastlinstvo tem priprostejše, čim dalje posežemo nazaj v zgodovino zemlje. Skušal je tudi objasniti vzroke, zaradi katerih se živa priroda kot celota neprestano izpopolnjuje in je spoznal »v boju za obstanek« glavno gibalno tega razvoja. Število potomcev posameznih živalskih in rastlinskih vrst je tako veliko, da se mora prej ali pozneje razviti med poedinci borba za hrano, svetlobo, zemljo, prostor itd., skratka boj za obstanek, v katerem zmaga tisti, ki je zanj boljše usposobljen. Niti dva poedinca ene in iste živalske ali rastlinske vrste nista popolnoma enaka in tako je vsako živo bitje drugače oboroženo za svoj življenjski boj. Za nadaljnji razplod preostajajo predvsem tisti poedinci, ki najbolj ustrezajo obstoječim življenjskim pogojem. Življenjski pogoji se v

dolgih obdobjih zemeljske zgodovine neprestano izpreminjajo in te izpremembe povzročajo propast vsega, kar jim ne ustreza. Boj za obstanek divja med poedinci in vrstami že stotine milijonov let in v vsem tem času se raz-



*Macoča, Moravski Kras, severno od Brna, ima krasne podzemeljske jame, ki v lepoti ne zaostajajo za našo Postojnsko jamo*

vija vsa živa narava od preprostega k popolnejšemu. Boj za obstanek je po Darwinu tisti nevidni vijak, ki tira vso živo naravo više in više. Nobena prirodoslovna knjiga ni povzročila v najširših krogih take revolucije kot Darwinova knjiga o postanku vrst. Duhovi so se razdelili v tabore, ki so se ostro pobijali in že med temi boji je zorelo prepričanje, da veljajo Darwinove osnovne misli tudi za človeka samega. Ko je izdal potem Darwin še svojo drugo knjigo, v kateri prenaša na človeka ono, kar je prej dognal za živali, je prodrlo v najširše množice

spoznanje, da je človek samo eden izmed članov žive narave, ki si je v krutem boju za obstanek izoblikoval najfinejše, pa tudi najstrašnejše, kar premore živa narava: visoko razvite možgane ter delovno roko in v zvezi z njima obema svojo govorico, ki omogoča ustvarjanje najsilovitejših zajednic žive prirode. A vse preveč so se poudarjale korenine, iz katerih je človek izrasel, pozabljalo pa na višine, v katere se je povzpел. In še danes lahko čujemo propovedovati nauke, da veljajo tudi za nadaljnji razvoj človeštva samo tiste zakonitosti kot za ostalo živo prirodo: boj za obstanek med poedinci, boj za obstanek med plemeni ali rasami, boj vseh zoper vsakega in vsakega zoper vse; kot da bi bilo tudi v človeškem dejanju in nehanju najvišje načelo: žreti ali požrt biti!

Pred nekaj milijardami leti se je odtrgala Zemlja od Sonca in začela kot žareča kroglja potovati okoli njega. V mrzlem svetovnem prostoru se je ohlajala venomer bolj in bolj, končno je nastala na njej prva trdna, a še vedno razbeljena skorja, nad katero so hrumele razgrete vodne pare in obilica drugih plinov. Sčasoma se je ozračje toliko ohladilo, da so začeli deževati in liti iz njega celi oceani vrele vode, nastala so prva morja in tekoča vodovja. V tej davni dobi, pred stotinami milijoni leti, se je porodilo v še vedno gorkih in mračnih oceanih prvo življenje. Znanost molči o tem, kako so nastala prva živa bitja in bo menda tudi nadalje o tem molčala. Ugibanj je bilo že mnogo, dokazov pa ni nobenih, saj so bile tedanje razmere čisto drugačne kot današnje. Prva najpreprostejša, s prostim očesom seveda nevidna bitja, so se v boju za obstanek in v skladu s spreminjajočimi se življenjskimi pogoji neprestano izpolnjevala, nastajale so najrazličnejše rastlinske in živalske skupine in med temi končno tudi najenostavnejše ribe. Nekatere skupine rib so trajno zašle v obrežna vo-



*Ali že poznate*

## *Hišni fluid - „Biljna rosa“*

najboljše domače sredstvo za zunanjo in notranjo uporabo?

*Hišni fluid - „Biljna rosa“*

oživlja — osvežuje — desinficira — umirja — ublažuje bolečine

### 3 kapljice

so dovolj. Kjer se te tri kapljice uporabijo, naj bo zunaj, ali znotraj, tam minejo bolečine, slabost se izgublja in človek se zopet počuti sveže in dobro. Ker je v vsaki kapljici moč! Ena sama steklenica hišnega fluida »Biljna rosa« vsebuje čudovito moč tisoč vrst balzamičnih biljk pisanih livad, šumečih gozdov in visokih gora.

### Od tisočev preizkušeno in uporabljeno!

Pri glavobolu, utrujenosti, se natarejo senca in čelo z nekoliko kapljicami. Pri nahu in zaprtju nosa, se da ena kapljica v nosne votline. Pri hripavosti, kašlju in katarju, se kane par kapljic v krožnik tople vode in para se vdihava globoko skozi nos in usta. Pri zobobolu je treba bolna mesta dobro namazati. Pri revmi, gihtu, zbadanju in trganju v križu, dobro trenje takoj pomirja bolečine. Srbež kože ublažuje nekoliko kapljic. Tri kapljice v kozarcu mlačne vode dajo izvrstno, osvežujočo vodo za izpiranje ust in grla. Še stotine načinov uporabe vsebuje steklenici priloženo navodilo za uporabo, ko primer pri hemoroidih (zlati žili), izpadanju las, manjših opeklinah, za žejo, za trudne nože, ki pečejo, nečisto kožo na obrazu itd.

»Biljna rosa« vedno in tudi vedno bo pomagala!

Cena originalne steklenice z (zakonom zaščitene) 12.— din.

Prava samo iz

100 letne lekarne

## Gebauer - Bač (Dunavska ban.)

S pošto pošljemo 4 originalne steklenice skupno s poštnimi stroški za 52.— din, 8 originalnih steklenic za 96 din franko-franko, to pomeni, da poštno stroške nosimo sami. Male poskusne stekleničice pošljamo na zahtevo brezplačno in to brez vsake nadaljne obveze naročnika. Zadoštuje dopisnica.

dovja in močvirja, kjer so v časih suše začele dihati zrak, s parnimi plavutni pa so začele nerodno kobacati po blatu. V dolgih dobah so se jim razvila iz plavalnega mehurja pljuča, iz parnih plavuti pa udje, iz rib so nastali prvi krkoni, ki so se že večino življenja lahko sprehajali po kopnem, samo mladost jim je še potekala v prvotni domovini — vodi. Iz krkonov, h katerim prištevamo današnje žabe in pupke, so nastali v teku nadaljnjega razvoja plazilci, katerim ni treba niti v mladosti več prebivati v vodi. In iz plazilcev, h katerim prištevamo n. pr. današnje kuščarje, so se razvili končno pred kakimi 100 milijoni leti sesalci, najpopolnejši prebivalci Zemlje. Največja prednost sesalcev je v tem, da imajo telo pokrito z dlako in v zvezi s tem stalno, od zunanjih sprememb neodvisno telesno temperaturo, ki jim omogoča prebivanje v mrzlih in gorkih predelih in nepretrgano življenje v poletju in v zimi. Nadaljnja posebnost sesalcev pa je način njihovega razmnoževanja. Dočim ležejo plazilci jajčeca, ki so večinoma prepuščena svoji lastni usodi, se razvijajo jajčeca sesalcev v telesu matere in mladiči se rodijo že dokaj razviti. Po rojstvu ostajajo mladiči daljšo dobo v varstvu matere, oziroma staršev in se uče od njih najrazličnejših spretnosti, ki jim olajujejo prve samostojne korake v življenje. Iz prvotnih sesalcev so se razvile že pred davnimi milijoni leti najrazličnejše današnje skupine sesalcev, kot n. pr. zveri, glodalci in pa tudi opice.

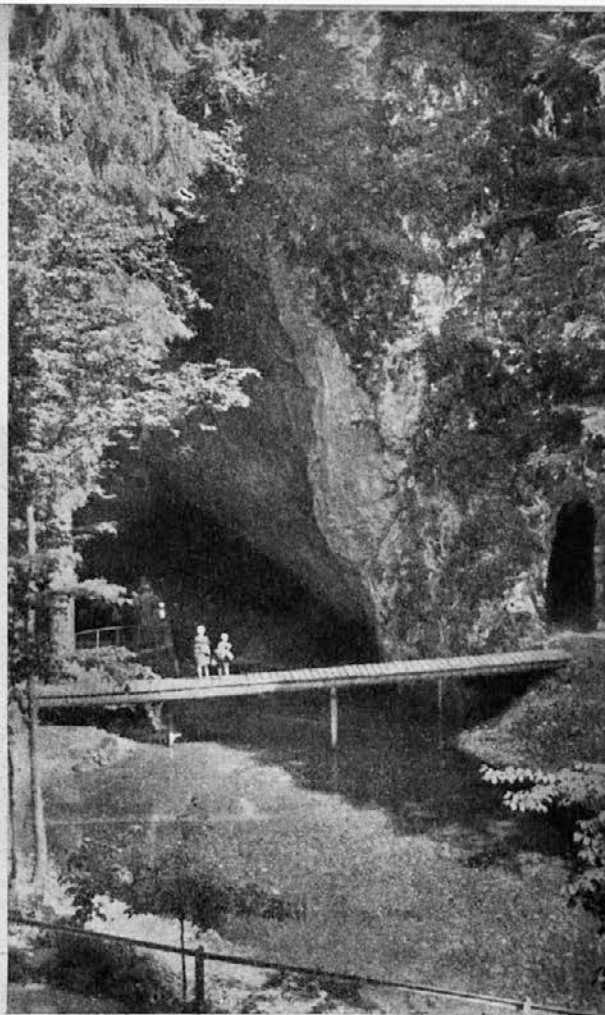
Večina opičjih vrst si je izbrala drevesa za svoje življenjsko torišče in je takemu življenju primerno prilagojena. Ker se premikajo palci rok in nog lahko napram vsem ostalim prstom, se lahko oprijemljejo opice s svojimi dolgimi udi vej in si iščejo po drevesih hrano. Prekladanje opic z veje na vejo je v primeri z gibanji drugih sesalcev zelo težaven posel, ki zahteva nepriemno večjo čuječnost in kontrolo gibov kot n. pr. enolično tekanje konja ali skakanje zajca. V zvezi s tem so se

razvili opičji možgani najpopolneje med vsemi sesalci, posebno pa oni del možganov, ki je sedež umstvenega delovanja, to so veliki možgani.

Med opicami samimi so dosegle najvišji razvoj brezrepe, človeku podobne opice, h katerim prištevamo orangutana, gorilo in šimpanza, ki prebiva po gorkih pragozdovih zapadne Afrike. Celo obnašanje šimpanzov napravlja vtis, da nam stoje ta bitja zelo blizu, saj ni duševno življenje nobene druge opice v tako veliki meri podobno duševnemu življenju človeka. Radost in žalost, jeza, nagajivost, sovraštvo, dobrikanje, maščevalnost — vse to prešinja šimpanza čisto v hitrem zaporedju in se živahno izraža v usmevu njegovih oči. Naravnost ganljivo je opazovanje otroških iger mladih šimpanzov, njihovo sitnarjenje okoli matere, cepetanje z nogami in rokami ter jokavo cemerikanje ob neuslišanih prošnjah, njih trmasto kujanje in zopetno nebogljenost prilizovanja, ki nas presenetljivo spominja na obnašanje razvajenih in sitnih človeških otrok. A vse to so samo naši občutki, katerim je lahko oporekati! Nemogoče pa je oporekati rezultatom najnatančnejših primerjav človeškega telesa in telesa šimpanza, ki nam jasno izpričujejo, da nam je šimpanz med vsemi živimi bitji najbližji. Pa ne samo po telesni zgradnji in notranjem ustroju, temveč tudi po mnogih drugih znakih, moramo soditi, da spada šimpanz v naše, oziroma mi v njegovo najožje sorodstvo. O tem nas pričra krvna preizkušnja, potek različnih bolezni n. pr. jetike, ki se razvija in konča pri šimpanzu na isti način kot pri človeku, hitrost dihanja, utrio žile itd. Znano je, da šimpanzi radi posnemajo človeka in da jih prav lahko naučimo različnih burkastih stvari; že marsikatero nenaročeno burko so pa zaigrali šimpanzi sami, posebno kadar so se v gospodarjevi odsotnosti pritihotapili do »žlahtne« kapljice.

Vsa živahnost šimpanzov pa še zmeraj ne kaže na posebno razvito pamet,

saj so lahko vse njihove burke samo posnemanje in dresura, brez trohice lastnega spoznanja in razuma, ki je, kot pravijo nekateri, izključna predprava človeka. Postavimo torej šimpanza pred izpitno komisijo in pogledjmo ali je v njem tudi kaj pristne iznajdljivosti! Take poizkuse je delal že leta 1921. Köhler na otoku Tenerifi; eden med njimi je sledeči: »Za visoko ograjo je sedel šimpanz, pred ograjo pa je ležala banana, sad, ki mu posebno diši. Banana je ležala tako daleč, da je z roko ni mogel doseči; iskal in našel je palico, s katero je drezal skozi ograjo toliko časa, da je spravil banano k sebi. Ob drugi priložnosti ni našel palice; šel je k drevesu in odlomil vejo, ki jo je porabil tako kot poprej palico. Tretjič je imel na razpolago dva votla trsa; vsak trs zase je bil prekratek, da bi mogel z njim doseči cilj; po brezuspešnem prizadevanju se je začel igrati; med igro je vtaknil eno cev v drugo, tako da je nastala iz obeh kratkih trsov ena sama dolga palica; tedaj je poskočil, kot da bi ga obšlo spoznanje, planil je k ograji in v kratkem času mu je sestavljena palica pripomogla doseči zaželeno banano. Ko je prišel čez nekaj dni in pozneje še večkrat k isti preizkušnji, je brez pomišljanja zložil oba trsa v enega samega. V teh poizkusih se je izkazal šimpanz kot iznajditelj, ki ne pozabi kar tako svojega izuma. Ta kontroliran izum je obogatil njegovo izkustvo in mu olepšal življenje; saj mu je večkrat pomogel do zelo cenjene slaščice. Koliko nekontroliranih iznajdb se je gotovo že posrečilo šimpanzom v pragozdu! Nepravilno bi zato bilo, šimpanzu popolnoma odrekati razum. Seveda ne preobražajo take kaj skromne iznajdbe sveta, kot ga je preobrazila n. pr. iznajdba parnega stroja ali elektrike. Za nas so pa vseeno neprecenljive vrednosti, ker nam povedo, da niso razumna dejanja nikak izključen privilegij človeka, saj se jih poslužuje, čeprav samo v skromni meri, že najvišje razvita človeku podobna opica, četudi so



*Izvir Ponkve v Macochi*

njeni možgani trikrat manjši od človeških!

Vendar bi bilo zmotno mnenje, da se je človek razvil iz šimpanza. Nenevadno velika podobnost obeh nam samo izpričuje, da ni še tako dolgo, kar je minil čas, ko ni bilo še niti šimpanza, niti človeka in ko je obstojal samo še njima skupni, nižje od obeh razviti prednik, iz katerega se je v eno smer razvil šimpanz, v drugo pa človek. Seveda ne moremo navesti dneva, ko se je začel usodni razcep skupnih prednikov človeka in šimpanza, saj se je zgodilo to gotovo že pred stotisoči ali milijoni let. Nadaljnji razvoj v živalski smeri je dovedel končno do šimpanza, ki je svojim prednikom neprimerno

bolj podoben, kot jim je podoben človek, čigar razvoj je potekal v čisto novi, dotodaj neznani smeri.

V razvoju naših živalskih prednikov je morala nekoč napočiti doba, ko so se »počlovečili«. Od tedaj naprej jih ne smatramo več za živali, čeprav se še v mnogočem razlikujejo od da-

da niso vsi človečnjaki pradavni dediči človeškega rodu, temveč mnogi med njimi samo nekaki pradavni strici brez potomstva ali pa samo pradavni sorodniki v še mnogo bolj oddaljenem kolenu. Ena izmed davnih vej človečnjakov pa je izrasla v današnje človeštvo in na njej moramo iskati naše premočrtne prednike; a tudi človečnjaki



*Na Špilberku v Brnu so bili znameniti podzemski zapori; slika nam kaže kazemato, kjer je bil zaprt italijanski karbonar in pisatelj Silvio Pellico (v prvi polovici 19. stol.)*

našnjega človeka. Vse te, že zdavnaj izumrle vmesne člene na poti k današnjemu človeku in pa današnjega človeka samega imenujemo človečnjake. Najstarejši človečnjaki so bili še močno podobni opicam, v nadaljnjem razvoju pa so se vedno bolj približevali današnjemu človeku. Po stopnji njihovega razvoja jim damo lahko imena opičji človek, predčlovek, pračlovek, človek in podobno. Sorodstvene razmere človečnjakov so še zelo sporne in ni še čisto gotovo katere vrste zaslužijo časten naziv naših direktnih prednikov. Marsikatera veja na deblu človečnjakov se je posušila in ne sega v sedanost, tako

stranskih vej, ki niso naši direktni predniki, nam kažejo več ali manj razvojno pot človeškega rodu. V eni točki se pa razlikujejo vsi človečnjaki od najvišje razvitih opic: vsi hodijo pokonci, samo po dveh nogah. Gorila, orangutan in šimpanz prebivajo skoraj celo življenje v krošnjah dreves in le v izjemnih primerih se podajo z dreves na tla. Njihovo gibanje po tleh je zelo okorno, saj so njihove noge bolj podobne človeškim rokam kot pa nogam. Hodijo samo po zunanjem robu podplata, kot kadar hoče človek krevljati. Ker se opirajo z nogami zelo slabo ob tla, je njihova stanovitnost v hoji zelo



majhna; skušajo si jo povečati s tem, da se opirajo ob tla še s svojimi izredno dolgimi zgornjimi udi. Tako korakanje jim je neugodno in zato odkrivsajo ob prvi priliki k drevesom, na katera se urno povzpno. Nekoč so se morali neposredni predniki človečnjakov znajti iz tega ali onega razloga v okolju, ki jim je onemogočalo trajno

no manj si je pomagalo z rokama, končno se je trajno vzravnalo in s pokonci obrnjeno glavo začelo gledati v svet. Iz opice je nastal prvi človečnjak, opica se je počlovečila. Ne vemo natančno za vzroke, ki so sprožili počlovečenje opice. Ena izmed domnev smatra, da je občuten padec temperature ozračja ob pričetku ledene dobe zuna-



*Celica Silvija Pellica, ko je dobil dovoljenje, da sme bivati zaradi bolezni v gornjih prostorih*

bivanje v vrhovih dreves in ki jih je napotilo k trajni hoji po tleh. Spodnji udje so se jim v dolgih dobah okrepili, iz oprijemalne noge opic pa se je razvila človeški nogi podobna noga z močnim stopalom in močno peto, dočim so prsti, ki niso več služili oprijemanju, postali krajši in slabotnejši, palec na nogi pa je izgubil veliko svoje prvotne gibčnosti in se ni mogel več tako premikati napram ostalim prstom. Tako okrepljeni spodnji udje so bili dovolj močni, da so lahko vedno česče sami začeli nositi vso telesno težo. To opičje bitje se je pri hoji po tleh vedno spretnjeje in vztrajneje vzdigovalo, ved-

nji povod poslednje spremembe v načinu življenja naših še živalskih prednikov.

V dolgih dobah zemeljske zgodovine se je Zemlja neprestano ohlajala in se ohlaja še danes. Zemeljska krogla se je vsled tega krčila, njena skorja gubala in grbančila. Celi kontinenti so se pogrezali na dno oceanov, drugod je morje zalivalo poprej kopne dele Zemlje, nastajala so nova gorovja, stara gorovja pa je tekoča voda razjedala in odnašala v morje. Od nekdanjih enotnih kontinentov je morje odločalo večje in manjše otoke, mnogi nekdanji otoki pa so se spojili s celinami. Ognjeniki



*Jan Hus na grmadi (sežgan v Kostanci l. 1415.)*

so delovali in pustošili mnogo burneje kot danes, katastrofalni potresi so bili vse pogostejše kot danes na dnevnem redu. Vsi ti dogodki pa se niso vršili v filmski naglici, temveč tako počasi, da jih ne bi moglo zaslediti, razen izbruhov vulkanov in potresov, še tako čuječe oko. V takem strahotno počasnem tempu, v katerem pomenijo cela tisočletja samo bežen trenutek, se ohlaja in spreminja še danes naša Zemlja in se je ves čas spreminjalo tudi njeno podnebje. Pretežni del toplote dobiva zemeljsko ozračje od sonca. Ker niso vsi kraji zemeljske površine vedno enako izpostavljeni vplivu sončnih žarkov, razlikujemo na Zemlji različne podnebne pasove in letne čase. Iz podobnih vzrokov je v dolgih dobah zemeljske zgodovine padala in naraščala temperatura ozračja, čeprav postaja v splošnem vedno hladnejša. Toplim obdobjem, v katerih je bilo podnebje po celi Zemlji precej enakomerno, ko je povsod vladalo »večno« poletje, oziroma »večna« pomlad, v katerih se je življenje bujno razcvetelo, so sledila hladnejša obdobja, ko je v širnih predelih napočila za cela tisočletja ostra zima, ko so bila po drugih krajih poletja izredno kratka in ko so imele le pokrajine ob ekvatorju vroče podnebje. (Ekvator je krog, ki razdeli Zemljo na severno in južno polkroglo.) V takih obdobjih so mnoge »razvajene« živalske in rastlinske vrste po klavernem životarjenju docela izumrle.

Novi vek zemeljske zgodovine, ki je napočil pred približno šestdesetimi milijoni leti, je bil dolge dobe oblagodarjen z enakomernim, toplim podnebjem. Dotedanji gospodarji sveta, kuščarji, so že ob koncu zemeljskega srednjega veka povečini izumrli; mogoče je neugodno podnebje ugonobilo pestre množice teh davnih čudakov in največjih orjakov, kar jih je kdaj nosila kopna zemlja, ki so pa bili vse preveč specializirani na lepše razmere. Prvi skromni dlakasti sesalci so prestali krizo ob koncu zemeljskega srednjega veka in so vstopili v novi vek brez mo-

gočnejšev, ki so jim v prejšnjih dobah grenili življenje in onemogočali razmah. V začetku novega veka zemeljske zgodovine je bilo podnebje po vsej Zemlji toplejše in mnogo bolj enakomerno kot danes. Rastlinstvo se je vsepovsod bujno razraslo, celo na današnjih otokih Severnega Lednega morja so se košatili gozdovi palm in drugih zimzelenih dreves, katerih preostanki tvorijo dandanes debele sklade premoga. Z bujnim rastlinstvom je zaživelo v polni meri tudi živalstvo. Prvotno skromni sesalci so se močno namnožili, razvile so se tisočere nove vrste, med njimi najrazličnejše opice in med temi tudi predniki človečnjakov. Preteklo je skoraj 60 milijonov let in ozračje se je začelo močno ohlajati. Sneg je kopnel v vse manjši meri, led je silil z visokih vrhov vse niže v doline in na ravnine, vsa Severna in Srednja Evropa ter mnogi drugi predeli zemeljske površine so zaledeneli. Obe Savski dolini, Dravska, Logarska in še mnoge druge doline naših krajev pričajo še danes o temeljitem delu, ki so ga opravili z vrhov polzeči skladi ledu. Podnebje Srednje Evrope je bilo približno takšno, kot je današnje ostro podnebje Sibirije. Radi ogromnih skladov ledu, ki so začeli pokrivati širne predele Zemlje, imenujemo to obdobje zemeljske zgodovine, ki je započelo pred kakimi 500 tisoč leti, ledena doba. Bujni pragozdovi so propadali in se umikali širnim travnatim stepam, pa še te so začele mnogokje zmrzovati in so kopnele le v kratkih poletjih, ali pa so jih trajno krile metre debele mase snega in ledu. Nekatere vrste človeku podobnih opic so se začele pomikati v toplejše predele, tretje so ostale v negostoljubni stari domovini, ker so jim onemogočale izselitev visoke gore, neprehodne reke, morski zalivi, ali kaka druga ovira. Ker je bilo dreves in hrane na njih vedno manj, so morale vedno češče in za vedno daljšo dobo na tla, morale so se tam spoprijeti z osorno naravo, postajale so vedno iznajdljivejše, pa tudi



*Husov spomenik v Chrudimu*

telesno so se predrugačile in končno so začele hoditi po dveh nogah, razvili so se prvi človečnjaki. V milejših krajih živeče opice, so ostale pri svojem starem načinu življenja, razvijale so se še vedno, a bistveno se niso izpremenile, iz njih je nastal današnji šimpanz.

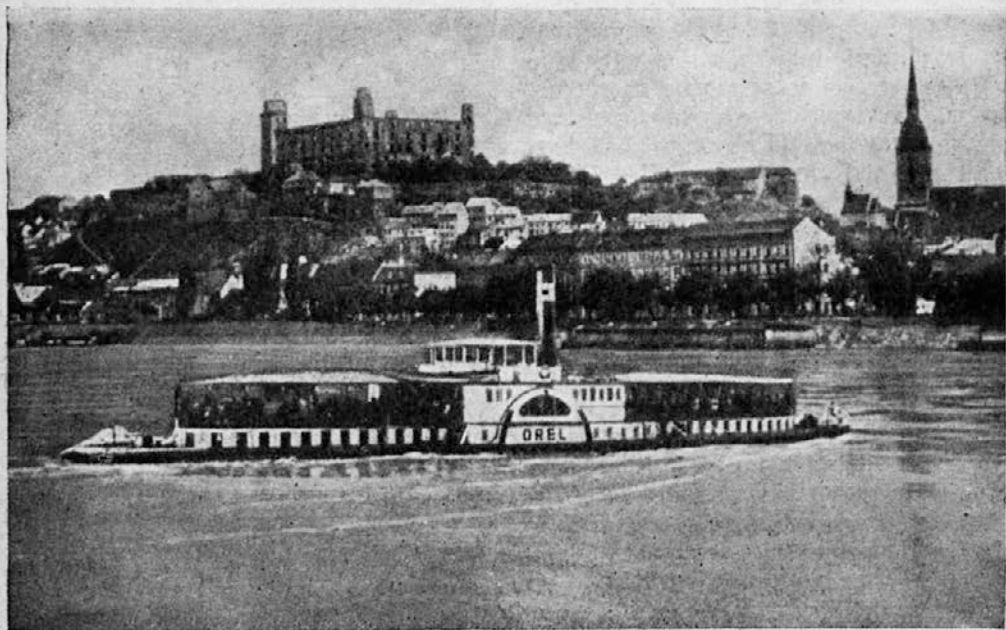
To je seveda samo ena izmed možnih domnev; a tudi druge so slične in v bistvu tej enake.

Pokončna hoja je dvignila prve človečnjake nad tla, po katerih so se še kobacali njihovi predniki, omogočila pa jim je tudi nesluten telesni in duševni razvoj, ki jih je povzdignil v

nenavadno kratkem času v gospodarje sveta.

Pokončna hoja je predvsem spremeni-  
nila ravnotežje celega telesa. Teža te-  
lesnih organov je začela pritiskati ne-  
kako vzporedno k hrbtenici proti tlom  
in je preobrazila pred vsem okolčje, ki  
nima pri nobnem sesalcu take soraz-  
merne širine kot pri človeku. Prvotno

stezali živalski predniki od veje do ve-  
je so postali krajši, najvažnejše pa je  
dejstvo, da so se roke osvobodile ne-  
prestanega oprijemanja vej in postale  
tako v veliko večji meri tvorni organ  
telesa. Že nekatere opice krepijo včasih  
svojo moč s tem, da vzamejo v roke  
pripraven predmet, ki jim služi za orod-  
je. Tako lomijo nekatere opice v sili



*Bratislava. Slika je posneta z desnega brega Donave*

skoraj iztegnjena hrbtenica, se je dva-  
krat rahlo upognila v obliki črke S, ta-  
ko da tvori pri današnjem človeku ne-  
kakšno prožno vzmet, ki ublažuje vse  
sunke in tresljaje, katerim je izpostav-  
ljeno telo pri hoji. Prsni koš je postal  
krajši in širši, glava, katero so morale  
poprej držati močne mišice v vodorav-  
ni legi, pa je sedaj zadobila prosto le-  
go na prvih vratnih vretcih. Vrat  
skoraj ne čuti več teže glave, močne  
vratne mišice so nepotrebne. Ker ne  
pritiskajo več na lobanjske kosti močne  
vratne mišice, se lobanja lahko svo-  
bodneje razvija, z njo vred pa tudi  
možgani in umstvene sposobnosti.  
Dolgi prednji udje, s katerimi so se

veje in se branijo z njimi, druge odpi-  
rajo orehe s pomočjo kamnov, ali pa

---

Cenjene čitatelje našega koledarja po-  
sebno opominjamo na več kot 50 let po-  
znana in priljubljena zdravilna proizvoda  
**Thierry-Balzam** in **Thierry-jevo centifolij-  
sko mazilo** za rane.

Natančneje o tem si poglejte oglase s  
zakonom zavarovalnimi znaki v našem ko-  
ledarju.

Thierry-jevi zdravilni izdelki (Thierry-  
Balzam in Centifolijsko mazilo) se dobijo  
tudi v lekarnah, ali morate pri kupovanju  
vedno paziti na zavarovalne znamke, ter  
odločno odbijte ničvredne posnemke.

Izravna naročila naslovite vedno točno:  
Lekarna pri »Angelu Varuhu« **Adolf-a** pl.  
**Thierry-ja** nasl. Pregrada, št. 182. (via Za-  
greb), Savska banovina, Jugoslavija.

preobračajo s pomočjo močnih kratkih vej skale, pod katerimi stikajo potem za golaznijo. Kar pa so pri opicah samo redki miselni utrinki, je postalo pri umstveno mnogo višje stoječih človečnjakov pravilo. Narava jih ni oblagodarila niti s silovitimi mišicami, niti z mogočnimi kremplji, niti z rogovi ali podobnimi obrambnimi in napadalni-

kire, plošče, šivanke in cela množica drugih predmetov, večinoma iz kamna, deloma pa tudi iz kosti, krase danes dvorane mnogih muzejev. Razen orodja, ki se je ohranilo do danes, pa je brezdvomno spadalo v inventar davnih človečnjakov tudi mnogo predmetov iz hitreje minljivega materiala, kot živalske kože, niti pripravljene iz živali-



*Chrudim, zaradi mnogih šol je dobilo mesto ime Češke Atene*

mi sredstvi. Vendar sta vse te nedostatke premagala njihov duh, ki je bil najiznajdljivejši v vsej živi prirodi in njihova roka, ki je postala tako gibčna in občutljiva, da je z lahkoto sledila vsaki želji vedno več zahtevajočega duha. Za različne svrhe so si začeli človečnjaki sami ustvarjati ustrezajoče orodje in postali so tako silnejši kot katerakoli žival. Za material so izbirali les, živalske kosti in predvsem trdo kamenje. Zaradi mnovega kamenega orodja, ki se je ohranilo iz ledene dobe, kot davna priča dela in borb nekdanjih človečnjakov, imenujemo to dobo tudi kamena doba. Razni bati, noži, strgala, šila, grebala, pile, svetri, se-

skih čreves itd. Uporaba orodja je izproževala v glavi tisočere nove misli in tako se je orodje iz roda v rod izpopolnjevalo. Prav kmalu so se morali človečnjaki seznaniti tudi s pripravljanjem in uporabljanjem ognja in tako so si pridobili nadaljnjo veliko prednost pred ostalo živo prirodo. Oboroženi z vsemi temi sredstvi so začeli kljubovati in premagovati živo in neživo naravo. Orožje, zanjke, trneki, pasti, ogenj in zvijače so jim omogočale uspešen lov na majhne in tudi največje živali. Z orodjem in z ognjem so si pripravljali hrano, ki so jo zobje mnogo lažje razkosavali, vsled česar so postajali zobje vedno manj potrebni

in manjši. Z manjšimi zobmi so se skrajšale tudi čeljusti in zmanjšale mišice, ki jih rabimo pri žvečenju: iztegnjen živalski gobec je začel dobivati obliko človeških ust. Kože ubitih živali so jih varovale mraza, votline in skalni previsi pa so jim nudili zavetje pred vremenskimi nepravilnostmi.

Stalna uporaba najraznovrstnejšega orodja, strah pred mogočnimi zvermi, vremenske nepravilnosti, borbe s soplemenjaki in ves boj za obstanek je silil že prve človečnjake k vedno večji iznajdljivosti. Možgani, ki so že pri opicah največji med vsemi sesalci, so se začeli močno večati, tako, da so pri današnjem človeku že trikrat večji kot pri šimpanzu. Važna pa ni samo teža možgan, saj je znano, da nimajo najpametnejši ljudje vedno tudi najtežjih možgan. Duševne lastnosti niso odvisne samo od možganske velikosti, temveč tudi od podrobne notranje zgradnje možgan. Danes vemo, da imamo v sivi možganski skorji vse polno okrožij in da je vsako duševno dogajanje vezano na posebno možgansko okrožje. Cela množica okrožij je odgovorna za pravilno izvajanje gibov posameznih organov, nekatera okrožja delujejo kadar zaznavamo barve, druga ob zaznavanju duhov, toplote, glasov itd. Posebna okrožja so odgovorna za stvarjanje besed, stavkov, melodij, za krajevni spomin, za predstavljanje črk, za računanje, za branje, za razumevanje glazbe itd. V vsakem možganskem okrožju tiči na tisoče in tisoče živčnih stanic in iz vsake stanice vodijo fine živčne nitke na vse strani, k sosednim in tudi k zelo oddaljenim stanicam. Celi snopi finih živčnih nitk se združujejo v možganske živce in vodijo v najrazličnejše dele telesa. Število živčnih stanic v sivi možganski skorji cenijo na 12 milijonov. Dogajanja v možganski skorji niso nikdar omejena na eno samo okrožje, saj so vsa okrožja z živčnimi vlakni tako tesno povezana med seboj, da je možganska sredica vsa polna samih predrobnih belih

živčnih nitk. Neštete zveze med posameznimi možganskimi okrožji omogočajo nepopisno pestrost v našem duševnem dogajanju. Čujem n. pr. besedo »Napoleon« in že vidim pred seboj postavo tega slavnega moža, spomnim se na otok Korziko, na francosko revolucijo, na napoleonske vojne, na umik iz Rusije, na njegovo pregnanstvo, na poteze njegovega značaja, na življenjepise, ki sem jih bral o njem, na pesem njegovih grenadirjev, na filmske in gledališke predstave, ki so obravnavale njegovo življenje, na njegov spomenik v Ljubljani, na Vodnika, ki je pel o njem in še na celo množico stvari, ki so v zvezi z njim. Vse to je mogoče, ker je vsaka izmed milijonov stanic sive možganske skorje v neposredni ali posredni zvezi z vsemi ostalimi in ker se prenašajo po živčnih vlaknih dogajanja iz enega samega možganskega okrožja v cele kopice drugih. Iz vsakokratnega skupnega delovanja različnih možganskih stanic na sledi vedno svojevrstno duševno doživljanje. Izračunali so število zvez, ki so možne med možganskimi stanicami in dobili število, ki ga sploh ni mogoče imenovati; saj je tako ogromno, da bi ga morali

---

**NE OBUPAJ V NESREČI!** Človek doživi skozi življenje dni, v katerih mu ne uspeva niti eno delo, oziroma poduzetja. Izgiba se stankov, dela, nič mu ne gre od rok in človek začne v takih dneh obupati, ker sam ne ve kaj mu pravzaprav manjka. No spretni ljudje k sreči vedo, da se nesrečni dnevi bogato nadomeste z drugimi, v katerih gre vse gladko pod roko.

Ako človek trpi na **prebavnim poteškočam, pomanjkanju teka, na slabosti, spekljanam, napenjanju, povračanju** itd., potem je lahko prepričan, da je pozabil preskrbeti **Thierry-Balzam**, brez katerega nebi smela nobena hiša biti, ker ta Balzam v naštetih slučajih gotovo pomaga!

Podrobno o tem opisujejo oglasi v našem koledarju.

Naročajte ga naravnost od: Lekarne pri »Angelu Varuhu«, **Adolf-a** pl. **Thierry-a** nasl., Pregrada št. 182 (via Zagreb), Sajska banovina, Jugoslavija.

1 karton s 6 steklenic din 60.—, 1 velika spec. steklenica din 55.—, skupaj s pakovanjem in poštnino.



**Zdravje ni vse,  
- vendar brez zdravja vse ostalo ne pomeni ničesar**

Desettisoči družin, pradedov, dedov, očetov in otrok so nabavljali z zakonom zaščiteni

## „Pravi samostanski balzam“

iz 100-letne apoteke GEBAUER - BAČ

že celo stoletje kot prvo pomoč v sili in so ga hvalili in cenili kot domače sredstvo najplemenitejše vrste!

Tudi Vi ga potrebujete! Notranje deluje moč pravega samostanskega balzama posebno na želodec. Z elodčne teškoče, vzdigovanje kisline, prehlad želodca, pritisk in bolečine okoli želodca in jeter, kakor tudi vse motnje, povzročene vsled slabega delovanja želodca, se ublažujejo ali pa popolnoma odpravijo.

Pravi samostanski balzam odpravlja slabe vetre iz telesa, odpira sluz jeter in črev, olajšava in ugodno vpliva na stolicu. Zelo tudi koristi proti hemoroidom (zlati žili) in proti glistam.

Omiljeno je tudi čiščenje krvi s tem pravim samostanskim balzamo. Bolni zobje in meso okoli njih se mora pravtako namazati z njim.

Za zdravljenje ran, nadalje za mazanje bolnih prsi pri materi-dojilji, je posebno potreben pravi samostanski balzam, ki se ga ne more dovolj priporočiti.

**VARUJTE SE ZAMENE ALI POTVORBI!**

Pravi samo z zaščitnim znakom samostana, se dobiva edino iz

**100-letne apoteke GEBAUER - Bač**  
(Dunavska banovina)

kamor se pošiljajo vsa naročila.

Takoj po prejemu naročila pošljemo:

6 steklenic za 60 din brez naplčila poštnih stroškov,  
12 steklenic za 108 din brez naplčila poštnih stroškov.

brati v »eni sami sapi« kar 50 dni in 50 noči, za sam natis tega neznanskega števila s 15 milijoni številkami pa bi rabili 10 knjig po 300 strani in na vsako stran bi morali staviti 50 vrst s po 100 številkami. Ogromno število zvez med možganskimi stanicami omogoča nepregledno množico misli, občutkov, spoznanj in hotenj, tako da je duševno življenje vsakega posameznika samo ena izmed neštetihi možnosti, ki jih omogoča notranja zgradnja njegovih možgan. Duševna višina posameznika se ravna po številu živčnih stanic v možganski skorji in po lahkoti, s katero se upostavljajo med njimi stiki. Otrok, ki se uči poštevanke števila 3, sili često v potu svojega obraza določene možganske stanice k pravilnemu medsebojnemu delovanju. Ko doraste, ugotovi »igraje«, da je 2×3 šest, tako izborni in hitro delujejo že tolikokrat preizkušene zveze med dotičnimi možganskimi stanicami!

Število stanic v sivi možganski skorji

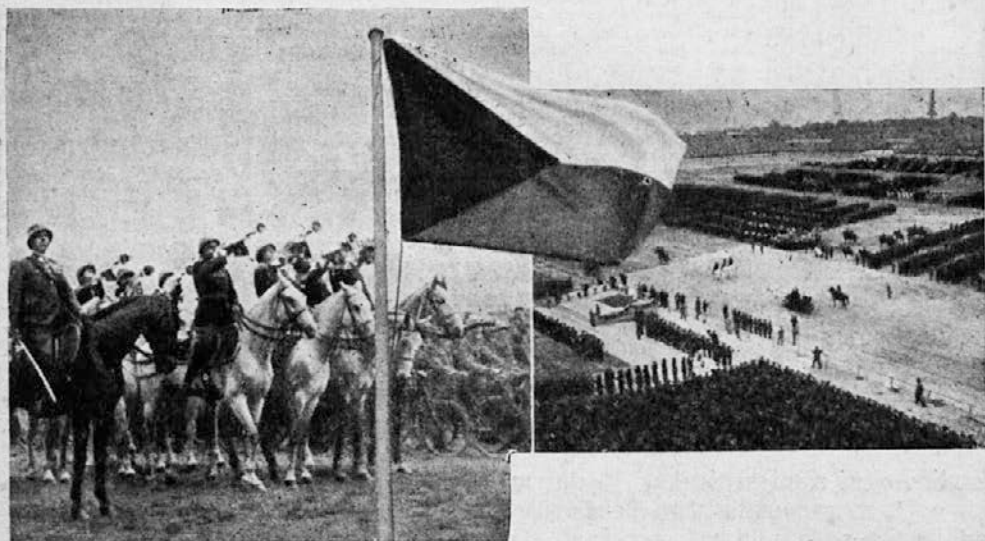
je pri človeku mnogo večje kot pri najvišje razvitih opicah; s tem v zvezi pa je tudi neizmerno povečana razgibanost duševnega delovanja. V človeških možganih so se močno razvila predvsem okrožja za višje umstveno delovanje, ki so pri opicah še čisto neznatna. Zaradi tega je duševnost človeka čisto svojevrstna, čeprav najdemo že pri šimpanzu prve početke razuma. Čisto v ozadje so pa potisnjeni pri človeku vodilni duševni pojavi živali, to je nagoni.

Žival se ravna skoraj pri vsem, ali pri vsem svojem delovanju po prirojenih nagibih ali nagonih, katerih se ne zaveda in katerim slepo sledi. Nagoni so se razvili v živalski duševnosti v dolgih tisočletjih in desettisočletjih in so se izoblikovali do dovršene popolnosti. Že tisočletja grade čebele geometrično pravilno satovje, vedno na isti strogo določen način, ne da bi se tega učile; mnoge vrste rib potujejo

za časa drstitve tisoče kilometrov daleč v oceane, ki jih niso še nikdar videle, ptic selilk se polasti v jeseni nemir, ki jih žene po natančno določenih potih v toplo Afriko in drugam, mlada mačka zadrgeče in krivi kremplje ob pogledu na okrvavljeno miško, ki ji jo je mati prvič prinesla, petelin besno preganja svojega tekmeča na kokošjem

normalni potek dejanja, vidimo, da žival sploh ne ve kaj dela.

Neka vrsta os skrbi za svoj naraščaj tako, da najprej izkoplje v zemljo jamico, ki jo nato začasno zadela. Nato odleti in ujame kakšno gosenco ali kako drugo žuželko. Ker je ta plen namenjen bodoči osji ličinki za hrano, ne sme niti pobegniti, niti zgnjiti; to do-



*Češkoslovaška armada*

dvorišču itd. Čim nižja je duševnost kake živali, tem bolj prevladujejo v njej slepi nagoni. Vsak nagon je sestavljen iz cele vrste posameznih, strogo zaporednih dejanj, katerih vsako poteka togo, nesprenmenljivo, brez zavesti, tako kot delovanje stroja. Lačni novorojenček nič ne misli, a vendar išče materine prsi »sam od sebe«, sesa in požira »sam od sebe«, ne da bi ga bilo treba tega šele naučiti. Najpopolnejše so se razvili nagoni pri žuželkah. Kot komplicirani nagonski stroji prično žuželke svoje življenje, ki je vpreženo v jeklen jarem nagonov, vse dokler ne pokonča nagonskega stroja smrt. Na prvi pogled zgleda, kot da so nagonska dejanja razumna, kot da žival pri tem misli. Če pa posežemo le malo v

seže osa s tem, da zastrupi svojo žrtev z želom tako, da ni »niti živa, niti mrtva«. Z ohromljeno žrtvijo poleti pred jamico, odloži tam v bolečinah se zvijajočo žrtev in odkoplje vhod v jamico. Potem zavleče ujeto zalogo žive hrane v votlinico, zabode globoko v goseničino telo svoje jajčece, gre iz votlinice in jo končno zadela. Delo je opravljeno, razvijajoča se osa bo dobro preskrbljena s hrano, imenitno skrita pred sovražniki in dobro zavarovana pred vremenskimi nepravilnostmi. Zamotano nagonsko dejanje je izborna poteklo in ne bi se mogli dovolj načuditi smotrenemu delu neznatne ose, če bi vse to izhajalo iz njene lastne odločitve. A njena duševnost je taka, da sploh ne more drugače ravnati kot



ravna in da nima pri vsem tem skrbnem početju niti trohice zasluženja.

mico zadelavati! Tačas pa položimo pred jamico ohromljeno gosenco, ki



*Češka legionaria v Rusiji*

Pustimo n. pr. naj zavleče osa ohromljeno gosenco v votlino, naj zabode vanjo jajčece in naj začne končno ja-

sno jo odvzeli kaki drugi osi! Po končanem delu se bo osa obrnila, hoteč odleteti. Tu pa zagleda zvijajočo se

gosenico, ki smo jo položili pred jamico in njene modrosti je takoj konec. Zvijanju gosenice pred votlinico sledi vendar odkopavanje! In nemudoma se spravi na delo. Ko pa zagleda v odkopani jamici gosenico z že vložnim jajčecem, jo pusti njena modrost zopet na cedilu. Delo je vendar že opravljeno, votlinico je treba samo še zapreti! Ko je votlinica drugič zaprta, zagleda znova zvijajočo se gosenico in jamico je treba seveda znova odpreti! Njena duševnost enostavno ne more spoznati stvarnega stanja. Kaj takega se ji ni še nikdar pripetilo — in verjetno tudi njenim prednikom — in tako bega od ene gosenice do druge, ne da bi jo njeni možgani poučili, da ni tako prav. Nagoni delujejo izborno samo v normalnih okoliščinah, vsaka novost jim je nerazumljiva. Da so se izoblikovali v svoji dovršeni popolnosti, zato je bilo treba dolgih tisočletij in razumljivo je, da se ne morejo v svoji okorelosti izpremeniti v kratki urici!

Nagoni, ki obvladujejo v tako veliki meri vso duševnost živali, so zadobili pri človeku tekom dolgega razvoja podrejeno vlogo. Kar je nagonov pri človeku ostalo, so vsi prepojeni z višjo duševnostjo in v veliki meri podvrženi naši volji. Le v izrednih primerih se sprostijo s svojo nekdanjo živalsko silo in tedaj je človek čisto nevaren živ dokaz svojega živalskega izvora.

Z razvijajočimi se možgani je ralo tudi duševno življenje človečnjakov. Vedno več pojmov je obvladoval njih um in v družinskem ter drugem sožitju je bilo vedno pogostejše potrebno medsebojno sporazumevanje. Medsebojno sporazumevanje ni posebna novost človečnjakov. Mnoge višje razvite živali, posebno mnoge ptice in sesalci, razpolagajo z večjo ali manjšo množino znakov za sporazumevanje. Že enolično krakanje jate vran ni nekaj tako dolgočasnega, kot se nam navadno dozdeva. Po dolgotrajnem opazovanju, ali bolje prisluhovanju, spo-

znamo lahko čisto svojevrstne »napeve«, katerih vsak ima svoj poseben pomen. Z njimi si vrane sporočajo razne stopnje preteče nevarnosti, opozarjajo se na smer nadaljnega leta, včasih zveni v njihovem krakanju dobrohoten pozdrav, drugič pa izražajo s svojim zahtevnim k-r-r-r-a-v svoje svatovsko razpoloženje. Vsak ljubitelj psov spozna po načinu lajanja duševno razpoloženje svojih varovancev. Tako so ugotovili pri golobih in kokoših po 12, pri psih 15, pri govedu 22, pri nekaterih vrstah opic po 20 različnih glasov, katerih vsak ima svoj določen pomen. Tudi prvi človečnjaki so se gotovo še sporazumevali na tak priprost način. Razen tega so si gotovo že prav kmalu pomagali s prvim, še danes najbolj razširjenim »mednarodnim« jezikom — s kretnjami. Silen razvoj možgan je končno dovedel do tega, da je začel človek označevati posamezne pojme z besedami. Človeška govornica pa se bistveno razlikuje od živalskega sporazumevanja. Živalsko sporazumevanje primerjamo lahko s signaliziranjem z zastavicami, kot ga uporabljajo pri vojakah, ali kot so ga včasih uporabljali na ladjah. Gotov signal z zasta-

---

**DOBER IZBOR!** Vsak, kdor zna prav razpolagati s svojim denarjem, se ne more takoj brez premisleka odločiti, da kupi kar je, temveč bo prej gledal na tvornost in veno predmeta, ki ga kupuje, a to vse znači premišljeno izbrati in kupiti. Ali danes je zelo malo stvari, katere bi se moglo brez napake izbrati in kupiti, ter da te za svojo svrhu popolnoma odgovarjajo, a med te spada splošno poznano in priljubljeno **Thierry-Jevo Centifolijsko mazilo** za rane, poznano kot izvrstno sredstvo pri svežih in zastaranih ranah, kakor tudi **gnojljivih ranah in turih**.

To mazilo **omili bolečine**, a vsled svojega globokega delovanja izpod kože rane dobro **prečisti in razkuži**.

Podrobno o tem opisuje oglas v našem koledarju.

Naročajte to mazilo naravnost od: Lekarne pri »Angelu Varuhu«, **Adolf-a** pl. **Thierry-nasl., Pregrada** št 182, (via Zagreb), Savska banovina, Jugoslavija.

2 lončka skupaj s pakovanjem in poštnino din 28, 4 lončki din 48 —.



## CLIO šumeča limonada

v tabletah po 50 par

Slastna osvežujoča pijača za staro in mlado / Dobi se povsod, kjer so vidni lepaki „Clio“



## Kateri čevlji se Vam bolj dopade?

Gotovo prvi, bolj negovani čevlji! Vsak čevlj mora napeti na koplto in ga čistiti z dobro terpentinsko kremo, potem bo zelo trpežen in Vam v veselje

Najbolj zahtevana in največ razširjena je krema za čevlje

# Šmol-pasta

vico je pomenjal n. pr.: »Ali je vse zdravo?«, drug signal: »Ali prinašate kaj pošte?« in podobno. Na tak priprost način je možno staviti nekaj najvažnejših vprašanj in dobiti nanje odgovor in nič več. Nemogoče bi bilo n. pr. na ta način sporočiti pozdrav: »O kako srčno se veselim, ko po dolgih, težkih letih zopet vidim svojo drago rojstno hišo!« Živali se sporazumevajo v različnih položajih z različnimi signali, ne morejo pa teh signalov samih smiselno sestavljati in izražati z njimi svojih namer, občutkov in misli. (Kolikor jih sploh imajo!) Človek pa veže posamezne besede, ki mu pomenijo določene pojme v stavke, ki izražajo lahko še tako zamotane misli, občutke in hotenja. Kot je mogoče s 25 črkami naše abecede spisati vse knjige, ki so ali ki bodo kdarkoli izšle v knjižni slovenščini, tako je mogoče sestaviti cele množice stavkov, katerih vsak nam izrazi posebno misel, že z majhnim besednim zakladom. Z

medsebojnim sporočanjem izkustev, spoznanj, občutkov in namer se je silno naglo pospešil nadaljni duševni razvoj človeka. Posamezen človek ni več navezan sam nase. Živa govorica je povezala vse ljudi v veliko zajednico, v kateri je lahko vsak posameznik deležen spoznanj vseh in vsi spoznanj enega.

Že sredi preteklega stoletja so našli prve telesne preostanke pračloveka. Leta 1856 so odkrili v Neandertalu pri Düsseldorfu v Nemčiji na strmi apnenčasti pečini 5 m dolgo votlino. Ko so delavci odstranjevali s tal votline kaka 2 m debelo plast glin, so zadeli na »človeško« okostje, ki je bilo z glavo obrnjeno proti izhodu votline. Kostni so bile močno preperete, tako, da jih niso spočetka niti dobro opazili in tako so večino okostja uničili. Ohranil se je samo zgornji del lobanje, nekaj kosti zgornjih in spodnjih udov in nekaj odlomljenih kosov reber. Natanč-

nejša preiskava je pokazala, da so morale pripadati te kosti bitju, ki je brezdvomno hodilo pokonci, ki pa je bilo vseeno precej drugačno od današnjega človeka. Čelo je bilo izredno nizko in nazaj obrnjeno, cela lobanja nizka, nad očesnima votlinama pa sta se nahajala močna, stršča koščena nabora. Ta najdba je vzdignila mnogo prahu, ki se ni polegel dolga desetletja, saj je šlo za načelo rešitev vprašanja o resničnem obstojanju vmesnih členov v razvojni vrsti človeka. Ena stranka je proglašala nekdanjega lastnika teh preperelih kosti za človeškega prednika iz ledene dobe, druga pa je razlagala, da so posebnosti najdenih kosti posledice raznih bolezni, za katerimi je trpel davni nesrečnež. Mnogi se nikakor niso mogli sprijazniti z domnevno starostjo te najdbe in ugibali so celo, da-li si ni poiskal na onem samotnem mestu groba kak ruski kozak iz napoleonskih vojn. 31 let pozneje so našli podobne, a številnejše preostanke v neki votlini pri belgijskem mestu Spy. Ta najdba je bila neprimerno ugodnejša, ker so obenem izkopali iz iste plasti številno orodje in sicer ne iz Napoleonih časov, ampak iz stare kamene dobe, zraven pa še celo množico kosti najrazličnejših že davno izumrlih živali, tako n. pr. kosti mamuta, kateremu je moral biti izkopen pračlovek potemtakem sodobnik. Pozneje so se podobne najdbe vedno češče množile, tako da poznamo danes že nad 30 najdišč pračloveka, a vsa iz Starega sveta in prav nobenega iz Amerike. Razen najdb pračloveka, ki je današnjemu človeku še najbližji, so izkopali v zadnjih 47 letih tudi preostanke drugih davnih človečnjakov, med katerimi sta najbolj poznana opičji človek ali predčlovek iz Trinila na južnoazijskem otoku Javi in pa predčlovek iz okolice Pekinga na Kitajskem.

Zanimiva je primerjava velikosti lobanjskih votlin najdenih človečnjakov. Dočim doseže največja lobanjska votlina opic kakih 600 cm<sup>3</sup>, obsega lobanjska votlina opičjega človeka z Jave kakih 900 cm<sup>3</sup>, a lobanja pračloveka iz

Neandertala se približuje z vsebino preko 1200 cm<sup>3</sup> že močno lobanjam današnjih ljudi, ki vsebujejo navadno kakih 1400 cm<sup>3</sup>. Pekinski predčlovek je živel v začetku ledene dobe, pred kakimi 500.000 leti. V votlini, v katero se je zatekal, so našli tudi različno kameno orodje, ki ga je uporabljal in pa ostanke pepela in oglja, znamenje, da se je že posluževal ognja. Med vsemi najdbami davnih človečnjakov pa je najboljše in nam najbližja najdba krapinskega pračloveka, ki je živel pred najmanj 30.000 leti.

Skozi hriboviti svet, ki prehaja kot zadnji izrastek Alp polagoma v veliko Panonsko ravnino, teče blizu slovensko-hrvaške meje proti jugu reka Krapinica. V njenem koritu se počasi kotalijo oblice, večji in manjši okroglasti kamni iz raznovrstnega materijala, ali pa leno drse po dnu sploščeni splaki. Hribi na obeh straneh reke so porasli z lepim gozdom, ob strugi sami pa se vrste pasovi rodovitne zemlje, ki omogočajo raznim kulturnim rastlinam bujno rast. Glavno naselje v tej dolini je mesto Krapina. Poleg mestne-





To je varstvena znamka  
edino pristinega  
**THIERRY-BALZAMA.**  
Varujte se ponarejanja!



To je varstvena znamka  
edino pristinega  
**THIERRY-JEVE CENTIFOLIJSKE MASTI!**  
Varujte se ponarejanja!

Veliki cenik, poučno brošuro, koledar 1939 pošljem na zahtevo brezplačno.

## THIERRY<sup>JEV</sup> BALZAM

Edino pristen samo z zakonom varstvenim žigom »Zelena nuna« in imenom »Thierry

Uporablja se pri motnjah prebave, hlipkanju, kolcanju, želodčnih bolečinah, pomanjkanju teka, želodčnih krčih, črevesnih boleznih in driski. — Nadalje pri oslabeledosti, onemoglosti, nezavesti, proti zobobolu, pri boleznih ust in grla za grgranje ter kot blažilno sredstvo bolečin in trganja udov.

Oglas po uver. min. zdravja in soc. pol. S. br. 12947 od 7. V. 1934

## THIERRY<sup>JEVO</sup> CENTIFOLIJSKO MAZILO

(mast za rane) edino pristno samo z zakonom varstvenim znakom križa z ovito kačo in s centifolijsko rožo

Thierry-jeva mast iz centifolije ublažuje bolečine, izvleče iz rane nesnago, pospešuje zdravljenje rane, ublažuje obolenja, ter se toplo priporoča pri različnih svežih in zastaranih, kakor tudi gnojnih ranah in turih, ker je razkuževalno sredstvo, poznano v tu- in inozemstvu. **Thierryjevi zdravilni izdelki** (Thierry-Balzam in Centifolijska mast) se dobivajo v lekarnah, a kjer jih ne dobite z zgoraj omenjenimi zavarovalnimi znamkami, jih naročite naravnost od:

Lekarna pri „Angeļu Varuhu“, **Adolf-a pl. Thierryja** nasl.

**Pregrada št. 182** (via Zagreb) Savska ban.

Cene Thierry-Balzama skupaj s pakovanjem in poštino:

6 steklenic 60 din, 1 velika specialna steklenica 55 din.

Cene centifolijske masti skupaj s pakovanjem in poštino:

2 lončka 28 din, 4 lončki 48 din, 6 lončkov 66 din.

**PRI VEČJIH NAROČILIH ZNATEN POPUST!**

Pošilja se po povzetju ali pa če se denar pošlje vnaprej.

Veliki cenik, poučno brošuro, koledar 1939 pošljem na zahtevo brezplačno.

Oglas po uver. min. nar. zdravja in soc. pol. S. br. 12-948 od 7. VI. 1934

ga kopaljšča se dviga tik nad reko hrib Hušnjakovo. V višini 25 m nad sedanjim tokom reke je vdelen v steno hriba plošča, ki te opominja, da je bila tu nekoč votlina, v katero se je zatekal in tudi bival v njej krapinski pračlovek. Leta 1936. umrl profesor zagrebškega vseučilišča, Gorjanović-Kramberger, je vodil v letih 1899, 1900, 1903 in 1905 izkopavanja te votline in je vse najdbe tako temeljito in strokovnjaško obdelal, da je po njih postalo malo mestece Krapina svetovnoznan.

Ledena doba, ki je napočila pred kakimi 500.000 leti, ni bila v vsem svojem trajanju enotna in ledena, kot bi sklepali po imenu. Mrzlim dobam, v katerih je bila poledenitev mnogih predelov Zemlje izredno močna, so sledila toplejša obdobja, v katerih so postale zime krajše in milejše, ali so se pa sploh umaknile stalno toplemu podnebjju. Tako razlikujemo vsega štiri ledene dobe, med njimi pa tri medledene, v katerih so se ledeniki umaknili visoko v gorovja in so se prej zaledenele doline in gri-

či odeli v bujno rastlinsko odejo. Čas pred kakimi 30.000 leti pade v tretjo medledeno dobo, v kateri je bila temperatura ozračja znatno višja kot danes. Dolina in obronki okoli Krapine, so bili tedaj zaraščeni z mnogo »toplejšim« rastlinstvom. Temni gozdovi, neprodorne goščave in soparne loke so omogočale življenje izredno pestremu živalstvu. Razen množice živalskih vrst, ki žive tam še danes, so oživljali



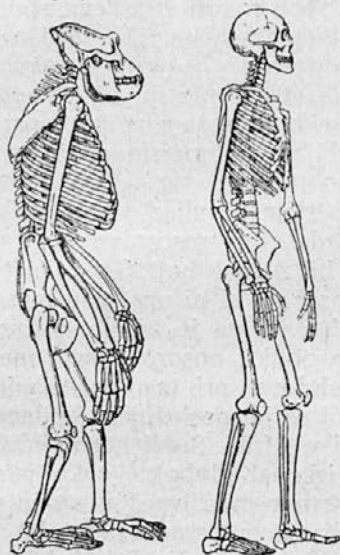
tedanjo pokrajino še celi tropi živalskih vrst, ki jih danes ne najdemo več tam, ali pa ki so že povsod izumrle. Reka Krapinica je bila tedaj precej večja in je tekla 25 m višje od današnjega korita. Že potem lahko sklepamo, kako počasno je ustvarjanje narave. V peščenjak hriba je Krapinica sčasoma izkopala prostorno votlino. Na dno votline je nanescala kakih 80 cm debelo plast blata in peska, nad to plast pa je v nadaljnjem svojem poplavljanju nagromadila močno plast debelejšega kamnja. Med debelejšo kamnjo je voda še nadalje odkladala glinasto blato, s stropa votline so se pa luščili drobni kosci peščenjaka in padali na tla. Tako je nastala končno iz debelejšega kamnja, blata in odkrušenih koščkov peščenjaka plast, ki je pokrivala dno votline metre na debelo. Cela množica kamenega orodja, ki je bila raztresena po tej plasti dokazuje, da je moral že za časa njenega nastajanja pračlovek pogosto zahajati v votlino. Pozneje je voda spremenila smer toka in ni več

dosežala dna votline. S stropa so se pa še vedno krušili delci peščenjaka in padali na tla. Pokrivali so orodje, ki ga je pračlovek v jami odmetaval, ognjišča, ki jih je uporabljal, preostanke njegovih poedin in pa trupla bitij, ki so tu umirala. Tekom dolgih dob so zapolnili raz strop padajoči delci skoraj vso votlino, tako, da je bilo njeno dno končno pokrito z 8.5 m debelo plastjo materiala. Gorjanović je preračunal, da je rabila ta plast za svoj nastanek najmanj 8000 let. Dolge dobe je zahajal pračlovek v votlino, saj je bila cela plast polna ognjišč in vsakovrstnega orodja!

Najvažnejši je del plasti, ki je ležal približno 1 m nad naplavljenim materialom. Tu se je nahajalo veliko ognjišče in velika množica večinoma razbitih in tudi več ali manj ožganih kosti, ki so pripadale najmanj desetim poedincem pračloveka, različnih starosti, otrokom in odraslim. Iz ogromne množice najdenih kosti, si lahko dobro in zanesljivo ustvarimo sliko zunanosti krapinskega pračloveka.



Krapinski pračlovek je bil majhne rasti, dosegal je največ 160 cm. Truplo je moralo biti čokato, na precej kratkih nogah. Sklepamo lahko, da je sicer hodil pokonci, a da je imel pri tem kolena nekoliko upognjena in celo truplo nagnjeno nekoliko naprej. Gla-



Sl. 1: Levo okostnica gorile, največje, najmočnejše in najredkeje človeku podobne opice; desno okostnica človeka

va je bila razmeroma velika. Lobanja je bila nizka, z izredno nizkim čelom, oči so bile bolj razmaknjene kot pri današnjem človeku in so tičale globoko pod mogočnimi koščenimi nabori. Nos je bil kratek, nizek in širok. Zobje so bili mnogo močnejši kot pri nas, ravnotako pa seveda tudi čeljusti in pa mišice, ki so jih premikale. Spodnja čeljustnica ni imela koščenega podbradka, kot ga vidimo pri današnjih ljudeh, vsled česar je potekala brada v loku od ust k vratu. Kakšne barve so bili lasje, oči in koža ne moremo povedati. Najdene kosti so pripadale dvem plemenom. Eno je bilo višje rasti, vendar ni imelo preko 160 cm te-

lesne višine, drugo je bilo manjše in je imelo nižje čeljusti kot prvo.

Duševne zmožnosti krapinskega pračloveka so morale biti, sodeč po njegovem izredno nizkem čelu in majhni možganski votlini, v primeru z današnjim človekom zelo majhne; saj so bili ravno čelni in temenski deli možgan izredno majhni. Gotovo ni bilo duševno uživanje najljubša zabava davnih Krapinčanov! Skoro gotovo še niso znali govoriti, vsaj v današnjem smislu ne, a dajali so od sebe različne glasove in so se gotovo sporazumevali tudi s pomočjo kretenj. V tej domnevi nas potrjuje predvsem njihova spodnja čeljustnica, brez koščenega bradnega izrastka. Na ta izrastek se priraščajo pri današnjem človeku predvsem govornilne mišice. V tej domnevi pa nas podpira tudi rentgenska preiskava spodnje čeljustnice krapinskega pračloveka, ki nam dovoljuje natančnejši pogled v njeno notranjo zgradnjo. Najraznovrstnejše orodje, ki ga je zapustil krapinski pračlovek pa priča, da je bil, kljub vsem tem pomanjkljivostim, vseeno mogočen, brezobziren, krut in respekt vzbujajoč faktor tedanjega živega sveta.

V toplem podnebjju tedanje dobe se je klatil pračlovek po goščavah in gozdovih okoli Krapine. V reki je od časa do časa nabiral pripravno trdo kamenje, ki ga je na posebne načine tolkel, da je dobivalo ostre robove ali konicice in pripravljal tako najrazličnejše orodje, večinoma v velikosti škatlice za vžigalice ali slično. Gotovo je nosil

V LASTNEM INTERESU vsakega je, ki bo leha na astmi, pljučni bolezni ali kaj sličnem, da se posluži najbolj znane in dolgo let obstoječe firme Puhlmann & Co., Berlin 436, Müggelstrasse Nr. 25—25a, ki pošlje vsakemu brezplačno in prosto poštne poučno brošuro s slikami. Prečitajte oglas v oglasnem oddelku.

## Gospodinja! Ali že kuhaš s plinom?

najpotrebnejše orodje stalno s seboj, mogoče v posebni kožni torbici. Jedel je vse, kar je mogel dobiti pod zob: vse od plazeče se golazni do največjih živali, pa seveda tudi mnogovrstne rastlinske plodove in korenine, ki sta mu jih nudila goščava in gozd. Živali je pobijal s kamenjem, s palicami, z ostrim kamenitim orožjem, ali pa jih je lovil v pasti, jim nastavljal zanjke in podobno. Pogosto je zavlekel ubite živali v votlino, kjer se je z njimi nadalje gostil. Iz mnogih, v jami zavrženih, do danes ohranjenih kosti teh živali, izvemo za nekatere »specialitete« teh gostij.

Največ, in sicer več kot 300, živalskih kosti v krapinski votlini pripada Merckovemu nosorožcu, ogromni, povsod že zdavnaj izumrli živali, ki je imela nad nosom dva velika, zaporedna roga. Njegov še danes živeči bližji sorodnik, afriški nosorožec, ki je brez repa preko 3 m dolg, preko 1½ m visok in ki doseže tudi 2000 kg teže, nam še danes nudi približno sliko orjaške-

Trgovina dvokoles, Auto- in Motopribor,  
Radio in šivalnih strojev

**HENRIK ARLATI**

M A R I B O R, Ulica 10. oktobra št. 4

se priporoča

ga, v svoji togoti strašnega sodobnika krapinskega pračloveka. Še danes prebivajo nosorožci najrajši v goščavah in neprodernih gozdovih blizu vod, kamor se hodijo napajat in kopat. Ker uporabljajo stalno iste poti, zglejajo končno njihove »steze« kot globoko v zemljo steptane ulice, sredi goščave in pragozda. Boj nosorožca in pračloveka je bil neenak boj. S svojim priprostim orožjem si ni upal nad takega orjaka, ker ga pa je vseeno močno skominala obilica nosorožčevega mesa, se je posluževal pri tem počenjanju zvičaj, kot se jih poslužujejo še danes domačini v Afriki. Sredi nosorožčeve ulice je izkopal globoko, ozko jamo, ki jo je skrbno prikriž z vejevjem in potem brez posebne nevarnosti pobil ujeto žival. Kose ubite živali je jedel kar pri pasti, ali pa si je poiskal pripraven prostor, kjer se je nadalje mastil in nekatere kose tudi opeknel in spekel, kot nam pričajo posamezne v krapinski votlini najdene opečene nosorožčeve kosti. Posebna slaščica so morali biti krapinskemu pračloveku nosorožčevi mladiči, ker so našli v votlini vse polno kosti mladih in celo še nerojenih nosorožcev. S kako vnemo je moral davni Krapinčan prirerjati love na breje in doječe nosorožčeve samice! Izdatne love je prirerjal tudi na tura, divjega prednika našega domačega goveda, od katerega je najdenih v krapinski votlini 60 zob in vse polno drugih kosti. Kost

DOBRI STARI ČASI SO MINULI! Svet se je v zadnjem stoletju temeljito izpremenil. Vendar so še vedno **dobra, stara zdravila!** Prosimo Vas, da prečitate v lastnem interesu oglas, natisnjen v tem koledarju, o pravem samostanskem balzamu **100-letne lekarne Gebauer-Bač**, ki se ga kot prvo pomoč v sili in kot najplemenitejše hišno sredstvo ne more dovolj priporočiti! Nabavite si ga tudi VI!





so povečini razbite in mnoge ožgane. Posebno dolge cevaste kosti je razbijal namenoma, da je lahko posrkal iz njih mozeg, čigar uživanje je moralo biti zanj višek vseh zemeljskih slasti. Iz kosti je izdeloval tudi orodje, kože ubi-

lovskega revirja, se je podal naprej, s »trebuhom za kruhom« in se je oddaljil iz soseščine votline.

Številna ognjišča s pepelom in ogljem v vsem 8½ m debelem skladu na dnu krapinske votline, dokazujejo, da



Sl. 2: Okostje glave človeka, šimpanza in orangutana, človeku podobne opice z velikih azijskih otokov Sumatra in Borneo

tih turov pa je predelaval za oblačila.

Od večjih živali je lovil še rjavega medveda in neprimerno večjega, že izumrlega medveda-brlogarja, ki je pa tudi sam zahajal v votlino, v njej pogosto gospodaril in v njej umiral. Kot »priboljšek« so se pojavljali na mizi pračloveka še bobri, od katerih je gotovo uporabljal tudi dragocene kožuhe, dalje divji veper in že izumrli orjaški jelen, čigar rogovje je merilo v vsej svoji košatosti preko 3½ m. Redkokdaj pa so našli, ukanjeni po pračlovekovih zvijačah, svoje poslednje počivališče v pesku krapinske votline hitri tekači, kot n. pr. navadni jelen, srpa in divji konj.

Razen vseh naštetih, so našli v krapinski votlini še kosti mnogih drugih vrst živali, ki so prišle v votlino deloma prostovoljno, deloma kot plen pračloveka-lovca. Ko je krapinski pračlovek pospravil najlepše iz svojega

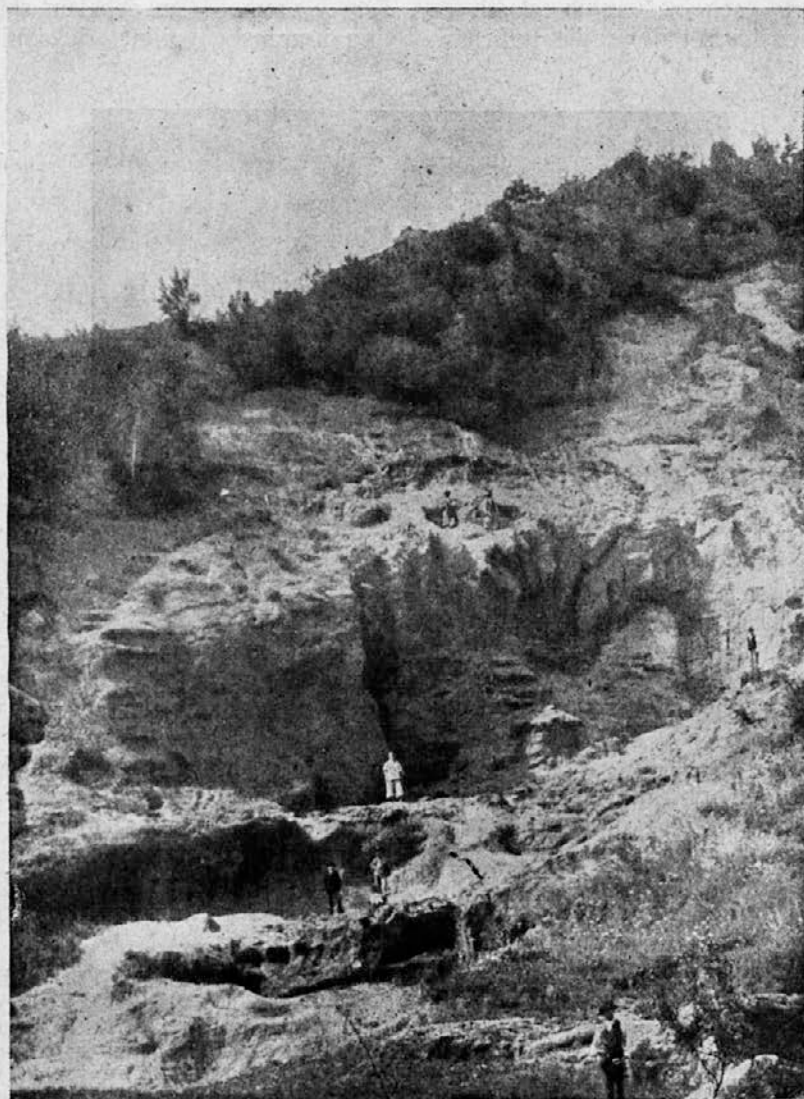
je pračlovek že znal uporabljati ogenj. Verjetno je, da ga je znal že sam pripravljati in da ni bil vezan samo na skrbno čuvanje ognja, ki ga včasih nudi narava. Gorjanović je tolmačil odlomljen košček prvotno mogoče ¼ m dolge bukove palčice, ki je bil na enem koncu zaokrožen in nekako ožgan, za pripravo s katero je pračlovek proizvajal ogenj. Svojo »vžigalico« je pračlovek postavil po tej razlagi z zaokroženim koncem v plitvo globe-

DOBRO HIŠNO SREDSTVO VELJA VEČ KOT TISOČ DOBRIH NASVETOV! Hišni fluid »Biljna rosa«, izdelek 100-letne lekarne Gebauer-Bač, je očitno najboljši in najbolj izkušeno sredstvo za vse in vsakega! Radi tega berite v lastnem interesu celostranski oglas te stare in priznane lekarne v našem koledarju in zahtevajte brezobvezno malo, poskusno stekleničico hišnega fluida »Biljna rosa«, ki se pošilja popolnoma brezplačno. Zadostuje, da jo zahtevate z dopisnico.

**Plin, aparati, koks, katran, benzol - Mestna plinarna - Tel. 43-27**

lico suhega lesa in jo potem hitro vrtel med dlanmi. Na ta način proizvajajo ogenj še danes nekatera avstralska ple-

nimi kostmi se nahaja desna ključnica, ki si jo je moral davni Krapinčan pri kakem silovitem padcu ali udarcu zlo-



*Sl. 3: Hrib Hušnjakov pri Krapini za časa izkopavanj v krapinski votlini. V peščenjak a je izdolbla reka široko odprto votlino; do b je nanesla naplavine, na katere so padali s stropa delci peščenjaka in stvorili metre debelo plast, ki je pri c še neprekopana.*

mena. Mogoče pa je netil ogenj s pomočjo kresanja ali tudi kako drugače.

Krapinski pračlovek je doživljal tudi razne nezgode in nesreče. Med najde-

miti, ki se je pa pozneje lepo zarasla. Ze tedanja skromna civilizacija pa je odtegovala pračloveka naravi in spreminjala način njegovega priprostega

življenja v taki meri, da so se pojavljale na njegovem telesu že neugodne posledice. Na nekaterih najdenih kosteh in kostnih sklepkih so vidne bolezenske tvorbe, pa tudi pomanjkljivo razvita sklenina na približno desetih najdenih zobeh, priča o senčnih straneh popolnega umikanja iz objema narave.

Posebno začudenje pa je vzbudilo dejstvo, da so bile skoraj vse najdene pračloveške kosti strahovito zbite, strte in razmetane. Razbite so bile vse lobanje in vse čeljusti in povečini močno ožgane, a niti ena od razbitih cevastih kosti ne kaže sledov ognja. Vseh deset ali več davnih praljudi, otrok in odraslih oseb, katerim so nekdanj pripadale najdene kosti, je moralo umreti strahovito nasilne smrti. Po njihovi smrti je moral nekdo trgati z njih še gorko meso, piti njihovo kri, razbijati njihove cevaste kosti, sesati iz njih še topel, surov kostni mozeg, kuriti ogenj in pripravljati iz posameznih odlomljenih, odsekanih in odtrganih kosov — pečenko. Nihče drugi ni mogel biti to, kot pračlovek sam. Oboroženo krdelo praljudi je iz zasede napadlo in pobilo drug trop praljudi in zavleklo mrtva trupla v votlino, kjer je priredilo ljudožrsko pojedino in se gostilo na njej, dokler ni bil pospravljen zadnji kos mesa. Nasičeni zmagalci so odšli, sledovi njihovega početja pa so se ohranili do danes. Ogromno ognjišče v krapinski votlini z vsenaokrog razmetanim orodjem je prva velika priča kulture pračloveka, obenem pa tudi priča velikega poboja človečnjakov.

\*

SAMO KDOR PRAVILNO KUHA, kuha dobro in varčno! To velja za vsako jed, posebno pa še za belo kavo. Kadar kuhate kavo, mislite na tole: Za dobro belo kavo je treba dodati dobro mero »Pravega Francka« — rajši malo več kakor pa premalo!



Sl. 4: Krapinski pračlovek, kot si ga mislimo po dopolnitvah najdenih kosti z mehkiimi deli

V zadnji ledeni dobi, ki je sledila tretji medledeni, postajajo sledovi pračloveka vedno redkejši; pojavijo pa se številna selišča človeka, ki je že v vseh bistvenih znakih enak današnjemu človeku. Kultura stare kamene dobe se umika popolnejši kulturi nove kamene dobe. Človek te dobe je imel že mnogo višje razvito duševno življenje kot pračlovek. Premišljal je že o življenju in o sebi, saj je n. pr. na svojevrsten način pokopaval svoje mrlične in okrašil marsikatero svojo votlino s priprostimi rizbami živali in ljudi, s slikami lovskih prizorov itd. Iz kosti in rogovij je rezljal različne kipce, okrašene palice, na nit nanizane lupine školjk je uporabljal za nakit in podobno. Čeprav je bilo življenje teh ljudi še zelo preprosto in njihovo znanje kaj skromno, so ravno oni bili tisti tihi in nepoznani delavci, ki so v vztrajnem delu iz

**Cenen in dober koks kupite v plinarni!**

roda v rod izpopolnjevali svoje znanje in ustvarjali tako temelje tudi naše današnje kulture. Saj zasledujemo lahko razvoj človeškega duha od teh prvih početkov nepretrgoma vse do onih časov, ko si je ustvaril že visoko kulturo in nam začel zapuščati o sebi pisana poročila.

Tako se je začel človek vedno bolj odtujevati divji naravi, vedno više se je začel dvigati nad njo, vedno uspešneje je začel posegati v njeno snovanje. Nič več ni vezan na počasen tempo, v katerem se izpopolnjuje ostala živa narava. Sleherna izmed stotisočev živalskih vrst, ki prebivajo danes na Zemlji, je z vsemi svojimi organi in z vsem svojim telesnim ustrojem prilagodena razmeram v katerih živi. Njihove pri-



Sl. 5: Iz kremenjaka izdelan »nož« krapin-skega pračloveka v polovični velikosti

lagoditve so dostikrat tako popolne, da strmimo nad iznajdljivostjo narave. A vsak živalski organ, pa naj si bo še tako popolen, deluje dobro samo v ozkih mejah, na katere je žival prilagojena. Ptičje krilo ustreza izborno letanju po zraku, ribja plavut plavanju v vodi, srnina noga tekanju po gozdovih, a vendar si ne bo nobena teh živali nikoli osvojila sveta, ker ne more preko ozkih mej, v katerih živi. Njihovi organi se izpopolnjujejo lahko samo v počasnem tempu zemeljske zgodovine. Če se začno življenjski pogoji hitreje izpreminjati, začno izumirati, kot vidi-

mo n. pr. pri današnjih nosoročjih, slonih, zvereh in celi množici drugih živali, ki nimajo uspešnih obrambnih sredstev zoper človeško orožje, ali pa



Sl. 7: Umetnost človeka iz kamene dobe. Iz jelenovega rogovja izrezljano palico je davni človek okrasil s slikami, ki jih je urezal vanjo z ostrim, kamenitim nožem. Na prednji strani vidimo dva bežeča divja konja. Nag človek (ali je pri tem opravilu odvrigel oblačilo?) se pripravlja, da vrže v desnega sulico. Za človekom vidimo kačo, ali ptico, ki steguje svoj vrat. (Iz predzgodovinske naselbine pri La Madeleine v Južni Franciji, dve tretjini naravne velikosti)

ki se ne znajdejo več v naravi, ki jo tako temeljito spreminja človek — najiznajdljivejši in zato najzmagovitejši član žive narave. Utekel je osorni naravi v kateri žive živali in ustvaril si je milejšo naravo v šotorih, kočah, hišah, kjer ga ne dosežajo več vremenske nepravilike in divji srd zveri. Po svoji uvidevnosti in volji izsekava in preko-

**Pot k sreči.** Ni sreče in veselja brez zdravja. In vendar so mnogi ljudje tako lahkomišeln, da se ne varujejo pred boleznijo. Prehladek, to ima vsak, bo zopet prešlo! Posledica tega je večkrat dolga in težka bolezen, ki ni brez škode za življenje. Že 50 let priznane Kaiserjeve prsne karamele so preprečile že mnogo zla, one ščitijo pred posledicami prehlada. Razvijajo v grlu toploto in raztapljajo sluz. Za časa dihanja na mrzlem zraku Vam bo ena Kaiserjeva prsna karamela v ustih varovala zelo občutljive služne kožice Vaših dihal pred prehladom in njegovimi neprijetnimi posledicami. Zaradi svojega prijetnega okusa so priljubljene pri starih in mladih. Karamele morate v ustih počasi raztopiti. Majhnim otrokom pa jih dajte v mleku ali čaju. Dobe se v lekarnah in drogerijah.

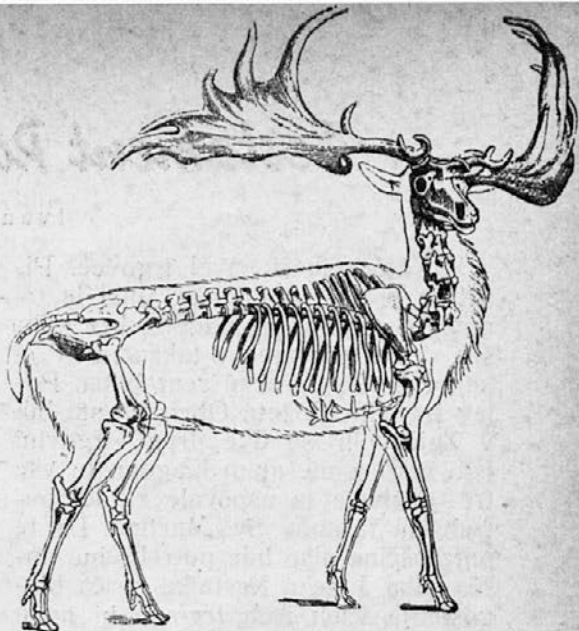
**Franjo Bureš**

urar, optik in juvelir

Maribor, Vetrinjska 26 - Tel. 29-09

Izprašan optik - Zaprizežen sodnijski izvedenec

pava prirodo, jo nasaja in poziduje ter ustvarja svoj lastni svet. Orodje, ki ga rabi, nastaja v tempu stvariteljskega duha in nič več ne v tempu razvoja živalskih organov. Strl je tempo cele ostale narave in začel gledati nanjo z drugimi očmi. Nič več ni žival, ki se peha od minute do minute v boju za obstanek; nič več ni njegovo najvišje vodilo: žreti ali požrt biti! O njegovem nadaljnjem razvoju bo odločalo predvsem spoznanje in zmaga ali poraz koristnega, dobrega in lepega. Neizmerno je število misli, ki jih bo še zamislil in domislil človeški rod. Naj bi zmagale in se uresničile tiste, ki bi čim bolj osvobodile človeški rod njegove živalske dediščine in ga privedle na vedre višave človečanstva, kot sanja vsak resnično kulturni član človeške zajednice.



Sl. 6: Izumrli orjaški jelen, sodobnik krapinskega pračloveka

*Vsakdo naj ve,*

da je trgovina s papirjem, pisarniški strojepisnimi, razmnoževalnimi, tehničnimi in šolskimi potrebščinami

**Jv. Bonač**

*Ljubljana,*

*Selenburgova ulica 5*

najbolje sortirana trgovina

Obračajte se z zaupanjem do nje, ker dobite pri njej prav vse, kar potrebujete najmoderneje urejena pisarna, v prvovrstni kakovosti po konkurenčno nizkih cenah

**Važni oddelki:**

polnilna peresa / zastopstvo za svetlopisni papir OZALID / pisemski papir / albumi, trgovske knjige, pisalne garniture / keramika

*Vse vrste tiskovine Vam izdeluje čedno in lično po solidni ceni*

**TISKARNA**



**JEREB  
FRANJO**

*Ljubljana, Celovška cesta 14  
(Nasproti velesejma) | Telefon 35-52*

*Zahtevajte proračune!*

**Plin — kurivo sodobnosti!**

# Testament Pavla Obrisača

Ivan Vuk

V Zajčevcih je živel trgovec. Pisal se je Jože Obrisača. Imel je trgovino z mešanim blagom, ker kakšna druga trgovina v takšnem kraju kakor so Zajčevci ni rentabilna. Poleg trgovine Jožeta Obrisača sta bili v Zajčevcih še dve drugi trgovini isto tako z mešanim blagom. In vse tri so živele in uspevale zaradi potrebščin faranov Sv. Martina. Da te potrebščine niso bile potrebščine puščavnika Janeza Krstnika, priča blagostanje vseh treh trgovin in novo zidana hiša Jožeta Obrisača po vrhu.

Jože Obrisača je bil oženjen. To bi tudi drugače ne bilo mogoče pri takšni trgovini, zakaj žena Amalija, ki je bila iz trdne rodbine Vajnikišev iz malotedenske fare, je bila ob nedeljah kaj spretna prodajalka. Ostala pa je spretna tudi, ko je nosila zadnja dva meseca pod srcem bodočega Pavla Obrisača, junaka naše zgodbe.

Ko se je narodil mali Pavel Obrisača, je umrla Amalija. Usoda mlade matere. Ker je bilo v tistem času Jožetu Obrisači že štirideset let, so mu sorodniki ženini in njegovi močno odsvetovali drugo ženitev.

»Glej, učlovečil si samega sebe v otroku Pavlu. Skrbi zanj in ne dajaj mu mačehe,« so govorili.

Jože Obrisača se je praskal za ušesi in mislil:

Kar se mačehe tiče, je reč res neprijetna. Ali gospodinje treba. Ne vem niti, kako krmiti otroka, niti ne znam kuhati in še marsikaj ne, kar opravljajo ženske.

»Temu se da pomogati,« so odgovorili sorodniki. »Pestunjo ti damo. Dovolj imamo hčera. Tudi taka, ki bo znala kuhati, se najde med njimi. Prodajalca pomočnika in prodajalko pomočnico najdeš med našimi

sinovi in hčerami in vse drugo, kar potrebuješ.«

Jože Obrisača je premišljeval. Videl je zdaj, za koliko ljudi je delala in veljala njegova žena. Vendar sorodnikom ni maral nasprotovati in jim je pritrnil.

Od tistega dne je mali Pavel Obrisača namesto svoje matere gledal razne obraze stricev in tet, bratrancev in bratrank, sestričev in sestričin, ujcev in ujn ter še mnogo drugih sorodnikov petega kolena, ki so prihajali v hišo.

Tudi v trgovini je bilo vedno toliko postrežljivih rok, da mnogokrat Jože Obrisača ni niti sam znal, katere so njegove in katere sorodnikov.

Sprva mu to ni ugajalo. Ko pa je videl, da se njegovo premoženje ne manjša, temveč celo nekoliko množi, je jel slaviti Boga za dobroto, da mu je naklonil tako dobre in požrtvovalne sorodnike. Zakaj, dasi trgovec, je bil bogaboječ in njegova vaga je bila pravična. Ni opazal, da bi goljufal njegov pomočnik ali pomočnica. A če je morda le tu in tam kdaj kaj opazil, ni hotel opaziti, temveč je zase ogorčeno mrmral:

»Na svojo dušo goljufa, ne na mojo. Jaz si umijem roke.«

Trgovina je cvetela. Enonadstropno hišo je dvignil v dvonadstropno in trgovino je razširil. Da bi laže zaposlil svoje dobre sorodnike, je odprl gostilno. Ej, bilo je dela čez glavo, zakaj ljudje pijejo radi. Tekel je denar in kapljal in vsi so bili zadovoljni. On, ki ga je zbiral, tisti, ki ga je nosil, in tisti, ki so ga obračali z izrekom: Toliko gospodarju, toliko meni.

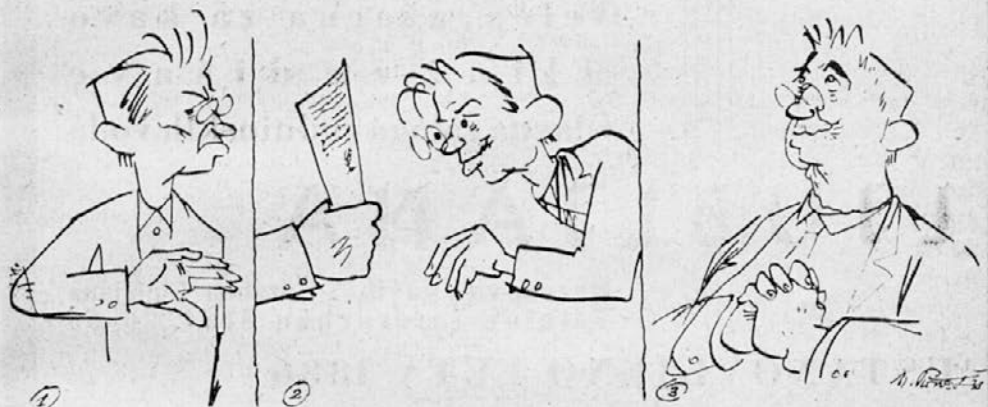
Vsak pa je imel pri tem svoje želje. Tisti, ki so nosili denar, so hoteli dobiti dobro kavo, sladkor, vžij-

galice, tobak, petrolej, blago in tako dalje, vino in pivo, žganje. Včasih tudi, če so bili dovolj znani, na up, ki pa je tudi denar. Jože Obrisača pa je zopet želel nakupičiti ali, kakor je on trdil, prihraniti denar zase in za sina, kolikor je pač potrebno. Koliko je potrebno, pa ni vedel niti sam niti kdo drug v vsej fari sv.

Položil je prst na čelo in se nasmehnil z zadovoljno nejevoljnim nasmehom. To je bilo toliko, kakor bi rekel:

»Poznam vas. Zbirate odstotke od tuje glavnice.«

In napravil je nepričakovan sklep, ki je razburil vse tiste, ki so držali ogle trgovine in gostilne Jožeta



Slovenska rapsodija v treh stavkih (Živel je — dolgo, predolgo, nazadnje... — je zmrznul pred cerkvenim pragom. Iv. Cankar: Bela krizantema)

Martina. Tisti pa, ki so denar obračali po geslu: Toliko gospodarju, toliko nam, so pa imeli bolj zamotane želje.

Že to, da se Jože Obrisača ni v drugič oženil, je bil uspeh teh želj. Da so bili zaposleni in si služili denar javno in na skrivaj, je bila tudi ena izmed želj. A če bi se zgodilo, kar obvaruj Bog, da bi mladi Pavel Obrisača utegnil umreti, pa bi bila uresničena glavna njihova želja.

Ali mladi Obrisača je rasel v junškega mladca in želje so začele usihati. Zato pa se je večal skriven zaslužek tistih, ki so obračali denar, in sicer tako, da je spoznal to trgovca in gostilničar Jože Obrisača, ko je pregledoval knjige.

Obrisače. Prodajal je namreč vse, kar je stalo in ležalo, zadrnil vrečo, v kateri so bili denarji, in se preselil v mesto. Za svarila sorodnikov se ni zmenil, češ naj ne hodi na starost iz rojstnega kraja. Tudi se ni zmenil za psovke, ki so se sipale doma v hišah sorodnikov na njegovo glavo. Niti mu niso bil mar očitki Šentmartinčanov, ki so govorili:

»Obogatel je tu, iz naših žuljev in za naš denar, zdaj pa gre. Št. Martin mu je postal preubožen.«

\*

Jože Obrisača se je naselil v Mariboru. To ni ravno daleč od Prlekije in je prav za prav še tudi Prlekija. Kajti tudi v Mariboru živi precej Prlekov. Zato Jožetu Obrisači ni bi-

**Praktična in mirna gospodinja uporablja za kuho plin!**

# A. ŠARABON

Uvoz kolonijalne robe  
Veletrgovina s špecerijo  
Velepražarna za kavo  
Mlini za dišave  
Glavna zaloga rudninskih vodá

## LJUBLJANA

Brzjavni naslov: Šarabon Ljubljana  
Telefon interurban šte. 26-66

USTANOVLJENO LETA 1886

lo dolgčas. Tudi Pavlu se ni godilo slabo, samo učiti se je moral, ker je hodil v realko. Ali reč je že takšna, da moramo povsod premagati tudi nekaj težav, drugače ni pravega življenja.

Ali preden je Pavel postal inženjer, je umrl oče.

Zdaj pa je bilo tudi konec študiranja. Denar in vrednostni papirji, čeprav so bili naloženi v banki, so mu delali preglavice. Hotel je na vsak način spoznati, kaj je prav za prav denar, ko se o njem toliko razpravlja po učenih knjigah, ki utrujajo, če jih čita in ki jih ne more razumeti. Hotel je torej sam preštudirati, kaj je prav za prav ta iznajdba, ki jo je oče tako počasi spuščal izpod palca, in ali ima resnično tisto moč, da ma je temelje sveta.

Pravil mu je sicer oče, kako so se trudili za denar tam v Zajčevcih vsi: On in njegovi sorodniki in, kakšno čast je užival zaradi denarja, med

ljudmi. Ali kaj tisto, kar je pripovedoval oče, sam hoče poskusiti in videti, ali je res.

In vrgel je denar na mizo.

Pred Pavlom Obrisačo se je jelo priklanjati vse. Moški in ženske. Vsi so se gnetli okrog njega. Prvi so ga častili kot svojega najbolj ljubeznivega prijatelja. Ženske so ga imenovale značajnega in dobrega, vsem je bil kakor Bog. Zažigali so mu kadila. Ljubeznivih besed in pohval je slišal toliko, da j'h je komaj nosil.

Nekega dne pa je bila miza prazna. In glej, nikogar ni bilo s poklonom, nikogar s hvalami. Nenadoma je postal navaden, neznan človek, ki ga nikdo ne pozdravi, nikdo ne ogovori.

Pavel Obrisača pa ni vzel revolverja. Še trenil ni z očesom. Samo nasmehnil se je z nasmehom, kakor nekoč njegov oče in pljunil:

»Tak je denar,« je rekel. »Zdaj vem.«



Študija ni nadaljeval. Pisal je neki angleški družbi za zgradbo železnice v Mezopotamiji. Družba ga je sprejela, čeprav ni dovršil vseh študij.

\*

V Zajčevcih pa so vendarle zvedeli, kako je pognal sin Jožeta Obrisače očetov denar in potem nekam daleč zginil.

Nič ga niso pomilovali, le prikimali so in rekli:

»Stari na kup, mladi s kupa.«

Tega mnenja je bila tudi vsa fara šentmartinška, sorodniki pa so še pristavili:

»Falot je. Stari ni bil nič boljši.«

Samo star sorodnik je pomislil in rekel:

»Bolje bi bilo, da smo Jožeta še enkrat oženili. Manj bi neslo, ali bilo bi vsaj nekaj. Tako pa je zdaj vse pognal tisti falot.«

\*

Toliko naj bo povedano v predgovor. Zakaj med predgovorom in pravo zgodbo je preteklo mnogo let, da jih ni lahko prešteti. Sam mladec Pavel Obrisača je postal starček in tisti, ki so odsvetovali njegovemu očetu drugo ženitev, so že pomrli.

Ker je torej bil Pavel Obrisača že star, je bil v pokoju. In ker je bil v pokoju, si je zaželel v rojstni kraj, dasi se ga že ni več mnogo spominjal. Ali kolikor je vedel iz pripovedovanj očetovih, je bil prijazen kraj in dobri ljudje so živeli tam in tudi njegovi sorodniki. Tudi o njih je oče pripovedoval. Tudi pisal jim je spčetka večkrat, a ker ni dobil nobenega odgovora, je prenehal.

Pavel Obrisača je bil tudi hudomušen. Še bolj kakor njegov oče. Če bi ne bil hudomušen, bi si ne želel v rojstni kraj. Denar je imel in

tedaj si lahko dovoli človek marsikatero hudomušnost.

Najel je hišo v Zajčevcih. Hišo, prav tisto, katero je kmalu po odhodu Jožeta Obrisače zapil želar zajčevski, Tomaž Čunta in jo je kupil trioglovski kmet Koperc.



*Idila na praznik cvetočih češenj*

Tu je Pavel Obrisača hotel počakati smrti.

Sprva je vsak radovedno poizvedoval, kdo je tisti bogati gospod, ki je vzel v najem kar vso hišo in jo še povrh popravlja in preslikuje na svoje stroške.

Zvedeli so kmalu, da je neki angleški inženjer.

In to je vzbudilo pri vseh veliko spoštovanje.

»Oho, Anglež?... Ni mala reč tak gospod Anglež. In prišel je k nam v Zajčevce?... Kako se pa piše?«

# V vsako kuhinjo — plin!

Tudi to so kmalu zvedeli. Ne sicer vse v enem dnevu, temveč polagoma in tudi ne vsi naenkrat, temveč po vrsti. Zvedeli so pa to iz naslovov, ki so bili natisnjeni na časopisih in pismih.

»Pavel Obrisača.«

Najprej so Zajčevčani začudeno gledali, da so tudi Angleži s slovenskimi priimki. Pa so se začeli nečesa spominjati.

»Obrisača?... Kako pa?! Znano ime! Tu je bil nekoč trgovec, ki se je pisal Obrisača. Nekaj, ki se pišejo Obrisača, jih še imamo.«

»V tisti dvonadstropni hiši je imel trgovino in gostilno.«

»Da, da... Zdi se, da je bil Jože.«

»A sinu?... Kako je bilo ime sinu?... Saj ga je imel, kaj?«

»Da, imel. Majhnega. Pavel je bil.«

»Pavel, da, da, Pavel.«

»A kako se piše Anglež?«

»Pavel Obrisača.«

Usta so se skremžila.

»Glej, no, kakšen Anglež... Zajčevčan, pa ne Anglež.«

Izginilo je polovico prejšnjega spoštovanja.

»Inženjer pa je vendarle.«

»Hudiča... Falot.«

»Denar pa ima...«

»Če ga ima, še ni rečeno, da je inženjer.«

Ta vest se je valila po fari, ne sicer kakor lava s 150 metrsko naglico, vendar ne mnogo počasneje.

Pavel Obrisača je začel dobivati obiske. Prva je prišla Neža Vajnkiš, priletna ženska iz malotedenske fare. Dve hčeri, Julčko in Tončko, je imela s seboj.

»Vi me ne poznate, gospod«, je rekla.

»Sploh še nikogar ne poznam.«

»Žena vašega sestriča sem. To sta moji hčerki.«

»A tako?... Dobrodošli! Sedite!«

Prinesel je vino.

»Trčimo, ker smo sorodniki,« je rekel.

In so trčili in pili. Potem so govorili in si pripovedovali. A ko je Neža Vajnkiš s hčerkama odhajala, je imela v rokah cekin in tudi hčerki vsaka po cekin.

»Obiščite nas!« je še klicala.

Tako je bilo malone vsak dan. Prišla je Lojzika Kupec tudi iz malotedenske fare, sestrična, ki se je omožila za Franca Kupca. Pripeljala je hčer Dorico in sina Pavleta in Valentina. Tudi Karel Grošič, sin bratranke Magdalene Obrisača iz Mačkovec, ki se je omožila z želarom Tonetom Grošičem, je prišel. Prinesel je v naročju svojega sinčka Tomažeka. Pavlina Obrisača, bratrančka, ki se ni hotela omožiti, ga je obiskala in se pritoževala nad drugimi, kakšni so. Pepca Kolednik, žena Jožefa Kolednika iz Koklovec, ki meji na Zajčevce, sestrična, mu je pokazala hčerki Olgo in Klarico ter sinčka Urbana s prav materinskim ponosom... Pavel Obrisača je vse obdaroval. Vsak je dobil cekin. A še so prihajali. In vsi so ga vabili v goste.

Ko je spoznal vse, — števila jim ni vedel — so začeli od kraja. In zopet je daroval vsem, vsakemu po srebrni kroni.

Pozno ponoči se je nekoč prijel za glavo:

»Zdaj razumem, oče, zakaj si bežal od tod.«

\*

Ko so se med seboj bolje udomačili, so mu predlagali, seve, vsak brez prič, naj se preseli k njim. Bo imel vsaj domačo in rodbinsko postrežbo, česar še gotovo ne pozna, ker se ni nikoli ženil.

Pavel Obrisača pa se je ginjen zahvaljeval in trdil, da mu je tako dobro, ker je že tako vaje. Novotarij pa na stara leta ne bi rad uvajal. Poleg tega pa ne dela nikomur napotja.

Ko so mu predlagali, zopet vsak sam za sebe, svoje hčere in sinove za služabnike, se je prav tako ginjen zahvaljeval.

»Spoštujem vas,« je rekel, »ali ne mogel bi gledati, da bi mi bil tisti, katerega spoštujem, služabnik ali služabnica. Za to so dobri tuji ljudje. Plačáš ga in mora te ubogati.«

Sicer niso na to ugovarjali, samo ta ali oni je pripomnil:

»Vendar je prijetneje biti postrežen od svojih kakor od tujih.«

»Gotovo. Ali ne za plačilo.«

Tudi v goste je hodil in vsakokrat prinesel darilo. Pa so mu govorili, seveda zopet vsak sam, da imajo to in ono, kar ne potrebujejo, in naj



*Mrzle rose, ostre kose...*

**Kupujte visokovreden koks ljubljanske mestne plinarne!**

vzame, da ne bo tratil denarja po nepotrebnem.

Pomislil je Pavel Obrisača nekoliko in komaj viden nasmeh je preletel njegov obraz.

»Dobro, če daste, vzamem.«

Navozili so mu vsega, da že ni vedel, kam bi vse postavil. Od vsakega je nekaj vzal. Ko je bilo vse polno in so vsi dali, se je nasmejal in rekel sam pri sebi:

»To so zastavnice. Vsak z njimi drži za moje cekine.«

\*

... Pavel Obrisača je legel. Zgoditi se mora po zakonu narave, kakor se zgodi vsakemu od žene rojenemu. Njegov neumorni duh in energija, vajena naporu, računanju, prerekanju in delovanju je v pokoju usihala kakor drevo, ako se mu oluplji skorinja.

Moral je priti zdravnik.

»Doktor,« je rekel Pavel Obrisača resno in nekako ukazujoče. »Nisem iz ljudi, ki jim je tolažba in up orakelska d'agnoza. Govorite, kakor je. To je vse, kar vas prosim.«

Zdravnik je rekel naravnost, zakaj videl je človeka, ki mu je umiranje v programu, kakor mu je bilo v programu življenje in delo.

»Ne vstanete več. Nekaj dni še, morda, v ugodnem primeru nekaj tednov.«

Dvojni honorar je plačal zdravniku za odkrito besedo in bil je zadovoljen. Nato se je zamislil. Mladost si je privabil v spomin, očeta, kako sta odšla iz Zajčevca v mesto. Spomnil se je svojih študij, očetove smrti in »laboratorija«, kakor je imenoval svojo razsipnost, kjer je preizkušal vrednost in moč denarja. Spomnil se je, kako je bil podoben Bogu sredi ljudi, ki so pred njim, lastnikom bogastva, vihteli svoja kadila hvalisanja in hlapčestva, izlivali mu k nogam dišave ljubeznivosti. Ko je tisti curek izginil, je utihnilo vse. Ako bi ne videl svoje revščine, ki ga je po tistem preizkuševanju vrednosti in

moči denarja objela, bi malone sam veroval, da je videl le nekako fatio morgano. Spomnil se je potikanja po svetu, gladovanja in trpljenja. Prodajal je angleški družbi svoje moči in imel je srečo, da jih je kupila. Z delom in naporom je plezal po lestvici od klina do klina v položaje, ki so pomenili zaslužek. Na vsakem klinu je moral obstati, se na njem utrditi in udomačiti in potem je smel tvegati višje. Zakaj na slehernem klinu je bil drugi položaj njegove veljave in zaslužka. Kot človek je veljal v družbi le toliko, kakršen je bil klin, na katerem je stal.

Sedaj je spoznal tudi drugo stran vrednosti in moči denarja. Ne tistega, ki mu je padel pred noge kakor sluga in se mu zakotalil v žepe sam od sebe, temveč tistega, kateremu je bil on sluga in ga je moral s silo dela in truda mamiti, da je ostal pri njem...

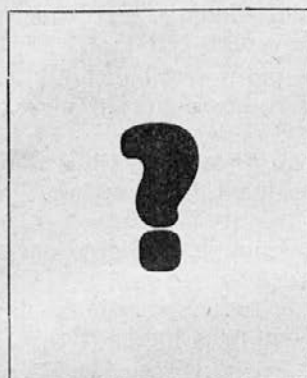
Spomnil se je, kako se je nastanil v hiši, kjer leži zdaj, čakajoč na smrt, in so ga obiskovali sorodniki. Videl je njih tajne skrbi in tajna pričakovanja. Spomnil se je, kako so se iskriale oči vsakemu od radosti, ko je čutil v rokah cekin, ki jim ga je podaril.

To je lastnost denarja še s tretje strani, ki jo je spoznal šele zdaj. Hrepenenje, postati bogat s pomočjo smrti drugega, prevzema ljudi z neverjetno silo. Podobna je ta lastnost pojavom, ki jih je videl nekoč v »laboratoriju«, ko je preizkušal vrednost in moč denarja.

Stresel je z glavo.

»Grd si denar. Naj si pridobljen brez truda ali s trudom, grd si. Niti trohice dobrote ni v tebi, a vse, kar se te drži, je samo kri in zloba človekova. Vsi tisti pokloni, usluge, kadila, izrazi prijateljstva so laž. Ker ne veljajo meni, temveč le tebi, denar. In vsa skrb, ki jo goje okrog mene umirajočega, je skrb za te, denar. Jaz sem le posoda, ki te hrani. Skrb, da se s posodo tudi ne razbi-

# So li ozdravljive pljučne bolezni?



S tem izredno važnim vprašanjem se bavijo pač vsi oni, ki jih muči **astma** (težko dihanje), **katar** na pljučih, zastarel **kašelj**, **zasluzenje**, dolgotrajna **hripavost** in **gripa** ter se doslej niso mogli ozdraviti. Vsem takšnim bolnikom pošljemo **popolnoma zastonj knjigo s slikami**

izpod peresa g. dr. Guttmanna o predmetu **„SO LI OZDRAVLJIVE PLJUČNE BOLEZNI“?** — Pišite samo dopisnico (frankirano z znamko din 2.—) s svojim **natančnim naslovom na**

**PUHLMANN & CO., BERLIN Nr. 436, Müggelstrasse 25-25a**

Oglas je registriran od Ministrstva socialne politike, Sanitetni oddelek S, št. 2416, 12. XII, 193

ješ ti, je tisto, ki jih zbira okrog moje postelje.«

Bolno je leglo na njegove oči to spoznanje, ki pa ni bilo tuje, ker ga je videl že pri smrti svojega očeta, le da ga takrat ni razumel.

Zatisnil je oči.

Spomnil se je milijonov, ki jih je srečal v življenju, lačnih in siromašnih, stojećih na najnižjem klinu družabne lestvice, ki jo je iztesal kapital. Niso jih puščali na druge kline višje, ker je bila nevarnost, da se lestvica prelomi in ne nastane katastrofa. Zakaj, če bi se lestvica prelomila, bi se zlomili vsi klini in takih razlik bi več ne bilo. Veličanstvo kapitala bi bilo zlomljeno. Videl je, kako so morali umirati ravno tisti na najnižjem klinu lestvice, da so se utrdili drugi, stojeći na višjih klinih lestvice. Videl je nešteto otroških teles, ki so bila prinesena k lestvici in jim je bil vtisnjen žig trpljenja in odpovedi samo zato, da je lahko sta-

la lestvica mogočnejše. Kajti trpljenje množic je steber družabnega reda današnje človeške družbe.

Oh, česa se vsega ni spominjal Pavel Obrisača na smrtni postelji. Saj je bil tudi on obseden s senco veličanstva kapitala.

Pavel Obrisača je zmajal z glavo in odprl oči.

»Tako je bilo in tako bo, dokler milijoni ne utrgajo sad od drevesa Spoznanja. Treba je nove Eve in novega Adama, ki ne bosta bežala pred plamtečim mečem.«

Vzel je čekovno knjižico in jel pisati. Razne številke so bile postavljene na zelenkasto tiskanih listčih raznih bank. Do poslednjega beliča je razdelil svoje premoženje. Ustanove revnim dijakom, podpore za ljudske šole. Bolnišnicam in sirotišnicam je nakazal velike svote. Za izobrazbo delavstva in kmeta je določil poseben znesek, in za visokošolce posebnega. Šentmartinškim re-

vežem in za učila revnim otrokom v St. Martinu in pri Malem tednu je nakazal lepo svoto.

»Ti naj bodo moji dediči,« je rekel, ko je končal.

Ko je odposlal napisane čeke, se je nasmehnil.

Kleli me bodo, kakor kolne siti lačnega, če mu je snedel drobtinico, ki pade z mize.«

Nato se je zamislil.

»Nič ne pomaga,« je zamrmral. »Zaradi gotovosti je potrebno, da naredim tudi to.«

Poklical je strežnico.

»Pokl'či gospoda župnika in gospoda učitelja. Govoriti moram z njima.«

Kaj so govorili, ni vedela niti strežnica, niti kdo drugi, čeprav so sorodniki močno želeli.

Ko sta gospoda odšla, je Pavel Obrisača zopet poklical strežnico. Ko je prišla, ji je izročil lepo svoto denarja.

»To bodi za tvoj trud, zakaj umrl bom.«

Strežnica ni vedela, ali bi se zahvalila ali bi jokala. Gledala je tako, da se je Pavel Obrisača nasmejal.

»Nič hudega«, je rekel. »Ne čudi se in ne jokaj, ker tudi ti umrješ. Pa tudi ne zahvaljuj se, ker ti n'sem dal miloščine. Pač pa bodi tako dobra in obesi, ko umrem, sem na steno čisto brisalko, da se moji sorodniki lahko po moji smrti obrišejo.«

Ko je strežnica odšla, je še napisal pismo in ga vtaknil pod zglavje. Nato je zaprl oči in zamrmral:

»Tako, pripravljen sem...«

\*

... zgodilo se je.

Nekako čez deset dni, odkar je odposlal čeke, se je zgodilo. Obkrožen vsak dan od sorodnikov, je v njih krogu umrl. Zatisnili so mu oči in se spogledali.

Tista žalost in gorje, ki je pokrivalo ves čas njih obraze, je izginilo.

»Svoje pohištvo imam tu«, je zamrmral neki glas.

»Pa tudi jaz... pa tudi jaz... jaz tudi...«, je šlo kakor veter po listju.

Skrb je bila na njih licih.

»Ljudje bodo hodili kropit. Nerodno je...«

»Testament menda leži tudi nekje«, je rekel nekdo.

»Gotovo«, so potrdili drugi. »Zato je tu res nerodno postaviti mrtvaški oder.«

Govorili so tiho, da bi jih mrlič ne slišal, ki je ležal nepremično z nasmeškom.

»V mrtvašnici je lep prostor«, je nasvetoval nekdo.

»In zato je tudi postavljena, da so mrlič tam,« je pripomnil drugi.

»Gotovo. To je pa itak hiša Koprca, pohištvo in postelja pa naša.«

In so sklenili postaviti mrtvaški oder v mrtvašnici.

»Hišo pa zapečatiti«, so se oglasili nekateri. »Nikdo ne sme vanjo, dokler ga ne pokopljemo. Nikdo se ničesar dotakniti.«

Bali so se drug drugega.

Ko je strežnica ugovarjala, da bi prenesli mrliča v mrtvašnico, so jo zapodili.

»Ti si doslužila. Ne mešaj se v dolžnosti sorodnikov.«

\*

Hišo so zapečatili. Mrlič je ležal na odru v mrtvašnici in se smehljaj vsem, ki so ga kropili. Zvonovi so zvonili. Sorodniki so hodili žalostni okrog. A ljudje so govorili:

»Zvonijo, kaj bi ne. Saj ne bo napačna dediščina.«

Drugi pa so pripomnili z zavistjo v glasu:

»Padlo jim je v mošnjo, da še sanjali niso.«

\*

Tretji dan, ko se je zasula zemlja na Pavla Obrisačo, so sorodniki ogledovali pečat na hiši, kjer je živel in umrl.

Najveljavnejši in najbližji sorodnik Pavla Obrisače, Jože Kolednik, je

pokazal pečat vsem in vsak ga je moral pogledati in pritrditi, da je pečat nepokvarjen.

»Da ne bo pozneje kakšnega prerekanja in sumničenja«, je pristavil.

Oddaljenejši sorodniki so se spogledali in si pomežiknili, kakor da hočejo reči:

»Glej ga, kako se dela v likega, kakor da je že vse njegovo.«

»Morda pa je?«

»Ne verjamem. Pavel Obrisača ni bil takšen.«

Ko so odtrgali pečat, so stopili v hišo. Zrak je bil mrtvaški, zaduhel.

Ogledali so se. Vse je bilo, kakor so pustili. Nekateri so pokazali na brisalko in se hoteli šaliti.

»Še brisalka visi, kakor da bi se moral kdo obrisati.«

Začeli so pregledavati. Jožef Kolednik in še dva druga, in sicer Tone Geršič in Pavlina Obrisača so stikali v spremstvu ostalih oče vsepovsod po hiši in po postelji.

In res, ko so dvignili zglavje je Jože Kolednik zmagoslavno dvignil in glasno čital:

»Moj testament.«

Vsem je zatrepetalo srce v prsih v tesnem pričakovanju, kaj stoji v testamentu. Mrmranje in nestrpen smeh, kakršen se pojavi v trenutkih upov in bojazni, je hitro utihnil. Nastal je molk.

»Ali ga naj odprem«, je vprašal Jože Kolednik s svečanim glasom.

»Odpri!« so rekli vsi.

S tresočo roko, da so vsi videli, je trgal ovoj in razgrnil papir. Pogledal je vsebino in — mrzel znoj mu je oblił čelo.

»Čitaj!« so rekli.

»Čitajte sami!« je rekel kratko in vrgel pismo na mizo.

»Falot! kakor je bil stari,« je siknil.

Vzel je pismo drugi, pogledal ga in vrgel na mizo, renčaje kakor zver:

»Falot, ničvredni!«

»Zakaj nikdo ne čita«, so vzkliknili ostali. »Kar je, to je! Čitajte!«

Nastalo je vrvenje in vsak je rinitil k testamentu.

Vzel ga je neki Mihael Cigel, sorodnik že v četrtem kolenu.

»Bom pa jaz čital«, je rekel.

In je čital glasno:

*»Dragi sorodniki!*

*Kar mi je kdo del, naj si lepo zopet vzame. Ničesar drugega nimam kakor brisalko, ki visi tam na steni, da se z njo, ko si od iskanja zaprašite roke, obrišete.*

*Vaš*

*Pavel Obrisača.*

*Dne 25. t. m.*

Ko je prečtal, se je zagrohotal. nato pa takoj utihnil in odšel iz sobe...

*Sodrug, ali si naročnik ilustrirane kulturne in družinske revije*

## VZAJEMNA SVOBODA ?

Če si že, naredi uslugo in jo pokaži svojemu znancu. Revija izhaja vsakega 15. v mesecu bogato ilustrirana,

s pestro vsebino: s podučnimi, aktualnimi članki, znanstvenimi razpravami, sodobnimi črticami, igrokazi in pesmimi. Stane letno din 20.—

# Poverjeniki „Cankarjeve družbe“



ki so nabrali nad  
90 članov

---

---



*Noč Anton, Slov. Javornik*



*Korinšek Tine, Trbovlje*



*Selan Micka, Ljubljana*



*Bajd Karol, Kranj*



*Gabriel Franc, Ptuj*



*Zupanc Ivan, Griže*



*Kosmos Joško, Hrastnik*



## Naši izseljenci v Franciji



*Slovensko pevsko društvo Cankar v Lens-u*



*Žensko društvo proti vojni in fašizmu v Lens-u*

## Kaj vse dobite pri nas?

Pletenine  
trikotažo  
damsko perilo  
moško perilo  
nogavice  
rokavice  
ovratnike  
samoveznice

Porcelan  
steklo  
kuhinjsko posodo  
aktivke  
damske torbice  
nahrbtnike  
turistovske potrebščine  
toaletne potrebščine

Damske plašče  
damsko konfekcijo  
predpasnike  
kuhinjske potrebščine  
otroške igračke  
norimberško blago  
čevlje vseh vrst  
vse po najnižjih cenah

**ANT. KRISPER, LJUBLJANA, Mestni trg 26, Stritarjeva 1-3**

## Lepe tiskovine

Maribor, Sodna 20  
Telefon interurb 20-92

**LJUDSKA  
TISKARNA**

## Vse za Vas in Vašo družino

za obleke, perilo, opremo in manufakturo,  
Vam dobavi vedno po najugodnejših cenah

**Manufaktura Novak, Ljubljana**  
Kongresni trg 15 (Pri nunski cerkvi)

## Za svoj dober denar zahteva gospodinja tudi dobro blago!

Od peka želite pecivo, ki je visoko, lepo, svetlo in okusno, rahlo ter dobro prebavljivo. Dolžnost pa je, da dobavlja peku primerno moko. Pšenična moka znamke „Biser Banata“ in „Česterek“ je kvalitetno vedno na viška. Je v vsakem pogledu izdatna in vedno enako dobra. Dobaviti jo zamore vsak čas in po najnižjih cenah.

**Veletrgovina moke žita in poljskih pridelkov**

**A. VOLK, LJUBLJANA, Resljeva c. 24**

MESARIJA  
**IVAN KRUŠIČ**

Ljubljana, Šiška

Moste: Prešernova ulica 8

Ljubljana VII.: Knezova 37

Telefon 34-91



*Vedno prvovrstno volovsko, telečje in  
svinjsko meso, čista domača svinjska  
mast in vse mesne izdelke po najnižjih  
cenah in se priporoča za obisk*

**E. Jeras in drug**

Ljubljana, Tyrševa c. 33

veležganjarna, tovarna  
likerjev in ruma, izde-  
lovanje brezalkoholnih  
pljač nudi vse vrste domačega  
žganja, fine likerje po nizkih ce-  
nah, pristni malinovec, želodčni  
zdravilni liker znamke  
„SULIČAR“

**„ASTRA“ TOVARNA KISA**

E. JERAS IN DRUG  
izdeluje namizni jedilni in vinski  
kis najboljše kakovosti. Moderne  
in higijenične naprave

**KLISJEJE**

V  
CINK  
BAKER  
ELEKTRON  
MEDENINO  
FOTO-LITO

IZVRŠUJE

**JUGOGRAFIKA**

LJUBLJANA  
SV. PETRA NASIP 23  
TELEF. 24-95

*Konsumno  
društvo Vič*

r. z. z. o. z.

priporoča svojim članom  
vedno sveže specerijsko  
in razno galanterijsko  
blago. Cene konkurenčne

Član postane lahko vsak  
Pristopnina din 5.—  
Delež din 50.—

# Konzumno društvo za Mežiško dolino

r. z. z. o. z v Prevaljah

Poštni predal št. 3  
Telefon interurban št. 5

Poštni ček. račun 12.048  
Brzjav: Kodes Prevalje

**Osrednja pisarna in centralno skladišče v Prevaljah**

Podružnice:

**Prevalje, Leše, Mežica, Črna I, Črna II, Sv. Helena, Guštanj, Muta, pekarna v Prevaljah ter 7 lastnih združnih domov**

Zadruga nudi svojim članom vedno sveže blago po najnižjih cenah. Hranilne vloge sprejema centrala v Prevaljah in njene podružnice ter jih obrestuje po najvišji obrestni meri. Vse nove hranilne vloge se na zahtevo vlagatelja takoj izplačajo. — Prodaja se le članom. Član društva postane lahko vsak. — Delež znaša samo **din 100-**

**Delavci in delavke! Kupujte svoje življenske potrebščine le v svojih zadrugah!**

**V slogi je moč, v delu rešitev!**



Dobavitelj prvih muzikalnih zavodov in društev v Jugoslaviji

Najboljša glazbila pri največji strokovni tvrdki v državi. Danes je ime Schneider pojem kvalitete, kjer kupujejo najboljši igralci. Tudi Vi boste najboljše in poceni kupili, če zahtevate brezplačni

**glavni katalog**

Kr. dvornega dobavitelja

**F. Schneider**

izdelovalnica glazbil in pribora

**Zagreb**

Nikolićeva 10

# Mr. R. Sušnik

lekarna pri „ZLATEM JELENU“

**Ljubljana**  
Marijin trg

Ustanovljena  
pred l. 1619  
Telef. 21-15

Poštno-hranilnični račun 10.522

# PRODUKTIVNA ZADRUGA

## LJUBLJANSKIH MIZARJEV



*prevzame vsakršna stavbena  
in pohištvena mizarstva dela  
ter jih izvršuje točno, solidno  
in po jako zmernih cenah*

### Tovarno na Viču pri Ljubljani

Telefon 24-10 | Čekovni račun 13.997

*Priporočamo trdko*

# M. TIČAR

*trgovino s papirjem, pisarniškimi in šolskimi potrebščinami, blago te trdke je izvrstno in poceni*

**LJUBLJANA**

Štefnburgova 1 | Telef. 29 34 | Sv. Petra c. 36

PAPIRNICIJA - GALANTERIJA

# Bahovec Ivan

KARTON D. Z O. Z

KNJIGOVEZNIČIJA - KARTONAŽA

Celuloid, plašče, ščitniki za vrata

*Ljubljana, Stari trg 20*

TELEFON 32-69

Priporočila se trdka

# Gregorc & Ko.

*Ljubljana*

Veletgovina specerij-  
skega in kolonial. blaga

Brzojavni naslov. Gregorc Ljubljana, Telefon 22-46

PREMOG, DRVA, KOKS

# D. ČEBIN, LJUBLJANA

WOLFOVA 1 / TEL. 20-56

# F. HREHORIČ

LJUBLJANA, Tirševa c. 28

Tel. inter. 24-04

Manufaktura na debelo in drobno

Veliko izbiro Češkega in Angleškega blaga po najnižjih cenah dobite samo v

## Češkem Magazin

Maribor, Ulica X. oktobra

Krojaške potrebščine!

Pristopajte k društvu za vpepeljevanje mrličev

## »OGENJ« MARIBOR

Oskrbuje za umrle vpepeljitev v krematoriju v Gradcu. Sprejemnina, epkratna po starosti in mesečna članarina Din 15<sup>00</sup>. Razen tega nimajo člani s pogrebom nobenih stroškov. Zahtevajte pravilnik na:

„Ogenj“, Maribor, Koroščeva ulica št. 8

## Prijatelj za vse življenje je dobro glasbilo

Vsako se lahko nauči igrati na kateremkoli instrumentu brez učitelja, ker velika svetovna trdka MEINEL & HEROLD vsakomur povsem brezplačno pošlje knjižico „Kako postanem dober godbenik?“ Samo glasbilo dobite pri njej izredno poceni, ker tu kupujete naravnost iz tvornice odnosno tvorniškega skladišča



Harmonike od Din 59<sup>00</sup>—, gitare od Din 128<sup>00</sup>—, violine od Din 65<sup>00</sup>—, tamburice od Din 80<sup>00</sup>—, mandoline od Din 90<sup>00</sup>—, klarineti od Din 142<sup>00</sup>—

Popolna garancija za vsako glasbilo, katero dobite 8 dni na poskušnjo. Zamenjava dovoljena. Brezplačno dobite ilustrirani cenik. Zadoštuje dopisnica na:

**Meinel & Herold d. z o. z.**  
zal. tvornice glasbil, Maribor 282

M  
E  
S  
T  
N  
A  
P  
O  
D  
J  
E  
T  
J  
A  
M  
A  
R  
I  
B  
O  
R

Hitro, dobro in poceni boste skuhalili le s plinom. — Sodobno in strokovno dovršeno Vam inštalira in opremi s plinskimi napravami kuhinje, kopalnice itd.

## Plinarna

Prehlad in bolezen Vam preženejo zdravilne kamilčne in smrekove parne kopeli. — Pršne in kadne kopeli, pedikura in masaža.

## Mestno kopališče

Udobna vožnja je glavni pogoj dobremu razpoloženju na izletih in potovanjih. Poslužujte se pri skupnih izletih vožnje z modernimi avtobusi

## Mestnega avto- prometa

### ZA GOSPODE

Kamgarn in Ševjot za športne obleke  
Sukno za povračnike

### ZA DAME

Dobro volнено blago za damske obleke in plašče. — Vse v veliki izbiri in nizkih cenah dobite v manufakturni trgovini

*Franjo Majer*

MARIBOR, Glavni trg št. 9

## HOTEL RESTAVRANT

## »NOVI SVET«

MARIBOR, JURČIČEVA UL. 7  
TELEFON 27-25 — Lastnik: JOSIP POVODNIK

\*

Nudi izborno domačo hrano, vedno sveže ribe, dobro in prisino domače in dalmatinsko vino po zmernih cenah. — Sobe za tujce vedno na razpolago

# DEPA

Parna pekarna  
in slaščičarna  
**JOSIP ČRNIGOJ & KO.**

LJUBLJANA  
POSTOJNSKA UL. 11 / TELEF. 31-37

dobavlja kruh vseh  
vrst, pecivo, slaščice,  
kekse in biskvit

Posebnost:  
**Pristno tržaško in  
koprsko pecivo**

INŽ. ARH.

# JELENEC

& INŽ.

# ŠLAJMER



Gradbeno podjetje  
in tehnična pisarna

## MARIBOR

Vrazova ulica 11 (pri mestnem parku)  
T LEFON ŠTEV. 22.12

VELETRGOVINA  
S ŠPECERIJSKIM IN KOLONIJALNIM BLAGOM

# M. OSET

MARIBOR

Direktni uvoz  
Moderna pražarna za kavo

Mlini za kavo

Glavna zaloga sladkorja  
državnih tovarn

Tel. 21-73 in 27-90  
Brzjavni naslov: Oset Maribor

# Posojilnica

R. Z. Z. O. Z.

## Maribor, Narodni dom

USTANOVLJENA LETA 1882



Stanje hranilnih vlog nad 55 milijonov  
din. Rezervni sklad nad 11 milijonov din

Sprejema hranilne vloge na knjižice in na  
tekoči račun ter jih obrestuje od 3 do 5%



to so res trpežni čevlji

**KARO**  
MARIBOR

## Putnik - Maribor

### TUJSKOPROMETNA ZVEZA V MARIBORU

Uradna potovalna pisarna - bančni oddelek  
z menjalnico - glavna kolektura državne  
razredne loterije

Telefon: int. 21-22, 21-9 — Čekovni račun 14.720

*Vse železniške vozne karte za domače  
in inozemske proge v predprodaji po  
originalnih cenah z vsemi možnimi po-  
pusti / Nakup in prodaja vseh valut,  
kreditnih pisem, potovalnih čekov, hotel-  
skih bonov itd. po najugodnejših dnevnih  
cenah / Preskrba vizumov za vse države  
/ Zavarovanje potnikov / Organizacija  
izletov, društvenih potovanj z avtobusi,  
vlakmi in oarobrodi / Brezplačni prospekti,  
brezplačne informacije v vseh zadevah  
tujskega prometa / Srečke državne  
razredne loterije*

BREZ SKRBI, POCENI IN UDOBNO  
POTUJETE LE S POSREDOVANJEM  
„PUTNIKA“

**Podružnice:** Maribor - glavni kolodvor,  
Šent Ilj - državna meja, Celje, Ptuj, Ro-  
gaška Slatina, Gornja Radgona, Dravograd

## HRANILNO IN POSO- JILNO DRUŠTVO DE- LAVCEV V MARIBORU

r. z. z o. z. Frankopanova ul. 37

v lastnem poslojju

Ustanovljeno leta 1871

Račun pri poštni hranil-  
nici podružn. Ljubljana  
13.143 / Telefon 26-35

Sprejema hranilne vloge  
in jih obrestuje po naj-  
boljši obrestni meri /  
Posojila se dajejo na  
menice in vknjiženje po  
ugodnih pogojih

Zadružni delež znaša Din 200.—

## LJUDSKA SAMOPOMOČ

reg. pomožna blagajna

**v Mariboru**

Aleksandrova cesta 47

(v lastni palači)

Sprejme vse zdrave osebe od  
17. do 70. leta v zavarovanje  
za pogrebno za zneske od  
1.000 do 10.000 din; za doto  
od 1. do 16. leta starosti za  
zneske od 1.000 do 25.000 din

Zahtevajte brezplačno pri-  
stopno izjavo in informacije

Dosedaj izplačali na podporah  
preko 32 milijonov dinarjev

Ustanovljena leta 1927



Na drobno! Na debelo!  
Izdolovanje likerjev, dez vin, strupov in  
žganjarna

**Jakob Perhavec**

Maribor, Gosposka 2 / Telefon 25-80

Vedno v zalogi najboljša in pristna slivovka, droženka, pristen brinjevec ter rum in vse vrste likerjev.

Specijaliteta: Vermouth-vino in Grenčak (želodčna grenčica)

Priporočamo, da si  
ogledate našo dobro  
sortirano zalogo,  
cene najnižje

**Pinter & Lenard**

železnina  
Maribor

**Tudi Vi rabite**

*Stroje, motorje, poljski železniški material,  
traverze, transmisije, ležaje, cevi, razno-  
vrstne kovine itd.*

*Vse dobite kol priložnostno priliko rabljeno,  
vendar popolnoma ohranjeno pri*

**Justin Gustinčiču - Maribor**

mehanična delavnica

Taltenbachova ul. 14. Kopaljska ul. 19. Franciškanska ul. 20  
TELEFON 21-30

*O potrebi vprašajte, s tem si prihranite Vaš denar*

OBLEKE,

KLOBUKE,

PEŠILO,

PLETENINE itd.

nudi ugodno

KONFEKCIJA

**JAKOB LAH**

MARIBOR, GLAVNI TRG 2

**Vilka Weixl**

veletrgovina papirja, knjigarna  
in knjigovezna industrija

priporoča vse pisarniške in  
šolske potrebščine, kakor tudi  
muzikalije v veliki izbiri v naj-  
boljši kakovosti in najnižji ceni

**DRAGO ROSINA  
MARIBOR**

VETRINJSKA ULICA šte. 26

|||||

Zaloga galanterije, pletenin, pa-  
pirja, vrvarskih in pletarskih  
izdelkov

Zahtevaj vedno le

**FRANZ-OVE  
TESTENINE**

ker so dobre in poceni

**Andrej Oset „Grič“, Rošpoh**

pod Sv. Urbanom / Izletniška vinogradniška  
gostilna, letovišče, prenočišče 450 m nad morjem.  
Dnevna dostava pošte / Klopotec / Lesna elek-  
trična centrala na veter / Sončne kopeli / Nova  
avto cesta / Spominska knjiga / Radio / Telefon: 8-07

**Veliko izbiro klobukov in športnih čepic Vam  
vedno nudi po zelo nizkih cenah tvrdka**

**BOGATAJ & JANC**  
MARIBOR, GOSPOSKA 3

**Bizjak, parna pekarna**  
 ia prodajalna vseh izdelkov tvornice

**V. Bizjak in drug, Zagreb**

**Ljubljana:**

Gospodarska cesta 7

Podružnice: Prešernova ul. 32, Poljanska c. 25, Cesta 29. oktobra 21

## KAKO GNOJIMO PRAVILNO?

|                     |   |  |
|---------------------|---|--|
| <b>OZIMNA ŽITA:</b> | Lahka zemlja: nitrofoskal-II<br>težka .. : nitrofos<br>srednja .. : nitrofoskal-III   | na 1 ha (10.000 m <sup>2</sup> ) 400-500 kg                  |
|                     | V jeseni pred setvijo raztrositi na surovo brazdo polovico od omenjene količine, spomladi na zeleno ozir. na glavo pa drugo polovico. |  |
| <b>OVES:</b>        | Lahka zemlja: nitrofoskal-I<br>srednja in težka zemlja: apneni dušik  | 400-500 kg na 1 ha<br>400 kg na 1 ha                         |
|                     | za uničevanje divje repice: neoljeni apneni dušik   | 200 kg na 1 ha   |
| <b>KORUZA</b>       | Lahka zemlja: nitrofoskal-II<br>srednja in težka zemlja: apneni dušik   | 600 kg na 1 ha<br>500 kg na 1 ha                             |
| <b>KROMPIR:</b>     | (za vse vrste zemlje)<br>z hlevskim gnojem: nitrofoskal-II<br>brez hlevskega gnoja: nitrofoskal-I                                     | 600 kg na 1 ha<br>800 kg na 1 ha                             |
| <b>TRAVNIK:</b>     | Lahka zemlja: nitrofoskal-I<br>srednja in težka zemlja: apneni dušik  | 800 kg na 1 ha<br>600 kg na 1 ha                             |
| <b>SADJE:</b>       | Na 1 drevo, ki rodi: nitrofoskal-I<br>za mlajša drevesa: nitrofoskal-I  | 5 do 8 kg<br>11/2 do 3 kg                                    |
| <b>VINOGRAD:</b>    | S hlevskim gnojem: nitrofoskal-II<br>brez hlevskega gnoja: nitrofoskal-I  | 800 kg na 1 ha<br>800 kg na 1 ha                             |
| <b>VRT:</b>         | Lahka in srednja zemlja: nitrofoskal-I<br>težka zemlja: sečnina   | 1 kg na 10 m <sup>2</sup><br>zalivati na 1 lit. vode 2 grama |
| <b>HMELJ:</b>       | za lahko in srednjo zemljo: nitrofoskal-I (najkasneje pri obrezovanju)  |  |
| <b>LAN:</b>         | Nitrofoskal-III   | 500 kg na 1 ha   |
| <b>PROSO:</b>       | Nitrofoskal-III   | 500 kg na 1 ha   |
| <b>AJDA:</b>        | Lahka zemlja: nitrofoskal-III<br>srednja in težka zemlja: nitrofoskal-II  | 400 kg na 1 ha<br>400 kg na 1 ha                             |

Gnojilo raztrositi pri vseh pridelavih na surovo brazdo (pred setvijo) in ga z brano dobro z zemljo premešati. Ozimna žita gnojiti spomladi na glavo (z drugo polovico odmerjene množine gnojila). Vsa ta gnojila izdeluje in dobavlja

**Tvornica za dušik d. d., Ruše**

**Sodružice, sodrugil / Svoji k svojim!**

Na zalogi imam vedno sveže blago po najnižjih dnevnih cenah. Blago dostavljam po žeji tudi na dom. Točna postrežba. Neprisiljen nakup. Se priporoča za obilen obisk

**Božič Alojz, Celje**

Trgovina z mešanim blagom

**J. Goldstein**

priporoča svojo bogato zalogo raznovrstnih očal, triedrov, tlakomerov, toplomerov, tehtnic za mleko, vino, žganje in tako dalje

OPTIK / LJUBLJANA, POD TRANČO ŠTEV. 1



**Odlična**

sta

naša domača

**slovenska**

izdelka

*Perion*

pralni prašek, ki je neškodljiv in  
odlično opere vsake vrste perilo  
in

*Hubertus*

milo, terpentinovo in navadno,  
ki je zelo izdatno in se izbor-  
no peni

SLOVENSKA GOSPODINJA!

Če želiš dobro in poceni pralno  
sredstvo, ki bo res domače, res  
slovensko, potem si zapomni  
dvoje imen:

*„Perion“ - „Hubertus“*

